

Dragare, täckningsgrader och önskelådor

Systematisering och råd för grönplanearbete

Dragare, täckningsgrader och önskelådor

- systematisering och råd för grönplanerarbete

Advise and guidelines for working with a municipality green structure plan

Examensarbete i landskapsplanering 30 hp
2008 Marianne Randers och Maija Tammela

Handledare: Lena Dübeck, SLU Ultuna
Biträdande handledare: John Tapper, Danderyds kommun
Examinator: Kerstin Nordin, SLU Ultuna
Biträdande examinator: Klas Eckerberg, SLU Ultuna

Institutionen för stad och land vid Sveriges Lantbruksuniversitet, Ultuna

Abstract

We came in contact with the project “Grönplan Danderyd” that aims to create a green structure plan for a municipality of Stockholm called Danderyds kommun. Our thesis is a part of this project and makes its contribution through the gathering and systematization of the knowledge of the functions of an urban green structure. It also makes a contribution through suggesting how this knowledge can be applied during the construction of an urban green structure plan.

We found that “Stadens parker och natur”, published by the Swedish National board of Housing, Building and Planning, was a recurrent source of information in the green structure plans that we studied. We saw a need of complementary additions and updates to the rather old report and found literature that adds the developments of the last decade.

First of all we have chosen to make themes based on the functions of a green structure that were presented by ‘Stadens parker och natur’. The themes we suggest that a greenplanning document manage are: Recreation, Pedagogies and Heath, Biological Diversity, Green structure in the History of Building Cities, Cultural Identity, the Health of the City, Biological Technology in the Municipality and Use and the Users.

We found good examples of how to handle these themes in documents that handle greenstructure planning from the municipalities of Göteborg, Strängnäs, Eskilstuna, Malmö, Lund, Västerås and Uppsala. We interviewed one person involved in the making of each one of these documents.

We suggest methods for how each theme can be reflected in a green structure plan. We also made a visual comment on each theme that can be an inspiration and facilitate discussions during the planning process. We came to the general conclusion that most important when constructing an urban green structure plan is to base it on the prerequisites of the city and to have documented goals for the planning of the green structure. It is also useful to work beyond the boundaries within the organization and concerning ownership of land. To involve the users of the green structure in the planning process and to present the plan in a pedagogic manner adds even more quality to the work.

Förord

Vad har en tecknande scout och en balettdansande musikklassare gemensamt? På hösten 2002 skrev vi in oss på landskapsarkitektprogrammet på Sveriges lantbruksuniversitet. Vi hade valt att studera till landskapsarkitekter för att vi hade en önskan att sammanföra vårt intresse för naturen och känslan för färg och form. Vi hade även en längtan att vetenskapligt förankra dem. Nu, fem år senare, lägger vi fram vårt examensarbete där alla våra tre intresseområden natur, form och vetenskap finns representerade.

Lena Dübeck, universitetsadjunkt vid enheten för landskapsplanering, institutionen för stad och land, SLU, Ultuna och John Tapper, kommunekolog på Danderyds kommun har handlett examensarbetet. Kerstin Nordin, universitetsadjunkt vid enheten för landskapsplanering, institutionen för stad och land har examinerat arbetet tillsammans med biträdande examinator Klas Eckerberg, vid examenstillfället universitetslektor vid ovanstående institution.

Marianne Randers och Maija Tammela
Uppsala december 2007

Innehållsförteckning

Inledning.....1

Vad är en grönplan?.....3

Syfte.....7

Genomförande.....7

Rekreation, pedagogik och hälsa.....14

Västerås grönstrukturplan.....17

Intervju Gunilla Åkerman.....23

Analys av temat.....25

Visuell kommentar.....27

Biologisk mångfald.....30

Grönplan för Malmö.....34

Intervju Mats Wirén.....37

Analys av temat.....39

Visuell kommentar.....41

Grönska i stadsbyggnadshistorien.....44

Lunds grönstruktur och naturvårdsprogram.....48

Intervju med Per Blomberg.....52

Analys av temat.....55

Visuell kommentar.....57

Kulturell identitet.....64

Uppsalas parkprogram.....67

Intervju Karin Åkerblom.....70

Analys av temat.....71

Visuell kommentar.....73

Stadens hälsa.....82

Grönplan för Strängnäs kommun.....85

Intervju Lars Böhme.....87

Analys av temat.....89

Visuell kommentar.....93

Biologisk kommunalteknik.....98

Eskilstunas grönstrukturplan.....100

Intervju Eivor Rudin.....103

Analys av temat.....104

Visuell kommentar.....107

Brukare och brukande.....110

Parkprogram för Göteborgs stad.....112

Intervju Lars Johansson.....115

Analys av temat.....118

Visuell kommentar.....119

Generell analys och övergripande slutsatser.....127

Diskussion.....132

Referenser.....140

Bilaga I

Intervjuguide

Inledning

I en tid då trycket på att få bo i staden är högt i Sverige, då klimatförändringar påverkar landet och då den stressande människan har ett starkt behov av att hitta nya vägar till välmående, är stadsplanering en utmaning. En av nycklarna till god stadsplanering är medvetenhet om hur den fysiska miljön påverkar oss och hur en hållbar stadsutveckling kan uppnås. Femton miljö kvalitetsmål antogs i Sverige år 1999 som beskriver hur kvaliteten och tillståndet för Sveriges miljö, natur- och kulturer resurser måste vara för att bli ekologiskt hållbar. Ett sextonde miljömål om ett rikt växt- och djurliv antogs år 2005. Målet med en god bebyggd miljö föreskriver att städer, tätorter och annan bebyggd miljö skall utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden ska tas till vara och utvecklas. Byggnader och anläggningar skall lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas (Miljömålsportalen 2007). En god planering av städer och tätorters grönstruktur har stor betydelse för hur väl det sextonde målet uppnås. Kommuner kan använda sig av en grönplan som ett instrument för grönstrukturplaneringen. Det finns flera benämningar på denna typ av dokument, men i föreliggande arbete behandlar vi kunskaps- och planeringsunderlag som ger handlingsberedskap för grönstrukturen och underlättar framtida markanvändningsbeslut.

Vårt intresse för strategiska frågor som rör stadsplanering gjorde oss som blivande landskapsarkitekter nyfikna på hur en grönplan kan fungera som ett underlag för grönstrukturplanering. Landskapsarkitekter är tränade i att formulera lösningar och se sammanhang i komplexa planeringssituationer. Genom en bred kunskapsbas och förmåga att kommunicera i ord och bild kan vi utgöra en tillgång i utformningen av grönplaner och därmed bidra till en hållbar stadsutveckling.

Examensarbetets disposition

Examensarbetet är indelat i sju temakapitel. Före dessa kapitel presenteras bakgrund till grönplaner i kommuner och studiens syfte samt hur examensarbetet genomförts. Fallstudier har genomförts som kan svara på syftet. Därefter följer en temagenomgång av grönstrukturens funktioner och resultatet av intervjuer diskuteras och analyseras. En visuell kommentar ingår i varje kapitel.

Vad är en grönplan?

Grönplanen är ett dokument som samlar kunskap om och formulerar riktlinjer för grönstrukturen i en kommun. Kommuner använder sin grönplan bland annat som planeringsunderlag, kunskapsunderlag och för handlingsberedskap (Lundgren Alm *et al.* 2004). Denna typ av dokument kan benämnas olika såsom grönstrukturplan, friyteöversikt och parkprogram. I föreliggande arbete hanterar vi dokument som behandlar tätorternas grönytor och berör frågor som till exempel rekreation, kultur- och naturvård, biologisk mångfald, kopplingar människa-natur och liknande utan att ta hänsyn till deras benämningar. I de fall vi studerar dokument närmare redovisas deras respektive mål och syften för att skillnader och likheter mellan dem ska kunna identifieras.

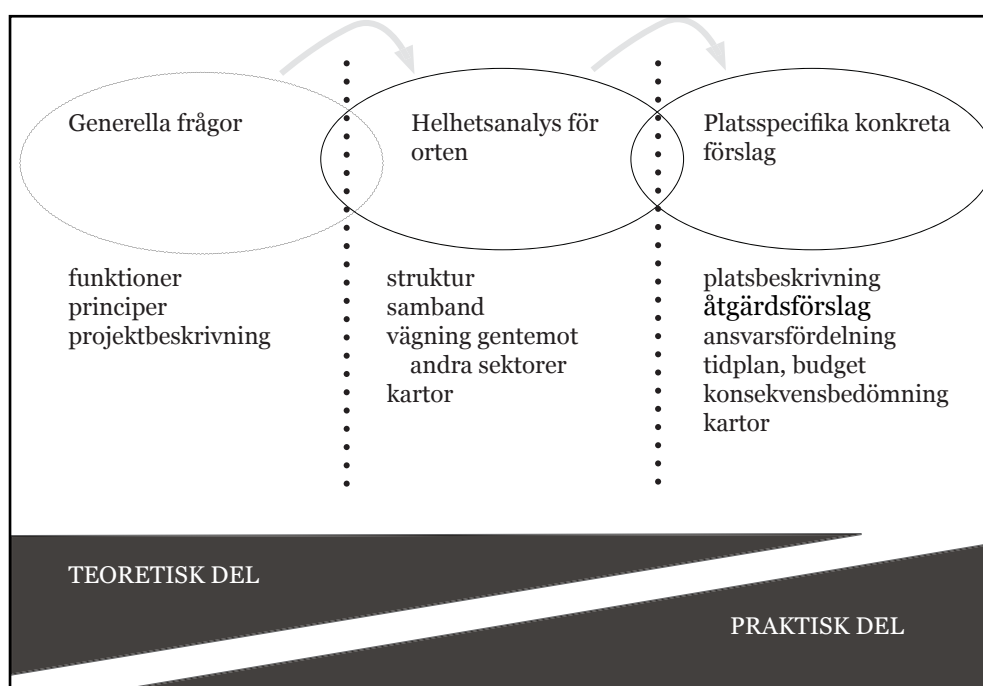
Det finns ett stort antal begrepp som behandlas i grönplaner. Entydigt definierade begrepp är svåra att finna och de begrepp som återkommer i flera dokument kan ha mycket olika innebörd. Dessa språkliga skillnader gör det svårt att jämföra olika kommuners dokument. Det viktigaste är dock inte att hitta gemensamma begrepp för alla kommuner utan att varje kommun förklarar innebörden i de begrepp som förekommer i den egna grönplanen. Diskussioner kring vilka begrepp som används inom grönstrukturplanering kan bli så omfattande att dessa står i vägen för de verkliga utmaningarna och problematiken i planeringen (Lundgren Alm *et al.* 2004).

Vi har i föreliggande arbete valt att använda oss av fyra begrepp. När vi definierar dem utgår vi från Lundgren Alm *et al.* (2004)

- *Grönstruktur* innefattar stadens vatten- och markområden som inte är bebyggda.
- *Grönområde* är en del av grönstrukturen genom att vara en avgränsad plats med grönska.
- *Grönska* är elementen som utgör grönområden och grönstrukturen. Dessa element kan vara bland annat vegetation, berg och vattendrag.
- *Grönstrukturplanering* innefattar att finna kunskap om och skapa riktlinjer för grönstrukturen, grönområden och grönskan i städer och tätorter, vilket kan innefatta att upprätta en grönplan.
- *Grönplan* - dokument som behandlar tätorternas grönstruktur och berör frågor som rekreation, kultur- och naturvård, biologisk mångfald och kopplingar mellan människa och natur.

Lundgren Alm *et al.* (2004) menar att en grönplans omfattning varierar från kommun till kommun och att den typiska grönplanen är ett policydokument som ligger till grund för mer konkreta åtgärdsförslag och skötselplaner.

Många grönplaner är uppdelade i två delar, en teoretisk och en praktisk (se figur 1). Den teoretiska delen innehåller generella frågor och en helhetsanalys för det område som grönplanen behandlar. Den praktiska delen innehåller mer platsanpassade konkreta förslag (Lundgren Alm *et al.* 2004).

Lundgren Alm *et al.* (2004) poängterar vikten av att planera grönstruktur på rätt nivå. Det finns en fara i att argumenten för grönstruktur fastnar på en övergripande nivå där bara generella argument lyfts fram. Det innebär svårigheter för grönstrukturplaneringen att vägas mot andra intressen som har mer platsspecifika argument. Lokal kunskap kan exempelvis ge detaljargument för att möta andra intressen i planeringen.

Avgränsning

Grönplaners avgränsning skiljer sig från kommun till kommun i fråga om vilken mark, vilken skala planen behandlar samt vilken inriktning planen har. Lundgren

Fig. 1 En grönplans möjliga innehåll (Lundgren Alm *et al.* 1994).

Alm *et al.* (2004) visar att naturvård och rekreation oftast ligger i fokus i grönstrukturplaneringen men att den även kan vara relaterad till många andra planeringsfält som turism, kulturvård och miljövård.

Den mark som behandlas i grönplaner är antingen den faktiska eller den formella grönstrukturen. Framför allt är det den formella grönstrukturen som hanteras, det vill säga den som ägs och förvaltas av kommunen. Mer sällan behandlas den faktiska grönstrukturen. Den är svårare att avgränsa men tar hänsyn till privata grönområden såsom trädgårdar, verksamhetsområden och institutionsområden. Ur flera synvinklar kan det vara värdefullt att se till den faktiska grönstrukturen. Då översiktsplaner, där ofta grönplanen ingår, hanterar stadsutveckling i stort och tar hänsyn till all mark i

kommunen kan grönplaner som bara behandlar formell grönstruktur få svag effekt i planeringen (Lundgren Alm *et al.* 2004).

Grönplan och budget

Om förslagen i en grönplan knyts till en budget kan planering kopplas till förvaltning. Boverket (2007) betonar att den långsiktiga förvaltningen och driften ligger till grund för hur grönstrukturens kvaliteter tillvaratas, förädlas och utvecklas vilket visar att kopplingen mellan grönplanen och en budget är av viktig.

Skalor i grönstrukturplanering

Där grönplanen redovisas i kartor ligger skalorna mellan 1:10 000 och 1:60 000. Det är svårt att täcka in skalor från den regionala till detaljplaner i samma dokument. Antingen är planerna mer teoretiskt resonerande med principlösningar eller mycket plats specifika och detaljerade. Grönplanerna rör sig från den lilla skalan med bostadsgårdar och parker till den stora skalan där naturområden innefattas. På en mer detaljerad nivå än vad grönplanen ofta behandlar finns till exempel trädvårdsprogram för enskilda träd i tätorter. I den större skalan finns naturvårdsprogram som behandlar större sammanhängande naturområden på en regional nivå (Lundgren Alm *et al.* 2007). Boverket (1994) poängterar att det i vissa fall kan vara av stort värde att samordna grönstrukturplanering regionalt även i grönplanen. Ett regionalt planerande för grönstrukturen handlar, enligt Boverket (2007), ofta om att skapa lokal attraktivitet och konkurrenskraft genom gemensamma satsningar och samarbeten mellan kommuner.

Grönstrukturplanering och stadsplanering

I Boverket (1994, 1999) beskrivs grönplanen som en viktig del av stadsplaneringen och att den bör vara en del av översiktsplanen. Grönplanen arbetas vanligtvis in i översiktsplanen som ett sektorsintresse som vägs mot andra. På så sätt samordnas grönstrukturfrågorna med andra sektorsintressen och får liknande status (Collins¹). Lundgren Alm *et al.* (2004) ser emellertid faror med att skilja ut grönskan som ett sektorsintresse eftersom grönstrukturen då hanteras som ett separat system. Grönstrukturen bör istället integreras i stadsplaneringen såväl på systemnivå som på detaljnivå eftersom den är delar av platsers helheter och inte separata enheter.

Grönstruktur i lagstiftningen

De lagar som huvudsakligen styr grönstrukturen i en kommun är miljöbalken, plan- och bygglagen och kulturminneslagen. Grönstrukturplaneringen är en del av den stadsplanering som enligt plan- och bygglagen (1 kap. 1 §) "... främjar en

¹ Poa Collins landskapsarkitekt på Tekniska kontoret i Täby kommun, intervju den 4 oktober 2007

samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö...” Översiktsplaner och detaljplan är obligatoriska i kommuners arbete med planering av markanvändning. Grönplanen är ofta kopplad till översiktsplanen i kommunen. Den ska i sin tur ta hänsyn till mark som är av allmänt intresse såsom riksintressen och mark som berörs av lokala, regionala och nationella mål och riktlinjer.

Grönplanen kan vara en del av att uppnå regeringens 16 miljömål, främst målet om en god bebyggd miljö.

Tillvägagångssätt för analys och planering av grönstruktur i en grönplan

Analysen och planeringen av grönstrukturen kan enligt Collins¹ och Boverket (1994; 1999) ske i tre steg:

1. Vision eller målformulering

I det inledande skedet bör en målformulering göras och skälen till varför en grönplan ska skapas identifieras. I detta inledande skede bör kommunen ta ställning till vilka funktioner planen ska omfatta och vilka värden som är väsentliga för medborgarna och samhället. Även vilken mark i kommunen som ska behandlas måste definieras (Boverket 1994, 1999).

2. Registrering och analys av befintliga värden

Collins¹ understryker liksom Boverket (1994, 1999) att med en registrering och analys av befintliga värden kan kommunen skaffa sig en översikt och en kunskapsbas över rådande situation utifrån de funktioner som grönplanen ska omfatta. GIS-system föreslås som ett lämpligt instrument att använda.

3. Sammanvägd analys – prioriteringar

Slutsteget i arbetet görs enligt Collins¹ genom en sammanvägd redovisning av de gröna värdena och dess möjligheter och hot redovisas. Redovisningen kan innehålla prioriteringar och andra ställningstaganden som uttrycker politiska överväganden av politisk natur. Att dokumentet är lättillgängligt blir viktig för kommunikation med styrelser, nämnder, planerare, arbetsledare med flera. Erfarenheter visar att väl utformade sammanvägda redovisningar i en grönplan kan ge ökad uppmärksamhet för grönstrukturen såväl från politiker och tjänstemän som från invånare i kommunen.

¹ Poa Collins landskapsarkitekt på Tekniska kontoret i Täby kommun, intervju den 4 oktober 2007

Lundgren Alm *et al.* (2004) rekommenderar att grönplanen behandlar en stadslandskapsnivå och att grönstrukturplaneringen inte detaljeras ytterligare, vilket motiveras med att det separerar grönstrukturplaneringen från den övriga planeringen av staden. Stadslandskapsnivån innebär tätorten och den mosaik av mindre markområden som utgör staden. Grönskan på den detaljerade nivån bör ses som en naturlig del av platsen i fråga.

Syfte

Syftet med vårt examensarbete är att systematisera och sammanställa kunskap om grönstrukturens funktioner och därefter beskriva hur systematiken och den sammanställda kunskapen kan tillämpas i en grönplan.

Genomförande

Kvalitativ fallstudie

Vi har valt att göra en fallstudie av systematisering och sammanställning av kunskap om grönstrukturen utifrån dess funktioner och hur systematiseringen och den sammanställda kunskapen kan tillämpas i en grönplan. Fallstudien kan, enligt Meriam (1994), lämpa sig väl då en specifik företeelse ska undersökas. Genom en fallstudie kan läsarens förståelse förbättras för den företeelse som studeras. Genomförandet av vår fallstudie beskrivs dels i figur 2, dels i texten som följer.

Insamling av information från olika typer av dokument

Meriam (1994) beskriver att ett systematiskt sökande kan göras både i bibliotek och bland tidigare gjorda undersökningar och enligt Meriam är en väsentlig del av arbetet med insamling och analys av information att återge tillvägagångssättet så noggrant som möjligt. Detta ökar trovärdigheten.

Relevant material tog vi fram genom att, som ett första steg, göra sökningar på internet med sökorden 'grönplan' och 'grönstrukturplan'. Med sökorden fann vi relevanta publikationer för området samt kommuners grönplaner och grönstrukturplaner som publicerats elektroniskt. Vi utförde även manuell sökning på bibliotek och på Boverkets hemsida. En publikation som inspirerade oss i vårt tillvägagångssätt var forskningsrapporten Grönstrukturens synliggörande (Lundgren

Alm *et al.* 2004) vilken formulerar utmaningar för framtida planering.

Systematisering

I materialet vi samlade in och studerade fann vi i likhet med Lundgren Alm *et al.* (2004) att det inte finns något givet sätt att planera för grönstruktur. Skillnaderna är stora för hur varje enskild kommun hanterar grönstrukturplaneringen och utformar grönplanen. En källa återkom emellertid ofta som en referens i det insamlade materialet: rapporten Stadens parker och natur (Boverket 1994). Rapporten är en praktisk handbok i och en inspirationskälla för hur kommuner kan förhålla sig till grönstrukturen. Den beskriver även hur en grönplan kan skapas genom att systematisera grönstrukturen utifrån dess funktioner och hur dessa kan karteras för att sedan vägas samman till en grönplan. Lövré (2003) understryker att den vanligaste indelningen i studier av grönplaner är att utgå från grönstrukturens funktioner. Denna systematisering kom att ligga till grund för vårt fortsatta arbete. Vi har valt att definiera teman i föreliggande arbete. Sex teman identifieras i Boverket (1994). Med stöd i Lundgren Alm *et al.* (2004) kompletteras dessa med ett ytterligare tema.

Examensarbetets systematisering delar in grönplanen i följande teman:

- Rekreation, pedagogik och hälsa
- Biologisk mångfald
- Grönska i stadsbyggnadshistorien
- Kulturell identitet
- Stadens hälsa
- Biologisk kommunalteknik

Det tema vi med stöd i litteraturen valt att lägga till är:

- Brukare och brukande

Fördjupning av teman

En ny sökning utfördes därefter för att finna exempel på grönstrukturplaneringsunderlag som på ett föredömligt sätt behandlat något av ovanstående teman. Vi hade inte kravet att de dokument vi studerade skulle benämnas grönplan utan att de var ett planeringsunderlag för grönstrukturen i kommunen. Sökningen avgränsades till kommuner som publicerat grönplanen på internet. För att ha möjlighet att besöka och intervjua personer som varit involverade i eller haft stor kännedom om kommunens grönplan valdes representanter för

kommuner i Mälardalsregionen samt västra och sydvästra Sverige. De valda kommunerna behandlar grönstrukturplanering i städer och tätorter.

För varje tema sökte vi, utöver grönplanerna vi fann som goda exempel, ytterligare skriftliga källor för att få kunskap om respektive tema. Detta gjordes genom sökning på internet samt i bibliotekskataloger med sökord som var relevanta för respektive tema. Vi studerade även de goda exemplens referenslistor för att få ytterligare källor på respektive tema.

Analys av insamlad information från olika dokument

Granskningen av material som behandlar grönstrukturplanering och grönstrukturens funktioner har skett utifrån den rekommendation Meriam (1994) ger, det vill säga att den framtagna informationen har granskats kritiskt och sammanställts. Därefter har kunskapsläget inom område återgetts utifrån examensarbetets syfte.

Utförande av intervjuer

Lundgren Alm *et al.* (2004) efterfrågar att grönstrukturplaneringen borde ta tillvara lokal kunskap och det inspirerade oss att genomföra en undersökning i form av en intervjuserie.

Intervjuerien utfördes genom att vi kontaktade personer som varit involverade i eller har stor kunskap om i de grönplaner vi funnit som goda exempel för respektive tema. Vi genomförde kvalitativa intervjuer. Genom kvalitativa intervjuer kan den intervjuades subjektiva uppfattning av sin situation erhållas. Metoden lämpar sig väl för att få inblick i den intervjuades erfarenheter av sin verklighet. Den stora fördelen med kvalitativa intervjuer är deras öppenhet (Kvale 1997). En halvstrukturerad

GENOMFÖRANDE

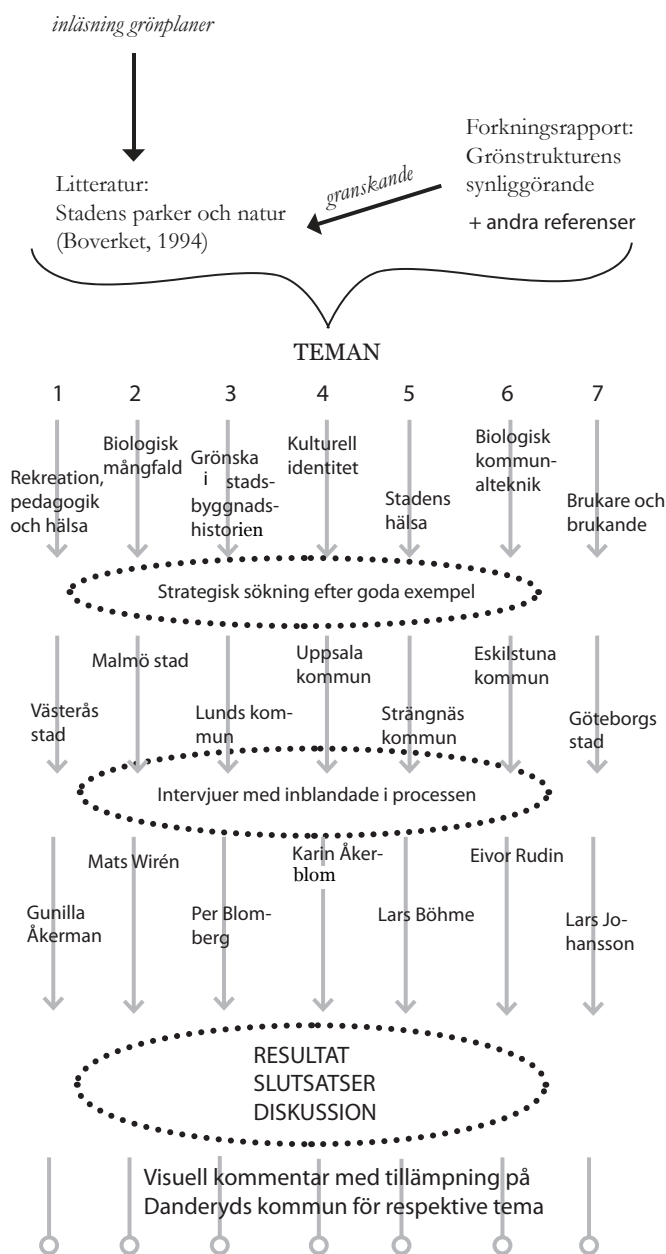

Fig. 2 Genomförande av fallstudien

modell valdes för intervjuerna. Denna typ av kvalitativ intervju utgår från en intervjuguide (Bilaga I) med ett antal av oss förbestämde frågor som ger möjlighet till uppföljande och utforskande frågor på samma tema. I linje med Kvale bestod intervjuguiden av huvudfrågor med underordnade uppföljningsfrågor.

Genom telefon- och e-postkontakt bestämdes tid och plats. Personerna intervjuades på sin arbetsplats. De intervjuade informerades om syftet med studien och att intervjun beräknades ta mellan 30 och 45 minuter. Två av deltagarna önskade att få intervjuguiden några dagar före intervjun. Bandupptagning med bandspelare användes efter tillstånd från deltagarna. I sju av åtta intervjuer godkändes ljudupptagning av intervjupersonen. Bandspelare rekommenderas av Trost (2005) och Kvale (1997) för att författarna ska slippa föra omfattande anteckningar under intervjun och istället koncentrera sig mer på ämnet och dynamiken. Ljudupptagning underlättar även för författarna då inga data riskerar att försvinna och den gör det även lättare för intervjuaren att koncentrera sig på intervjusituationen. En av författarna var huvudansvarig för intervjufrågorna medan den andra skötte bandspelaren, förde anteckningar samt ställde följdfrågor då det behövdes. Varje författare var huvudansvarig för hälften av intervjuerna. Vid samtliga intervjuer godkände intervjupersonen att dennes namn publicerades i examensarbetet.

Urval av intervjupersoner

Åtta intervjuer genomfördes. Kvale (1997) menar att det inte finns någon standard för hur många intervjupersoner som behövs i en kvalitativ studie. Det viktiga är att inhämta så innehållsrika och varierande svar som möjligt. I föreliggande fall har intervjupersonerna medverkat i eller haft stor kännedom om sin kommuns grönstrukturplanering. Intervjupersonernas förhållande till respektive tema är jämförbara.

Analys av intervjuer

Det inspelade materialet delades upp mellan studiens författare som transkriberade dem, dock inte ordagrant. Materialet sorterades därefter in i olika ämnesgrupper och bearbetades så att resultatet redovisades i löpande text. För direkta citatåtergivning har bandinspelningarna använts. En viss grammatisk redigering av citaten har gjorts, då talspråk i skrift kan vara svårläst. Trost (2005) anser att det är "oetiskt" att i alltför stor utsträckning använda talspråk vid citatåtergivning.

Vi har strävat efter att uppnå en bra balans mellan citat från intervjupersonerna och den egna kommenterade texten vilket gör att läsaren själv får en möjlighet att bedöma tolkningens trovärdighet. De intervjuer som i examensarbetet redovisas i löpande text har deltagarna fått möjlighet att kommentera.

Visuell kommentar

Den visuella kommentaren som medföljer varje tema utformades som en inspiration till ett grönplanearbete och ger exempel baserade på Danderyds kommun. Här visas idéer och inspiration för hur Danderyds kommun kan närma sig varje tema i sitt projekt "Grönplan Danderyd" men utgör även en konkretisering av hur idéer kring grönskstrukturen kan visualiseras i andra kommuner.

tema: rekreation, pe

tema: den biolog

tema: grönska i stad

tema: kultur

tema: stac

tema: biologisk k

tema: brukare

pedagogik och hälsa
iska mångfalden
sbyggnadshistorien
ell identitet
dens hälsa
ommunalteknik
och brukande

tema: rekreation, pe

tema: rekreation, pedagogik och hälsa

Rekreation identifieras som den främsta anledningen till att planera kommunal grönstruktur. Begreppet rekreation är vanligt förekommande i huvudkapiteln i en grönplan (Lundgren Alm *et al.* 2004).

”Under hela livscykeln utgör naturen, naturmiljön och grönska en omgivning, till vilken vi står i ett aktivt förhållande.” (Nordström 1994, s. 6). Stadens parker och naturområden fyller olika behov i människans livsfaser. För barnet och tonåringen utgör naturen en arena som ger dem möjligheter att utvecklas. Vuxna kan uppleva avslappning i en stressig vardag och äldre får stimulans och motion i den gröna miljön (Nordström 1994). ”Det omgivande landskapet är, tillsammans med natur och parker inne i staden, den mest nyttjade och efterfrågade fritidsmiljön” (Boverket 1999, s. 34). Parker och naturområdets positiva inverkan på människors hälsa och deras pedagogiska möjligheter beror till stor del av vad dessa miljöer erbjuder för aktiviteter. Nyttjandegraden bestäms också av tillgängligheten samt om platserna upplevs som trygga (Boverket 1994). Vi redovisar detta tema i fem delrubriker: hälsa, pedagogik, parkkaraktärer, tillgänglighet och trygghet.

Hälsa

Det finns tydliga kopplingar mellan grönska och hälsa. Att ha närhet till grönområden och dagsljus påverkar människans hälsa positivt genom att reducera stress, öka koncentrationsförmågan och minska behov av medicinering hos äldre och sjuka (Boverket 1994). Hormoner påverkas och läkeprocesser och sömn förbättras (Boverket 1999). Att regelbundet få promenera i park och naturområden ger det minskad värk för dem som har ont i huvud, nacke och rygg. Parker och natur påverkar också människors känsloliv och därmed ökar chanserna att behålla en god hälsa (Olsson red. 1998).

Pedagogik

Grönområdena kan också ses som pedagogiskt värdefulla. Naturen som klassrum kan hjälpa barn och ungdomar att få ökad kunskap om ekologi, historia och sociala skeenden. Barnens motorik förbättras och de blir mer harmoniska. Det sätt som skolgårdarna utformas har stor betydelse för hur barnen använder utomhusmiljön. Skolor och daghem använder i stor utsträckning omkringliggande parker och natur

i sin verksamhet och dessa fyller viktiga funktioner i undervisningen. Denna typ av miljö stimulerar till lek och står för utmaningar som utvecklar barnen (Olsson red. 1998; Boverket 1994).

Parkkaraktärer

För att ge en vägledning åt kommuners värdering och planering av parker och natur är en utbredd metod att använda sig av Grahns parkkaraktärer (Berggren-Bärring & Grahn 1995). Sju parkkaraktärer beskrivs. Dessa är: artrik, allmänningen, festlig prydnadskaraktär, rymd, lustgården, kulturhistoria och vild. Vikten av att ha tillgång till olika parkkaraktärer är stor då de stödjer olika typer av aktiviteter. Karaktärerna kompletterar varandra och samtliga bör finnas tillgängliga för stadens invånare (Nordh 2007).

Tillgänglighet

Tillgänglighet till parker och naturområden har stor betydelse för hur människor i staden använder dem. Olika människors förmåga att förflytta sig, avståndet till närmaste park samt verkliga eller upplevda barriärer på vägen inverkar på tillgängligheten. God tillgänglighet innebär att kunna nå en park eller ett naturområde inom 5-10 minuter från sin bostad oavsett kön, etnicitet, funktionshinder, socioekonomisk status och ålder (Boverket 1994, 1999, 2007). För att kunna användas ofta bör ett grönområde finnas inom 300 m från bostaden (Boverket 2007). Genom information om var parker och naturområden finns och vad de erbjuder kan de bli mer tillgängliga för människor. Denna typ av marknadsföring är ett led i att öka tillgängligheten till parker och natur (Boverket 1994).

Trygghet

Det finns en mängd orsaker till att människor kan känna sig otrygga i sin utemiljö. Trafiken är en faktor som påverkar tryggheten eftersom trafikerade vägar ökar risken för olyckor. Framför allt barn och pensionärer upplever att trafikerade platser är ett hinder för deras användning. Otrygghet kan även vara att känna oro för att skada sig i samband med halka, och på lekplatser samt i naturområden med mera. Trygghet kan också relateras till andra människor. Det kan kännas tryggt att vara nära andra människor i sin utemiljö men i vissa situationer kan personer och grupper kännas hotfulla (Berghlund & Jergeby 1989). "De som är mer sårbara, oroliga och ängsliga av fysiska och sociala skäl (våld och kriminalitet) och som av egen kraft inte obehindrat förmår flytta sig längre sträckor, är betydligt mer beroende av en trygg och upplevelserik nära miljö" (Olsson red. 1998, s. 149).

Enligt Boverket (1999) finns enkla åtgärder som kan öka tryggheten för många:

- Möjlighet till alternativa vägval.
- Att gång- och cykelstråk läggs där det finns människor till exempel intill eller i ett bostadsområde.
- God och jämn belysning.
- Möjlighet till överblick där det är betydelsefullt, till exempel vid tunnlår, huvudgångstråk och busshållplatser.

Grönstrukturplan för Västerås tätort

Västerås stad är landets sjätte största och ligger i centrum av Mälardalsregionen.

Västerås expanderar kraftigt tack vare närheten till vatten och natur i kombination med ett fördelaktigt pendlarläge till arbetstillfällena i exempelvis Stockholm.

Västerås grönstrukturplan är en fördjupning av Översiktsplanen för Västerås tätort ÖP 54 och samtidigt ett underlag för detalj- och översiktsplanering. I grönstrukturplanen beskrivs dokumentets förhållande till översiktsplanen och andra närliggande planeringsverktyg i en figur 3.

Fem utvecklingsstrategier är beskrivna i översiktsplanen. Två av dem innebär att Västerås ska bygga inåt i staden och samtidigt ska grönskan

och vattnets roll stärkas. Dessa två utvecklingsstrategier utgjorde tunga skäl för att utveckla en grönstrukturplan och på så sätt se möjligheterna med och hoten mot grönstrukturen. Grönstrukturplanen behandlar Västerås tätort och dess närmaste omland som visas i figur 4.

Grönstrukturplanen för Västerås tätort består av två huvuddelar. En huvuddel

Fig. 3 Förhållandet mellan Västerås grönstrukturplan och andra planeringsverktyg i kommunen (Västerås grönstrukturplan).

Fig. 4 Avgränsning för Västerås grönstrukturplan (Västerås grönstrukturplan).

behandlar rekreation: parker och naturområden, rekreationsstråk och anläggningar. Den andra huvuddelen behandlar biologisk mångfald och naturvård.

Västerås hanterar rekreation utförligt i sin grönstrukturplan. Den beskriver hur människorna använder och har glädje av stadens grönska. Rekreativmålet för Västerås stad är att "alla västeråsare skall ha tillgång till ett mångsidigt utbud av gröna områden av god kvalitet som hänger samman i ett grönt nätverk" (Västerås stad 2004, s. 16). För att nå rekreativmålet har grönstrukturplanen satt upp sju delmål:

1. En hierarki av parker och naturområden ska vara tillgänglig för alla. Hierarkin består av befintliga strövområden, centralparker och stadsdelsskogar/promenadområden, grannskapsparker, närparker, entréytor och trädgårdar. För varje område finns måttangivelse för maximalt avstånd ifrån bostaden. Dessutom anges minsta arealen per invånare och områdenas minsta bredd.
2. Alla ska ha tillgång till 50 kvm park och 50 kvm stadsdelsskog eller centralpark.
3. Parker och natur ska ha god kvalitet, minst fyra av åtta ursprungliga parkkaraktärer ska vara uppfyllda i en stadsdel.
4. Ett rikt utbud av anläggningar för idrott och aktiviteter ska finnas tillgänglig för alla.
5. Samtliga stadsdelar med sina större park- och naturområden samt strövområden ska hänga samman i kontinuerliga rekreationsstråk för promenader och cykling.
6. Nya park- och naturområden skapas där tillgångarna till dessa är otillräckliga eller har bristande kvalitet.
7. Kompensation av grön mark bör ske vid exploatering. När ovanstående delmål uppfylls ska hänsyn tas till brukarnas trygghet.

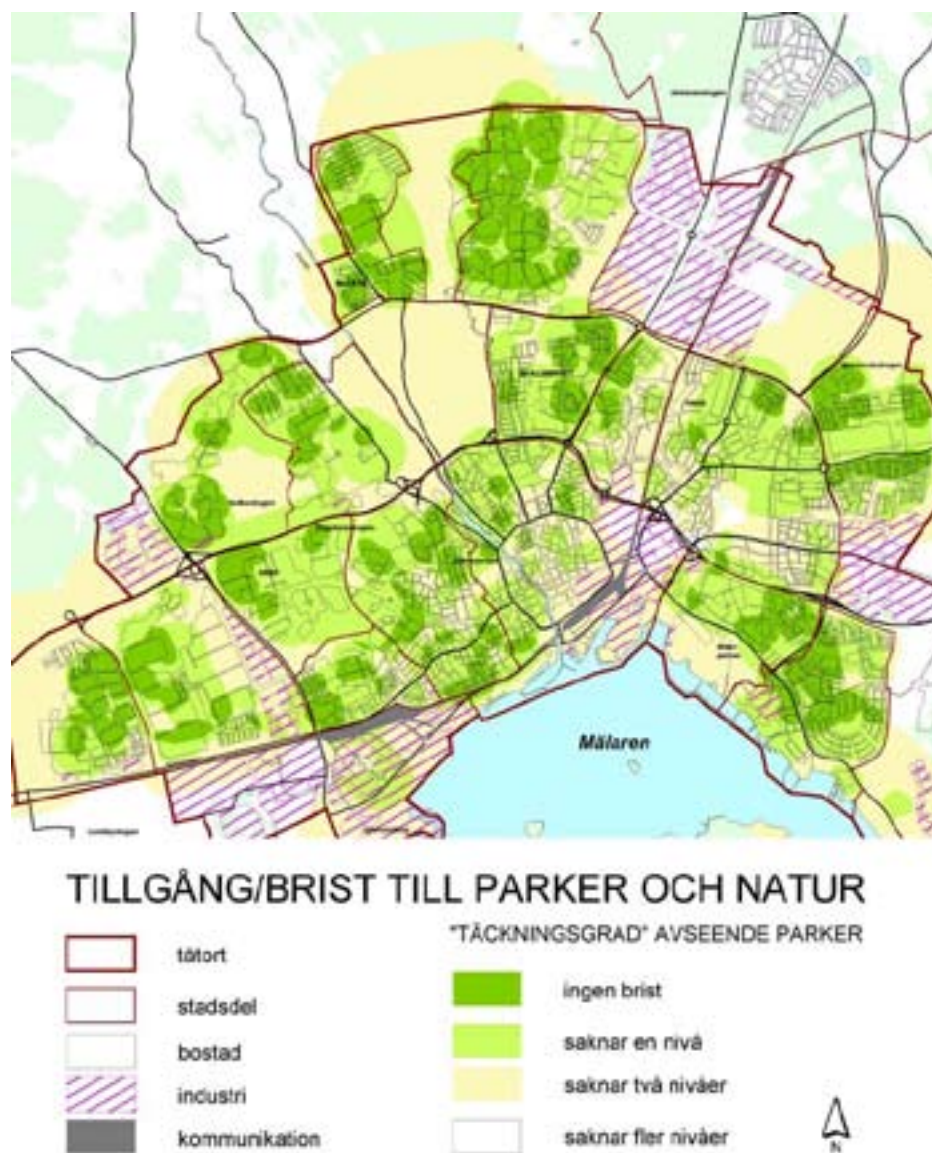

Fig. 5 Analys av täckningsgrad på park och natur (Västerås grönstrukturplan).

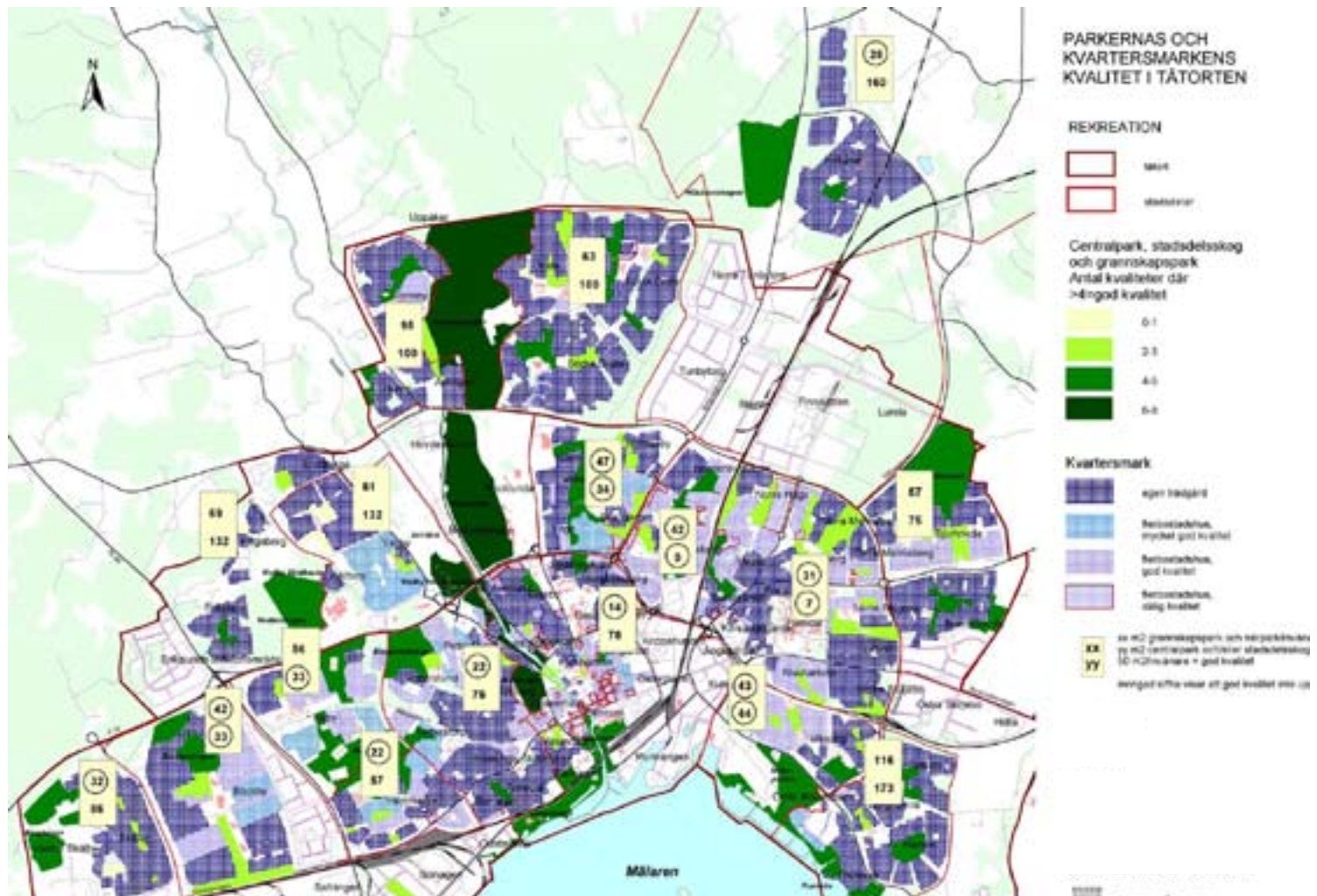

Fig. 6 Analys av kvalitéterna på grönstrukturen i respektive stadsdel i siffror. Inringad siffra visar brister (Västerås grönstrukturplan).

Planen definierar hierarkin av grönstrukturen samt riktlinjer för hur stora parker och naturområden bör vara och hur långt från boendet de får vara placerade för en god tillgång. En analys visar brister i det som Västerås kallar parkernas och naturområdenas täckningsgrad, se figur 5.

Utöver hierarkin av grönstrukturen och riktlinjer för den gör Västerås en studie av grönstrukturens kvaliteter i staden. Dessa kvaliteter klassas enligt Grahn's åtta parkkaraktärer och hur kvaliteterna kompletterar varandra i varje stadsdel redovisas i en analyskarta. Där blir det tydligt var det finns brister i kvaliteterna, se figur 6.

	mål 50 m ² /inv när- och grannskaps-park m ² /inv	mål 50 m ² /inv stadsdels-skog/central-park m ² /inv	kommentarer stadsdelsvis			sammanfattning - utvecklingspotential
centrum Kristiansborg Ångsgården Lillåudden	14	78	Sammanhängande rekreationsstråk längs ån till Mälaren och Rocklunda ger god tillgång till parker med mycket hög kvalitet för de delar som gränsar hit. Varje park unik med höga biologiska och kulturella värden. Stadsdelarna utanför centrum är främst villor med stora trädgårdar.	De före detta industriområdena saknar helt grönska. Även city och nordöstra centrum har dålig tillgång till parker och rekreationsstråk och många flerbostadskvarter saknar grönska. Trafik försvårar tillgängligheten. Många parker utmed ån, järnvägen och E18 är bullerstörda. Få närparker.		Idag få boende i centrala delar men trycket på befintliga parker ökar markant vid inflyttning till centrum och centrala strandzonen. Nya när och grannskapsparker bör skapas.
Stallhagen Pettersberg	22	76	Stora delar har tillgång till åns och Mälarens sammanhängande rekreationsstråk. Många parker har höga naturvärden. Bristen på när- och grannskapsparker kompenseras av att stadsdelarna till stora delar består av villor med stora tomter och av flerbostadshus med gårdar av god kvalitet.	Små parker som inte hänger samman. Få närparker		Nya länkar krävs mot öster och centrala strandzonen och Haga samt mot norr mot Gideonsberg. Östra Kyrkogården och Kopparlundan bör inordnas. Även länk från Djäkneberget till stranden via Mariaberget och Stallhagen förbättras. Förtätningar i villastadsdelarna slår hårt mot den lummiga karaktären. Här bör närparker skapas.

Fig. 7 Stadsdelsvis analys i tabellform (Västerås grönstrukturplan).

Fig. 8 Förslagsdel för Västerås grönstrukturplan (Västerås grönstrukturplan).

En sammanställning görs även i tabellform där varje stadsdels grönstruktur kommenteras i text. I tabellen redovisas om stadsdelarna uppfyller det övergripande målet med 50 kvm park per invånare. Plus- och minusfaktorer för varje område beskrivs samt dess utvecklingspotential. Figur 7 visar de första exemplen i Västerås tabell. De inringade siffrorna markerar att målen inte är uppfyllda.

Utifrån analys har ett förslag för rekreationen i Västerås tätort gjorts, se figur 8.

Gunilla Åkerman var projektansvarig för arbetet med Västerås grönstrukturplan. Hon är landskapsarkitekt på Stadsbyggnadskontoret i Västerås stad. Hon arbetade tillsammans med en projektgrupp bestående av sammanlagt nio personer från olika förvaltningar på kommunen. Ansvaret för de två delarna rekreation och biologisk mångfald delades upp mellan två personer på Stadsbyggnadskontoret där Gunilla hade ansvaret för rekreationsdelen.

**Intervju med Gunilla Åkerman, landskapsarkitekt på
Stadsbyggnadskontoret i Västerås Stad den 4 september 2007**

”Man måste utgå från stadens egna förutsättningar”

Vi träffar Gunilla Åkerman på Stadsbyggnadskontoret i Västerås. Hon ledde arbetet med grönstrukturplanen som antogs i kommunfullmäktige år 2004. När hon berättar för oss om arbetet kommer hennes enorma karta på väggen till användning för att vi ska förstå vilka platser hon hänvisar till. ”Man måste utgå från stadens egna förutsättningar” poängterar hon och berättar hur Västerås är speciell med sin relativt sena expansion med start på 1930-40-talet och en kulmen på 1960-70-talet. Då var den moderna landskapsplaneringen idealet med trafikseparering och stora stadsdelar med egna stadsdelsskogar. ”Som ni ser på kartbilden finns ett hierarkiskt system som är oerhört väl utbyggt” säger hon och visar stadskärnans cityring men även det välutbyggda cykelnätssystemet i staden.

Gunilla berättar att Stadens parker och natur (Boverket 1994) har varit en inspiration för systematiseringen. Redan innan arbetet startade fanns indelningar för de rekreativa värdena i den grönplan som arbetades fram år 1990. Trots att grönplanen bara behandlar rekreation fick den ligga tillgrund för den nya planen som kompletterades med biologisk mångfald. ”Förr arbetade man bara med rekreativfrågorna” säger Gunilla. Grönplanen från år 1990 antogs aldrig i kommunfullmäktige. Det berodde till stor del på att grönplanen innehöll konkreta mål och kostnadssatta förslag menar hon. Det var svårt att binda politiker till så faktiska löften. Planen blev istället ett underlag för planering. Efterfrågan på en ny grönstrukturplan uppkom då exploateringstrycket på staden successivt ökade.

Redan den tidiga grönplanen redovisade rekreation i siffror. Blir det lättare att diskutera gröna värden med siffror? undrar vi. ”Ja, då kan vi ange om vi är under eller över ett medelvärde”, förklarar Gunilla. Dessutom blir lättare att möta argument i samband med förtätningsförslag som ofta är pengar och siffror. Hon avslutar ändå med att säga: ”...men på alla dragningar av grönstrukturplanen inför kommunfullmäktige har jag ju använt bilder och beskrivit sinnligheten i grönska och inte använt mig av siffrorna så mycket.”

Grönstrukturplanen behandlar även privat mark såsom trädgårdar och bostadsgårdar. ”Ett grönområde med tomtmark har ett stort grönt värde. Det är **attraktivt att promenera i ett villaområde**. Det är ett observandum för grönyteplaneringen att det finns gott om grönska på tomtmark” säger hon. Exempelvis är plats för möten inte lika lättgänglig i ett villaområde som i en mer offentlig miljö, men den har trots allt en kvalitet.

I framtagandet av den nya grönstrukturplanen lades mycket arbete på värdering av ytor. Värderingen har skapat stor uppmärksamhet, vilket Gunilla tycker varit positivt. Men hela grönstrukturplanprojektet har närapå strandat på grund av diskussioner kring specifika platser och deras gröna värden. På samma sätt som mot den tidigare grönplanen fanns ett motstånd mot att som politiker binda sig till de alltför konkreta värderingarna. Det ledde till att en stor del av värderingarna lyftes ut och kallades istället för ”förslag” i den nya grönplanen, berättar Gunilla.

Planen är starkt kopplad till exploatering, då byggnadstrycket i kommunen nu är stort. Gunilla förklarar att förfrågningar om exploatering ofta kommer i de delar där det finns minst parkmark. ”Värderingarna av grönytorna finns för att få byggherrarna att få upp ögonen för andra ytor” säger hon. Genom att sätta gränsvärdet 50 kvm park och stadsdelsskog eller centralpark per invånare, kan kommunen föreslå eller avstyra byggprojekt. Siffran 50 kvm kommer från stadsdelen Rågby, där grönytetillgången betraktas som ”lagom”. Målet har handlat om att ha någonting att utgå ifrån och relatera till. Gunilla upplever dock att det har varit svårt att få gehör för idéer om platser för ny bebyggelse.

Initiativet till grönplaner kommer ofta då det finns specifika hot mot till exempel rekreation, menar Gunilla. Men det är samtidigt viktigt att vara konsekvent och inte bara se till de specifika och aktuella hoten, utan också följa upp tidigare tankebanor i planeringen. Hon har arbetat inom kommunen i 23 år och har sett möjligheter att återkomma till tankar och idéer. ”Delar av stråk, där jag skissade på förbättringar när jag först kom till kommunen, har jag de senaste åren fått möjlighet att utveckla och genomföra”, säger hon lyckligt. Efter intervjun tar vi en promenad längs ett av de stråk Gunilla utformat ut till vattnet och konstaterar att det kan ha varit värt två decenniers väntan för att få platsen att förvandlas från cykeltransportsträcka till ett riktigt rekreativstråk.

Analys av temat Rekreation, pedagogik och hälsa

I analysen av respektive tema kommenteras resultatet från intervjuerna mot bakgrund av litteraturen och råd formuleras för att svara på hur respektive tema i vår systematik kan behandlas i en grönplan.

I likhet med Boverket (1994) föreslår Åkerman² användningen av ett värderingssystem för att kunna åtgärda brister och trygga värden i rekreatiomsområden. Ett värderingssystem för rekreatiomsområden skapar goda möjligheter för grönstrukturen att fungera som pedagogiska och hälsofrämjande miljöer. Åkerman² betonar även att värderingssystemet skapar positiva följor i form av uppmärksamhet och diskussioner kring grönstrukturplanen vilket inte återfanns i litteraturen.

Grahns parkkaraktärer (Berggren-Bärring & Grahn 1995) används i hög utsträckning av yrkesverksamma landskapsarkitekter för att identifiera brister och behov i en tätort, stad eller kommun (Nordh 2007). Användningen av parkkaraktärerna som vägledning i värdering av kvaliteten hos parker och naturområden i Västerås bekräftas av Åkerman². Åkerman² menar liksom Boverket (1994) att det är viktigt att utgå från stadens egna förutsättningar när stadens grönområden värderas och planeras. ”Varje kommun har sina egna förutsättningar och sin egen norm” (Boverket 1994, s. 106). I Västerås spelar stadens historiska utveckling en stor roll i grönstrukturplaneringen såväl som tidigare grönplaner i kommunen, vilket även Boverket betonar. De egna förutsättningarna blir också viktiga i arbetet med att planera för ett minimiavstånd till parker och naturområden. Minimivståndet i Västerås utgår från de avstånd till parker och naturområden som finns i en väl planerad stadsdel i staden. Åkerman² berättar att Västerås stad har satt upp ett medelvärde på 50 kvm park- och naturmark för rekreation som minsta mått för kommunens invånare. Även Boverkets (1994, 2007) rekommendationer för minsta avståndet 300 meter eller 5-10 minuters promenad till parker och naturområde tillämpas i grönstrukturplaneringen visar Åkerman². Hon understryker att rekommendationer angivna i mått är användbara i en grönplan då de fungerar som argument för eller emot exploatering.

Relevant för temat är även att bevarandet av den biologiska mångfalden motiveras med rekreativa värden för människan. Under temat Den biologiska mångfald återges en diskussion som behandlar detta.

² Gunilla Åkerman landskapsarkitekt på Stadsbyggnadskontoret i Västerås stad, intervju den 4 september 2007

Metoder och riktlinjer

Inom temat Rekreation, pedagogik och hälsa diskuteras flera tunga argument till varför grönstrukturen är viktigt för människan i staden, både ur hälsosynpunkt och ur pedagogisk synpunkt. Riskerna med en sådan argumentation är att de ofta stannar på en allmän nivå. Det är därför av stor vikt att detaljera argumenten och förankra dem i den aktuella kommunens grönplan.

En inventeringsmodell som klassificerar grönstrukturen likt Västerås hierarkier eller Grahns parkkaraktärer bör fungera som en förankring. Inventering i där klassificeringen görs i fält är ett väl fungerande sätt då klassningen är definierad från början, vilket är fallet i Grahns parkkaraktärer och Västerås hierarkier. Därefter bör riktlinjer för tillgänglighet och trygghet skapas. Riktlinjerna kan hämtas från Boverkets rekommendationer (1994, 1999) eller från exempel på mått och avstånd som fungerat väl i den egna staden eller på annan plats. Vi menar att en sådan konkretisering av de rekreativa värdena med hjälp av mått och maximivstånd ger en god grund att stå på i grönstrukturplaneringen och är ett bra sätt att förankra och argumentera för rekreation, pedagogik och hälsa i en grönplan.

Kvantitativa måttangivelser är dock problematiska ur flera synvinklar. Måttangivelser kan innebära en låsning genom att signalera att det finns en vedertagen mall för planeringen utan hänsyn till den specifika platsens förutsättningar. Ett annat problem att beakta då rekreation värderas med måttangivelser och avståndsbedömningar är att inte hänsyn tas till hinder för rörlighet och användandet av olika sociala grupper beroende av exempelvis ålder, kön och kulturell bakgrund. Därför är en kontakt med brukarna av största vikt för att få en förståelse för och kunskap om nyttjandet av parker och naturområden (se temat Brukare och brukande). För att formulera kvaliteter och kvantitativa måttangivelser för de rekreativa värdena i en grönplan är brukarmedverkan fundamentalt. För att kunna få en förståelse för användningen av park och naturområden är sociotopkartering en bra metod (se kapitlet Brukare och brukande).

Visuell kommentar

En enkätstudie gjord av Danderyds kommun (Fransila 2007) visar att många skulle vistas mer i kommunens parker och natur om de fick mer information om vad det finns för utbud. Vi har tagit inspiration av en damtidnings resereportage för att sätta Danderyd på kartan som ett utflyktsmål. Både för invånarna i kommunen själva och för folk i regionen. Grönstrukturen och specifika grönområden kan marknadsföras på liknande sätt och på så sätt kan användningen öka.

Danderyds kommun kan under året erbjuda fantastiska naturupplevelser, varierande matrestauranger, sportaktiviteter och spännande sevärdigheter. Du kommer inte att göra bli besviken utan länshänförelse av den grönskande storstadskommunen omgiven av vatten!

Danderyd

- en grönskande kommun nära storstaden

Ekebysjön i är ett av många vackra naturområden.

Trädgårdsdrömmar i Enebyberg

Möjligheterna till bad är många i Danderyd

DANDERYDS KOMMUN

är en av Sveriges minsta kommuner med en totalareal på 27 km²

FOLKMÄNGD:
30 412 inv

BEFOLKNINGSTÄTHET:
1150,2 inv/km²

FUNKAR MOBILEN:
Ja.

LÄN
Stockholms län

LANDSKAP
Uppland

DOMSAGA
Attunda domsaga

astiska
olika
åt dig

Ta en paus i naturen

SÅ RESER DU

Med kollektivtrafiken kan du nå Danderyds kommun på tre sätt, Roslagsbanan, tunnelbanans röda linje samt bussar. Många cykelbanor och gångvägar gör det enkelt att ta sig runt både till och i kommunen. Med bil når du kommunen via Norrtäljevägen E18.

BÄSTA TID ATT RESA

Året runt, men vintermånaderna kan vara lite svala. Runt jul och nyår värmer dock de många julpynten och julljusen. Badchanserna är störst i juni och juli. Sista april och midsommar firas i många parker.

Det är lätt att resa och röra sig i Danderyds kommun

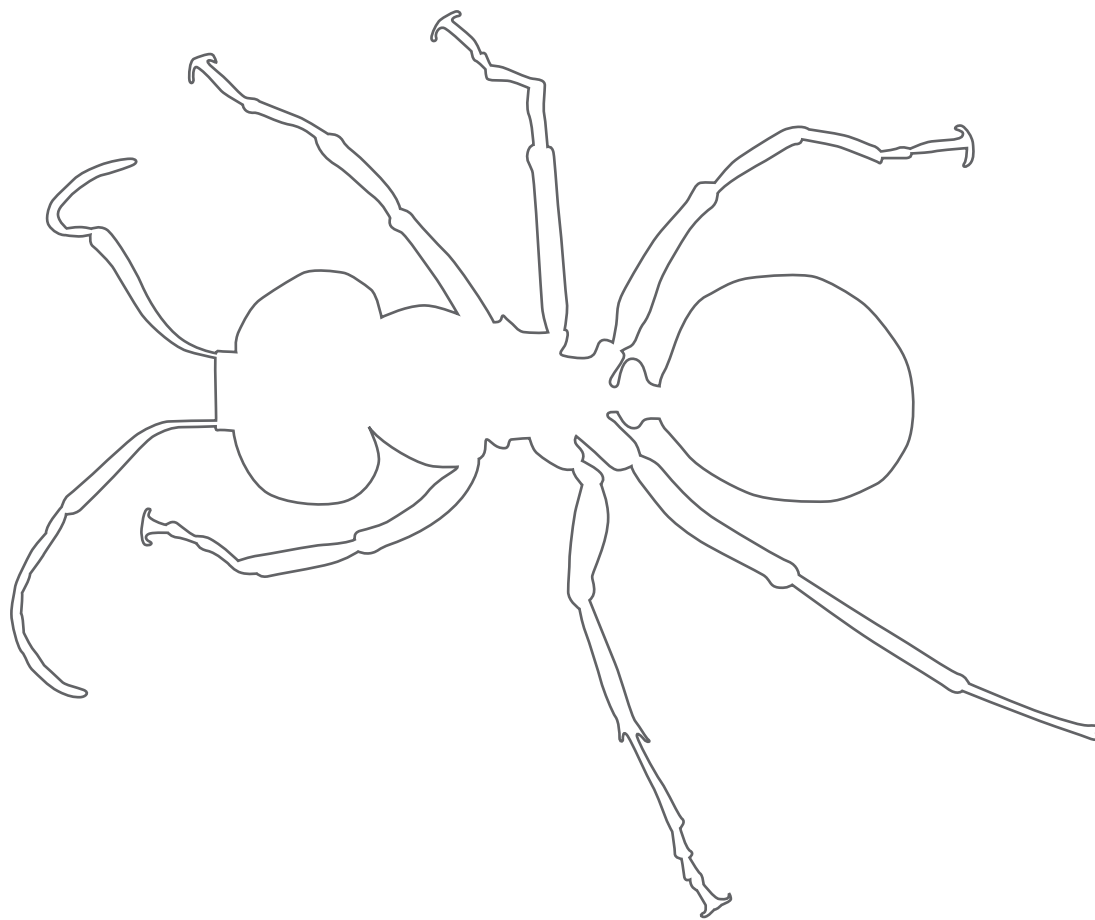
DELAR I DANDERYD

- **DJURSHOLM.** Altorpsskogen, Ösbysjön och strandpromenaden bjuder på storslagen natur. Missa inte heller många av de fantasifulla villorna från 1890-talet som ligger inbäddade i lummiga trädgårdar.
- **STOCKSUND.** Cedergrenska tornet med omgivande park bjuder på exotiska växter och utsikt över vattnet. Svanholmen är en populär udde där många båtintresserade och barnfamiljer samlas.

DANDERYD. Roslagsleden börjar i Rinkebyskogen och fortsätter ända till Norrtälje. Ta chansen och njut av skog och vatten. Sätra ängar är ett annat populärt utflyktsmål för Danderydsborna. Köp en sushi och picknicka bland de stora ekarna!

ENEBYBERG. Rösjön och Rinkebyskogen är ett fantastiskt rekreationsområde. Ta cykeln och upptäck glömda eller gömda platser i Stockholms gröna kil!

tema: den biolog

tema: den biologiska mångfalden

Sverige undertecknade år 1992 FN:s konventionen om biologisk mångfald. Nationen förbinder sig därmed att vårda den biologiska mångfalden, så att den inte förstörs. Den biologiska mångfalden definieras i konventionen som "...variationsrikedomen bland levande organismer av alla ursprung, inklusive från annat landbaserade, marina och andra akvatiska ekosystem och de ekologiska komplex i vilka dessa organismer ingår; detta innefattar mångfald inom arter, mellan arter och av ekosystem" (CBM 2007). År 2004 formulerades ytterligare ett miljömål i Sverige: det sextonde målet "Ett rikt växt- och djurliv". Inom detta mål finns delmålet att hejda minskningen av biologisk mångfald ska innan år 2010 (Miljömålsportalen 2007).

Den biologiska mångfalden är ett resultat av fyra miljarder år av evolution. Den delas in i tre olika nivåer: artnivå, gennivå och ekosystemnivå (Johansson red. 2007).

Artnivå

Artrikedomen inom ett geografiskt område är beroende av

- den långsiktiga biogeografiska historien
- topografiska, geologiska och klimatologiska förutsättningar
- den historiska utvecklingen
- påverkan från människor (Boverket 1994)

Gennivå - genetisk variation inom en art

Arter delas i specialister och generalister, där specialisterna har liten genetisk variation och är mer känslig och därigenom mer bunden till vissa geografiska områden. Generalister däremot har en stor genetisk variation och har lättare att anpassa sig och förekommer därför inom flera naturtyper (Townsend, Begon, & Harper 2003). Den genetiska variationen är viktig för att arter inte ska dö ut. En ytterligare aspekt på genetisk variation är att människan får ett bredare urval att utnyttja i olika typer av mat- och råvaruproduktion (Boverket 1994).

Ekosystemnivå

Den biologiska mångfalden säkerställer att ekosystem fungerar under olika förhållanden. Ekosystemens funktion upprätthålls av alla de arter som ingår i dem och de är i sin tur knutna tillsammans i komplexa system. Ekosystem som har många arter har större möjligheter att stå emot förändringar och att återskapas

efter katastrofer. Det beror på att arterna kompletterar varandra genom att nyttja tillgängliga resurser effektivare.

Ett modernt sätt att uttrycka ekosystemens funktion är att kalla dem för tjänster. I ett ekosystem förekommer grupper som utför dessa tjänster som är viktiga för människans överlevnad och välbefinnande. Tjänsterna inkluderar produktion av vilda växter och djur, mediciner, näringsämnesomsättning, luftrening, vattenrening, klimatmoderering, rekreation och naturupplevelser (Johansson red. 2007).

Grönstruktur och biologisk mångfald

Den biologiska mångfalden är beroende av hur grönstrukturen fungerar och ser ut. Viktiga frågor för fungerande grönstruktur är vilka grönområden som hänger ihop och hur dessa är kopplade till omgivande landskap. Den öbiogeografiska teorin ger en uppfattning om hur arter förhåller sig till grönstrukturen och det omgivande landskapet. Beroende på hur landskapet är fragmenterat påverkas arters spridning och utveckling (Townsend, Begon, & Harper 2003). Kopplat till den öbiogeografiska teorin beskriver Boverket (1994) grönstrukturen på följande sätt:

- *Biologiska kärnområden* är områden så stora att det kan innehålla ekosystem som är livskraftiga.
- *Biotopöar* är mindre men kan innehålla stora växt- och djurartsgrupper.
- *Spridningskorridorer* fungerar som vägar för växter och djur mellan de två föregående.
- *Gröna stråk* har större betydelse för människans tillgänglighet än för djuren och växtlighetens spridning.

Biologisk mångfald i staden

När biologisk mångfald i staden studeras kan tre typer av tätorter identifieras: "Slätternas tätorter" är ofta kompakta med små grönområden och skarp gräns mot omgivande åkermark. I "mellanbygdens tätorter" finns ofta naturmark som varit svårt att exploatera kvar inne i städerna. "Skogsbygdens tätorter" är omgivna av enformiga skogar skapade av storskaliga brukningsmetoder (Boverket 1994).

Svenska städer och tätorter innehåller ofta mycket parkyta. Naturområden kan vara mycket varierande. För området ovanliga arter kan förekomma i staden eftersom den bjuder mycket specifika habitat. Naturvårdsverket (2007a) definierar habitat som livsmiljöer och levnadsplatsen för en enskild växt- eller djurart. I kommuner

är det mest effektiva för bevarandet av den biologiska mångfalden att fokusera på bevarandet av biotoper (Boverket 1994). En biotop är en naturtyp med relativt enhetlig karaktär och struktur och kan innefatta många olika habitat för växter och djur (Naturvårdsverket 2007).

Det finns flera förhållningssätt till biologisk mångfald i tätorten. Boverket (1994) beskriver med vilken utgångspunkt kommuner kan förvalta och utveckla grönområden:

- *För människors rekreation*

Den biologiska mångfalden i staden utgår från människors behov.

- *En fristad för arter och biotoper*

Det finns möjlighet för kommuner att utveckla områden på sin mark för att ge en fristad för utsatta arter.

- *Vård av naturvärden*

Nyanläggning kan göras så att hotade arter gynnas. Ytor som nyanläggs bör ses som resurser och inte som reservmark för förtätning

Boverkets (1994) motiv att bevara och förstärka den biologiska mångfalden i städer och tätorter är att den måste utgå från människornas behov. Lundgren Alm *et al.* (2004) myntar begreppet ”populärmångfald” som beskrivning av de olika argumenten för biologisk mångfald utöver de rent biologiska. Det innebär bland annat att mångfald ger människan en variation i sinnesintryck och utgör en stor pedagogiskt resurs. En förändring i förhållandet till biologisk mångfald i planering har skett den senaste tiden. Under 1900-talet första hälft var den främsta anledningen till att bevara naturen hälsoskäl och för att skydda den från människan för framtiden. Ett antal otillgängliga reservat anlades långt ifrån tätorterna. På 1980-talet blev det aktuellt att bevara enskilda arter och biotoper. Idag ses bevarandet av biologisk mångfald som ett grundläggande kriterium för hållbar utveckling. Några av motiven är följande (Johansson red. 2007, s. 6):

- *För arters egen skull*: alla arter har lika stor rätt att leva vidare (etiska skäl).

- *För naturens skull*: vi vet inte exakt vilka arter naturen behöver för att ekosystem ska fungera (ekologiska skäl) .

- *För människans skull*: vi vet inte vilka arter som kan bli användbara som mat och medicin i framtiden, och dessutom vill vi ha vacker natur för rekreation och friluftsliv (ekonomiska, estetiska och kulturella skäl).

Då den fysiska planeringen ska bidra till hållbar utveckling är biologisk mångfald något man måste ta hänsyn till i planeringsprocessen (Johansson red. 2007). En hållbar samhällsutveckling kan bara nås med kännedom om hur processer i samhället kan samspela med processer i naturen. Då måste förhållandet mellan samhälle och natur beskrivas och formuleras tydligare. ”Vi blir bättre rustade att hantera hot och identifiera problem om vi vet hur den biologiska mångfalden ser ut och förstår hur systemen fungerar. Vi måste också förstå de grundläggande mekanismerna för organismers samexistens” (Johansson 2003, s. 12).

Grönplan för Malmö

Malmö är Sveriges tredje största stad och känd som parkernas stad. Här finns en tradition av att ha en hög standard på sin grönska. Trots det ligger Malmö under genomsnittet för kommuner när det gäller andel allmänna platser med grönska. I ett expansivt skede i stadens utveckling blev det aktuellt att formulera strategier för att nå den önskvärda grönstrukturen i framtiden. Malmös grönplan utgör dels en fördjupning av Översiktsplanen 2000, dels ett underlag för kommande detalj- och översiktsplaner. Grönplanen behandlar såväl tätorten som landsbygden. Planen är uppdelad i två delar: en del som beskriver en rekreativ strategi och ett förslag till grön struktur och en del innehållande en biologisk strategi och ett förslag till biotopsammansättning.

I Malmö grönplan behandlas biologisk mångfald på ett sätt som varit intressant för bland annat studenter och universitet att studera vidare. Grahn (2003) nämner att en universitetslektor (icke namngiven) vid SLU Alnarp i en intervju betraktar Malmös grönplan som ett föregångsarbete vad det gäller den biologiska mångfalden. Detta, tillsammans med det faktum att Malmö har arbetat fram ett nytt sätt att arbeta med biologisk mångfald, gör det intressant för oss att studera denna grönplan. Ekologen Mats Wirén fick uppgiften att utforma den biologiska strategin för staden. Han hade en relevant bakgrund efter att ha arbetat på SLU Alnarp med bland annat samspelet mellan biologisk mångfald och staden.

I den del av grönplanen som behandlar den biologiska strategin görs en mycket grundlig inventering och digitalisering av befintliga biotoper i Malmö. Syftet är att uppfylla de mål om biologisk mångfald som formulerats:

1. att skapa ett rikare och mer varierat utbud av arter och biotoper inom kommunen
2. att förstärka kommunens olika landskapstyper och utveckla olika karaktärsområden inom varje landskapstyp.

Tätortens biotoper inventeras i 684 delar varar den minsta delen är cirka 0,25 ha och den största är cirka 100 ha. Delarna beskrivs i olika biotop typer. Biotoperna i tätorten visas i figur 9.

En täckningsgradsanalys i fem klasser redovisas, där andelen grönska i motsats till hårdgjorda ytor och hus beskrivs i procent. Klassificeringssystemet för tätortsbiotoper sammanfattas i figur 10. Här illustreras vilka element som förekommer i respektive biotop typ samt fördelningen av biotop typer inom varje täckningsklass.

Materialet från den digitaliserade inventeringen och täckningsgradsanalysen kan visas med hjälp av olika kartbilder och diagram beroende på vilka förhållanden man vill undersöka eller illustrera.

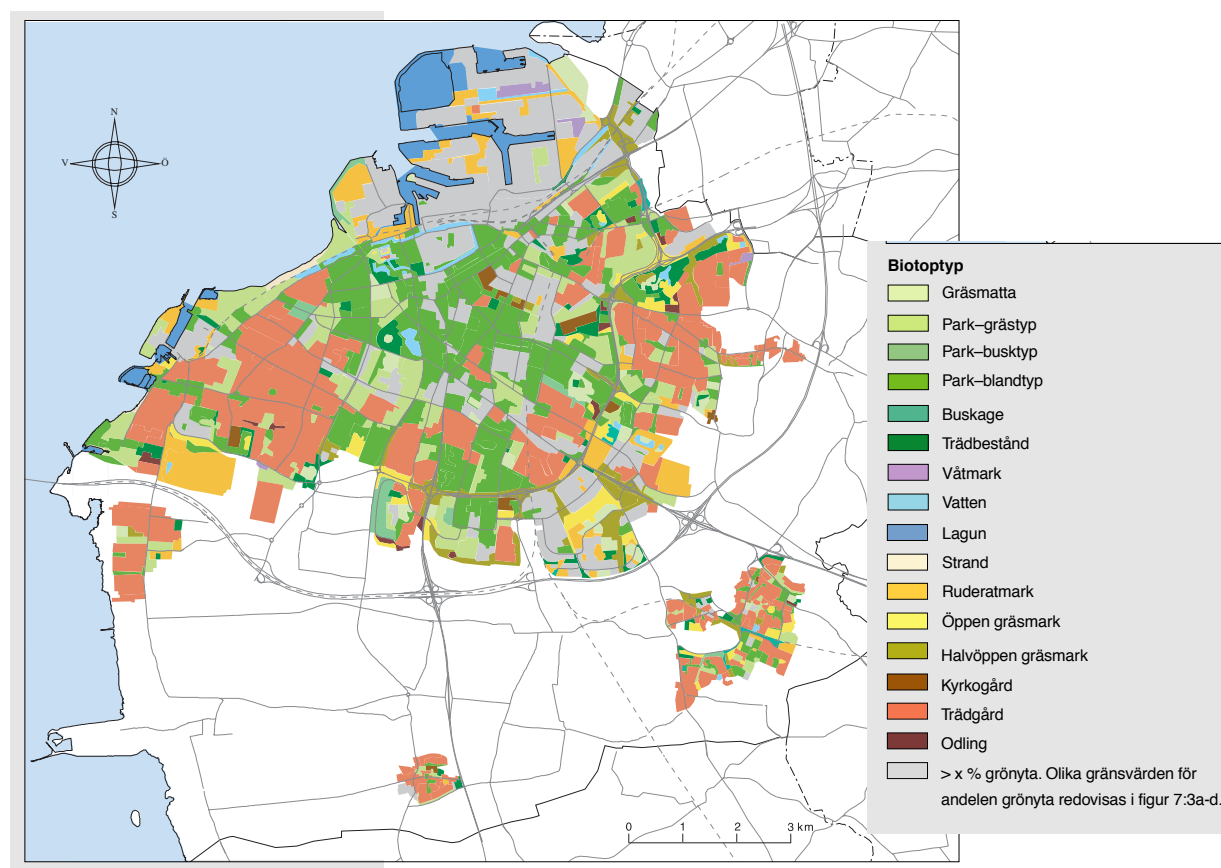

Fig. 9 Biotopfördelning i Malmö stad. Områden som understiger 5% grönyta redovisas som grå yta (Grönplan för Malmö).

7 Biotopkartering – tätort

Inventeringen och analysen har resulterat i ett förslag till biotopsammansättning. I förslaget delas kommunen in i följande fem landskapstyper:

- Öppet kustlandskap
- Träd- och buskrikt stadslandskap
- Öppet och halvöppet stadslandskap
- Småbiotoprikt slättlandskap
- Biotoprikt backlandskap

Angivna landskapstyper har i sin tur tre till fem undergrupper och bildar sammanlagt 18 karaktärsområden.

Inom respektive område i figur 11 ska karaktären förstärkas. Biotopsammansättningsförslaget utgör ett planeringsunderlag som inte bara kan prövas mot andra intressen utan också har egna specifika mål att uppfylla.

Biotoptyp	Element	sötvatten	brackvatten	trädvegetation	buskvegetation	gräsmatta	äng/gräsmark	örtskikt	rabatter	grönsaksodling	sand	grus	sten	betong	asfalt	byggnader	anmärkning
Gräsmatta						x											
Park-grästyp				(x)	(x)	x					(x)	(x)					I dessa tre parkbiotoper ingår både offentlig och privat mark
Park-busktyp				(x)	x	x					(x)	(x)					
Park-blandtyp				x	x	x					(x)	(x)	(x)				
Buskage					x												
Trädbestånd				x	(x)			x									
Våtmark		x	x		(x)		x	(x)			(x)						
Vatten		x															Främst damm, kanal och sjö
Lagun			x														Främst konstgjorda havsvikar
Strand			(x)				(x)				x						
Ruderatmark					(x)		x				x	x					
Öppen gräsmark							x										
Halvöppen gräsmark				(x)	x		x										
Kyrkogård				(x)	x	(x)			x		x	x					
Trädgård		(x)		x	x	x			x	x	(x)	(x)	(x)				
Odling									x	x	x						Mindre "privata" grönsaksodlingar
Hårdgjord yta (trafikerade vägar)											x	x	x	x	x	x	Inkluderar byggnader
												x	(x)	(x)	x		
	Klass:	Täckningsgrad															
	Biotoptäckning:	A	B	C	D	E											Klass E, <5% grönyta
		>90%	90-50%	50-20%	20-5%	<5%											benämns Gråyta

Fig. 10 Klassificering av tätortsbiotoper (Grönplan för Malmö).

Fig. 11 Föreslagna landskapstyper och karaktärsområden (Grönplan för Malmö)

**Intervju med Mats Wirén, kommunekolog på gatukontoret i Malmö stad
den 25 september 2007**

”En botanisk trädgård kan ju inte ha ett biotopvärde noll!”

Regnet öser ner över Malmö när vi letar oss upp till en höstförkyld Mats Wirén på gatukontoret i Stadshuset. Förkylningen hindrar dock inte Mats att börja berätta med full entusiasm om hur Malmös grönplan kom att behandla biologisk mångfald på det sätt som den gör. Det visar sig att Mats faktiskt varit en smula ”allergisk” mot själva begreppet biologisk mångfald. ”Det missbrukades ett tag” säger han och klappar på grönplanen han har framför sig på bordet. ”Jag tror inte att vi har skrivit biologisk mångfald på ett enda ställe i det här dokumentet. Nu tycker jag nog att man kan börja använda begreppet igen, men huvudsaken är att man är tydlig med vad man menar med de begrepp man använder.”

I grönplanen för Malmö utvecklades ett helt eget system för hur biologisk mångfald ska behandlas. Mats egen bakgrund var avgörande. Efter att ha arbetat nio år på institutionen för landskapsplanering vid SLU Alnarp hade biologen Mats den koppling till landskapsarkitektur som dåvarande stadsträdgårdsmästaren i Malmö tyckte var lämplig. Mats hade redan då ett utvecklat intresse för biologi i städer. ”Under utbildningen var städerna tidigare en parentes, eller sågs bara som någonting negativt” säger han. ”Man bortsåg från dess värden som del i ett biologiskt system.” Det finns metoder för att klassificera och dela in biotoper i naturen. Motsvarande fanns inte för biotoper i staden. När man sedan började kartera biotoper i staden var en svag punkt att man bortsåg från den privata marken, trädgårdar och icke-inhemskt växtmaterial. ”Det finns till exempel kartering över biologisk mångfald i Göteborg, där den botaniska trädgården har värdet noll”, säger han. Inspirerad av en biotopinventering över Berlin från början av 1980-talet såg han ett behov av att utveckla ett system för kartering av biotoper i staden.

Det är ett stort exploateringsstryck på staden och att Malmö utger sig för att vara ”parkernas stad” gjorde det viktigt att formulera tydliga mål för att behålla epitetet.

Ett huvudmål i grönplanen är att öka andelen grönområden i staden. Det finns en tradition av att ha lite mark men mycket hög kvalitet på grönskan i staden, säger Mats, samtidigt som exploateringstrycket innebär en begränsning i mängden grön mark. I processen med att ta fram en grönplan rekommenderar han formulera målen för sitt arbete innan man börjar inventera.

Andra kommuner har inspirerats av Malmös kartering vilket också var meningen då den gjordes. Metoden har presenterats för planeringsrelaterade utbildningar vid Sveriges lantbruksuniversitet och Blekinge tekniska högskola. Då metoden ska användas kan figuren för klassificeringssystemet för tätortsbiotoper användas men anpassas till respektive kommun. Analyserna av de olika täckningsgraderna kan användas på samma sätt som de använts i Malmö. Karteringen tar mycket tid i anspråk och Mats berättar att han satt med digitaliseringen i ett år. För att förenkla processen kan inventeringen göras med en lägre detaljeringsgrad. Han anser att den viktigaste egenskapen hos dem som skall arbeta med biologisk mångfald i grönstrukturplanering är att kunna se biologins egenvärde samtidigt som man ser människans behov.

Mats påpekar att han önskar att grönplanen skulle användas ännu flitigare och om den skulle göras bättre idag skulle brukarkontakten kunna utvecklas. Även marknadsföringen inom olika förvaltningar och politiska instanser kan vara bättre.

Vi avslutar intervjun och därefter visar Mats den troligtvis nya svampart han själv hittat på botten av Limhamns kalkbrott i Malmö. Mats hoppas att kalkbrottet ska kunna bevaras som det unika naturområde det är. Vi hinner faktiskt inte ens lämna Malmö innan det kommer ett sms från Mariannes moster: ”Vet ni vad? Kalkbrottet ska bli naturreservat!”

Analys av temat Den biologiska mångfalden

Hänsynen till den biologiska mångfalden i grönstrukturplaneringen har gått från ett människoperspektiv till mer ekologiskt perspektiv under de senaste årtiondena (Lundgren Alm *et al.* 2004; Johansson red. 2007). I äldre litteratur likt Boverket (1994) återfinns att planering för den biologiska mångfalden bör utgå ifrån människans behov. På senare år har motiven till att bevara den biologiska mångfalden vidgats och består nu även av ekologiska, ekonomiska, estetiska, etiska och kulturella motiv.

När det gäller avgränsning skriver Johansson (2003) att forskningen om biologisk mångfald i tätorter tidigare inriktats mot att beskriva biotoper och växt- och djurarter som ansetts vara inhemska eller naturliga. Enligt Wirén³ bör större hänsyn tas till betydelsen av privat mark och det sammanfaller med forskning av Lundgren Alm *et al.* (2004) och Boverket (2007). En sådan hänsyn innebär exempelvis att inkludera ett större spektrum av växtmaterial i grönplanen. Wirén³ tydliggör liksom Johansson (2003) behovet av att se hur exempelvis trädgårdar bidrar till den biologiska mångfalden. Enligt Wirén³ kan Malmös grönplans angreppssätt med biotopinventering vara användbart i flera kommuner. Biotopindelningen anpassas till kommuners egna förutsättningar och medan täckningsgraderna kan användas direkt.

Metoder och riktlinjer

För att en hållbar utveckling ska vara möjligt efterfrågar Johansson (2003) en tydligare beskrivning och formulering av förhållandet mellan natur och samhälle. Vi anser att det i en grönplan finns det många möjligheter att beskriva detta förhållande. De ovanstående motiven till biologisk mångfalden kan arbetas in för att beskriva samspelet mellan människa och natur. Att planera för naturen utifrån människans perspektiv beskriver bara grönstrukturens funktion som rekreation, pedagogik och hälsa (se tema Rekreation, pedagogik och hälsa).

För att få en översikt över den biologisk mångfald i staden kan Malmös inventeringsmodell för biotoper rekommenderas. En flygbildsinventering ligger till grund för de olika klasserna. Den stora bristen i inventeringen är att den tar mycket tid i anspråk. Genom att göra inventeringen och digitaliseringen i större enheter kan arbetet underlättas. Den minsta inventeringsytan i Malmö är 0,25 ha. En större enhet ger lägre detaljeringsgrad och precision men tar kortare tid att inventera. Flygbildsinventering ställer stora krav på en kunnig inventeringsperson. De biotoptyper i vilka inventeringen delas upp måste anpassas efter den aktuella staden. Att inventeringen får mynna ut i ett övergripande förslag på karaktärer i kommunen kan fungera bra. Det ger en tydlig kontext för karaktären för varje mindre område i staden. I hur detaljerad nivå som den övergripande karaktären är relevant att ta hänsyn till får dock avgöras från fall till fall.

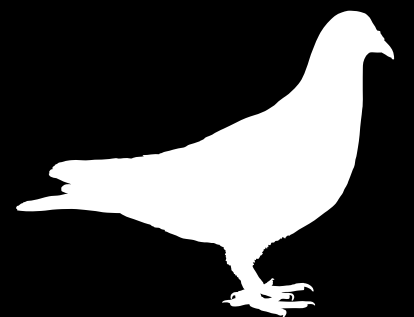
³ Mats Wirén kommunekolog på Gatukontoret i Malmö stad, intervju den 25 september 2007

Visuell kommentar

Motiven till att bevara den biologiska mångfalden är många och för att kunna göra det måste vi också förstå sambanden mellan naturen och samhället. Mitt i Danderyds kommun finns ett naturområde med namnet Ekebysjön. Sjön har ett rikt växt- och djurliv och är en tillgång både för människorna i kommunen och för de växter och djur som lever där. Vi vill visualisera vilken rikedom Ekebysjön innebär för den biologiska mångfalden. Likt eftertexterna i en tv-serie rullar några av de medverkande till den biologiska mångfalden. På så sätt kan intresset öka för att få uppleva platsen och ta del av det som hela tiden händer där: årstidsväxlingar, nytt liv, åldrande, blomning och jakt.

Ekebysjön och den biologiska mångfalden

Medverkande

Salix purpurea

Ardea cinerea

Podiceps cristatus

Sympetrum vulgatum

Araneus quadratus

Picus virdis

Stellaria media

Bombycilla garrulus

Dryocopus martii

Fomes fomentarius

Solanum dulcamara

Carduelis flammea

Gallinula chloropus

Columba palumbus

Turdus iliacus

Capreolus capreolus

Viola arvensis

Anthus trivialis

Lathyrus linifolius

Ajuga pyramidalis

Geum rivale

Larus fuscus

Orthotrichum urnigerum

Anodonta cygnea

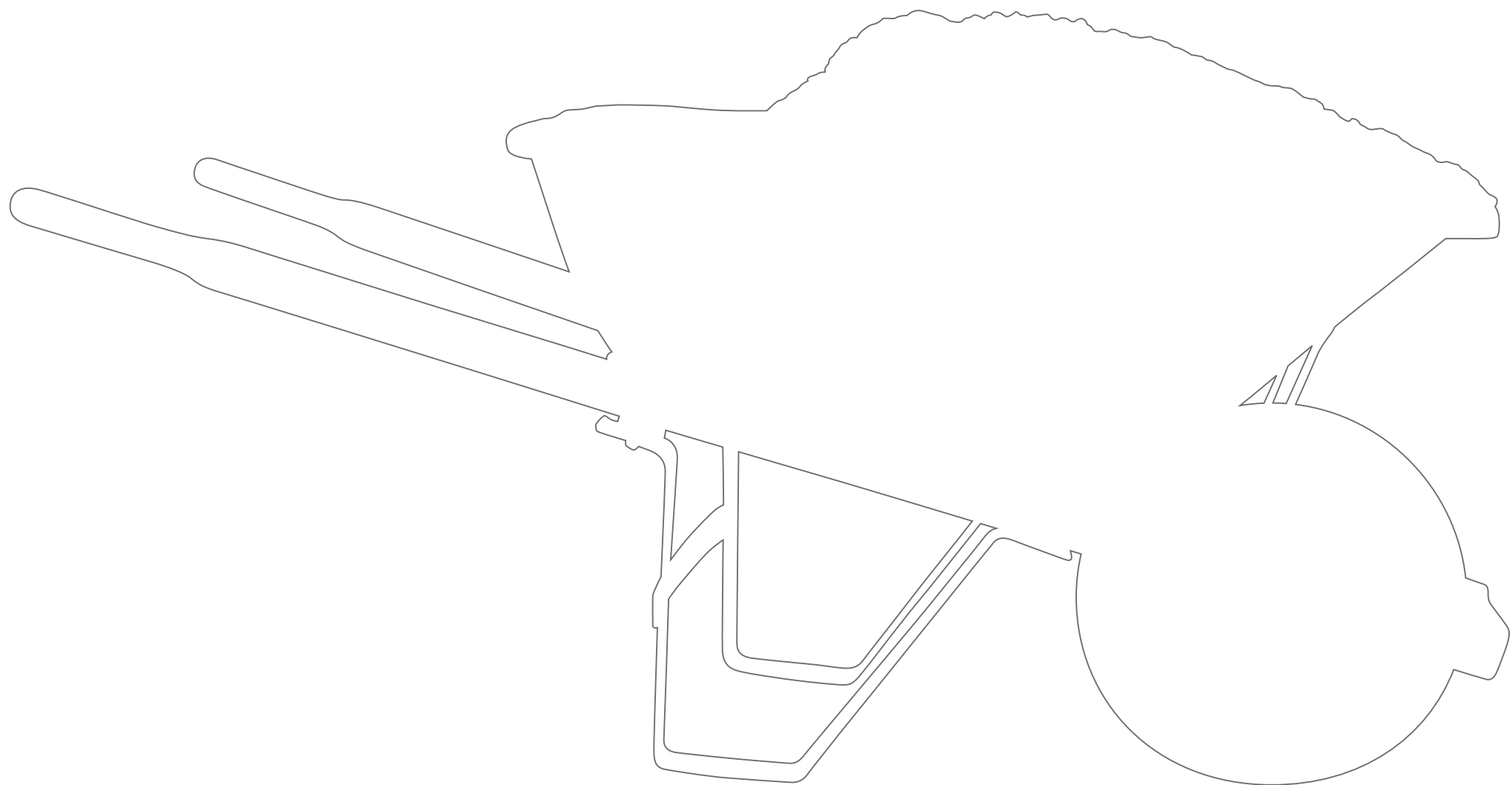
Calla palustris

Thelypteris palustris

Gymnadenia conopsea

tema: grönska i stad

tema: grönska i stadsbyggnadshistorien

Olika tiders ideal inom trädgårdsarkitektur, landskapsarkitektur och stadsbyggnad kan utläsas av de fysiska mönstren i staden. En medvetenhet bör finnas om i vilka sammanhang gröna miljöer har tillkommit, vilka stilideal som rått och vilka övriga förutsättningar som påverkat utformningen. Boverket (1994, s. 69) uppmanar varje stad att lära sig läsa mönster: ”Det grönas tillkomst, bakgrund och gestaltning är kunskap som i varje stad bör tas fram som en del av stadens bebyggelsehistoria”.

Precis som bebyggelsen utgör grönstrukturen stadsbyggnadselement. Dessa element kompletterar och samspelar med varandra. Grönstrukturen fungerar som stadens landmärken och är lika viktiga som husen, torgen, vägarna och monumentalbyggnaderna (Frank red. 2005; Boverket 1994).

Flera underlag för grönstrukturplanering redovisar kortfattat stadens grönstrukturhistoria. I Göteborgs parkprogram görs en kort översikt av de viktigaste parkerna från respektive århundrade (Göteborgs Stad 2007). I Östermalms parkplan (Stockholms stad 2002b) redovisas tydligt huvuddragen i stadens grönstrukturhistoria genom att stadsdelens utveckling presenteras alltifrån i urtid, forntid, medeltid till 1700-tal, 1800-tal samt 1900-tal till modernismen. Parkplanen beskriver hur de historiska planerna blir avgörande för hur staden kommer att förhålla sig till naturen.

Boverket (1994) har gjort summariska tillbakablickar över epoker i den svenska stadsbyggnadshistorien under sju rubriker: Den gamla staden; Hygien och rekreation; Folkrörelser och folkparker; Trädgårdsstaden och egnahemsrörelsen; Idrottsparkerna; Ljus, luft och grönstruktur; Rekordårens byggande samt Hygien och rekreation. Nedan har vi sammanfattat viktiga fenomen i grönstrukturens historia under dessa rubriker.

Den gamla staden

Under 1800-talets första hälft var det ont om offentliga grönområden i staden. Det kan förklaras med att man satsade de ekonomiska resurserna på att skydda staden genom inhägnader och murar. De offentliga miljöer som vid den tiden var vanligast i staden var öppna torg och marknadsplatser, vilka var avgörande för att köpstaden skulle fungera. I de relativt små städerna blev de privata tomternas grönska en

del av gaturummen. De rika och deras anställda hade även ofta tillgång till privata odlingsmarker med kålgårdar och lusthus utanför staden där de vistades sommartid. I de större städerna fanns det tillgång till offentliga nöjesparker utanför stadskärnan (Boverket 1994).

Hygien och rekreation

Under mitten av 1800-talet slog idén om den offentliga parken igenom i Sverige. Överklassen såg ett behov av rekreationsområden då städerna växte sig stora. Även andra funktioner hos de gröna inslagen i staden uppmärksammades. Från England kom ideal som att använda grönska för att föra in luft, ljus och vatten i stadsmiljön. Överbefolkning men också koleraepidemierna i Europa gav de hygieniska argumenten för grönområden ett snabbt genomslag. Parken blev ett andningshål i industrialismens städer och hade en ”folkuppfostande” roll (Boverket 1994; Nolin 1999). Inte bara överklassen utan även arbetare skulle njuta av estetisk och moralisk rekreation med promenader i natursköna miljöer (Dunér & Dunér 2001). Sverige härjades av bränder i mitten av 1800-talet vilket ledde till en innovation med cirka nio meter breda brandhämmande stråk av grönstruktur som fortfarande kan synas i städerna. Donatorer kunde överlåta mark till städerna, bland annat vid vallgravar, gamla murar och där marken var sank eller bergig. Donerade marker som blev stadsparker bevarade sin kulturhistoria och sin ursprungliga topografi (Boverket 1994).

Folkrörelser och folkparker

Vid sekelskiftet 1900 fanns ett behov av att föra ut det politiska budskapet i den framväxande arbetarrörelsen. Mötesförbudet på allmän plats ledde till att politiska samlingar i staden uteslöts. En bit utanför städerna, där markpriserna var låga upprättades folkparker som en möjlighet för såväl politiska diskussioner som för otvunget nöjesliv nära naturen (Dunér & Dunér 2001). Under efterkrigstiden upprustades många folkparker, men i slutet på 1900-talet avtog deras betydelse och många ligger numera övergivna (Novotny & Persson 1988). I vissa städer har folkparkerna blivit ersatta av djurparker eller nöjesparker och i andra städer har de blivit kringbyggda av bebyggelse (Boverket 1994).

Trädgårdsstaden och egnahemsrörelsen

Som en reaktion mot emigrationen och de snabbt växande städerna i början av 1900-talet förespråkades invånarnas rätt till odlingsbar mark i anslutning till bostaden (Dunér & Dunér 2001). Idén var att den odlingsbara marken skulle sammanföra

stadens och landsbygdens goda sidor och på så sätt skapa en ny bostadsform. Den kom att kallas trädgårdsstaden. Utanför stadens kärna tog detta sig uttryck i att jordbruksmark avstyckades och villor anlades. Att mindre bemedlade fick möjlighet att själva äga sin bostad och en bit mark kom i Sverige att kallas för egnahemsrörelsen. I den tätare staden uppfördes flerbostadsbebyggelse i slutna kvartersformer med anlagda gemensamma trädgårdar (Nolin 2002).

Idrottsparkerna

I början av 1900-talet fick idrottsrörelsen starkt fäste i Sverige, delvis tack vare att Olympiska spelen hölls i Stockholm år 1912. I takt med städernas utbredning fick idrottsparkerna en alltmer central plats. Spår av dem går numera att skönja där det finns sporthallar, men de kan också ha offrats för institutionsutbyggnader eller motortrafikleder (Boverket 1994).

Ljus, luft och grönstruktur

Efter 1920-talet introducerades nya typer av huskroppar så som stjärnhus och lameller i grupperingar. Grönområdena mellan dessa hus utgjorde delar av grannskapets karaktär, men var samtidigt kopplade till större områden av park och natur i kommunal förvaltning (Boverket 1994). Under 1930-talet gav funktionalistiska strömningar sig tillkänna i trädgårdskonsten. Idén om att det funktionella landskapet alltid är vackert slog igenom. Det gav utrymme för en ny typ av stadsplaner där författarna till planerna ofta framhöll att parkerna har samma betydelse som byggnader och gator. Rätt utformade parker skulle utgöra ett komplement till bebyggelsen (Asker 1986).

Rekordårens byggande

På 1960-talet antogs ett program för bostadsbyggande som innebar att Sverige skulle bygga en miljon bostäder på tio år. Det skapade ett byggande som var standardiserat och anpassat för byggteknik snarare än platsens förutsättningar. Standarden för mängden grönområden var generös, men eftersom den mesta vegetation nyplanterades är det först på senare år, efter många års tillväxt, som grönskan har tagit ordentlig form (Boverket 1994).

Grönstruktur som en del av helheten

Det är viktigt att se grönstrukturen som en del av helheten av staden. Lundgren Alm *et al.* (2004) vill se grönstrukturen som ett stadsbyggnadselement likvärdigt med bebyggelse. Lövré (2003) menar att det existerar en syn på grönområden som ”det obebyggda”, vilket ger en otydlighet i grönstrukturen som stadsbyggnadselement. En

stark koppling till kulturhistoria på platsen kan öka (allmänna) platsers status vilket på sikt kan stärka grönstrukturens roll som stadsbyggnadselement (Boverket 2007).

Det finns dynamiska aspekter i stadens grönstruktur både genom dess förmåga att visa årstidsväxlingar och dess förmåga att visa historiska spår i staden. Var tid har sina ideal och att lära sig se mönstren i den tidigare staden ger möjlighet att lära för ny stadsbyggnad (Boverket 1994).

Grönstruktur- och naturvårdsprogram för Lunds kommun

I södra Sverige ligger staden Lund med en över tusen år gammal historia. Staden har varit såväl kyrkligt centrum, som krigshärjat och senare även en viktig universitetsstad. Historien i Lund är ständigt närvarande i staden vilket gör det intressant att studera hur detta behandlats i grönstrukturplanen. Grönstruktur- och naturvårdsprogrammet, vilket antogs i kommunfullmäktige år 2006, delas in i en strategisk och en beskrivande del. Ett avsnitt i den beskrivande delen behandlar stadsbyggnadshistoria med fokus på grönskan. Det beskriver hur alla grönområden i Lund är formade av människan och präglade av jordbruket. Grönstrukturens föränderlighet och skötselberoende gör den känslig för förändringar vilket motiverar utarbetandet av strategier för den.

Grönstruktur- och naturvårdsprogrammet är omfattande och behandlar hela Lunds kommuns grönstruktur. Till grund för arbetet låg en mängd tidigare framtaget underlagsmaterial såsom en grönplan för staden år 1990 och en för landsbygden från år 1991. För de historiska aspekterna finns underlag i form av flera bevarandeprogram för Lund och andra tätorter i kommunen. Syftet med framtagandet av Grönstruktur- och naturvårdsprogrammet är i första hand att vara ett underlag för den fysiska planeringen som översiktsplanen. Den är samtidigt en del av ett arbete för en ekologiskt hållbar utveckling i kommunen. I andra hand kan programmet fungera som ett underlag för detaljplanering och prövning av bygglov.

Arbetsgruppen för dokumentet har bestått av tjänstemän från tekniska förvaltningens Park- och naturkontor, Stadsbyggnadskontoret, Kultur- & fritidsförvaltningen och Miljöstrategiska enheten. Det största arbetet har dock genomförts av två projektledare samt tre projektsekreterare. De två projektledarna var en kommunekolog och en landskapsarkitekt på Stadsbyggnadskontoret. Vår

intervjuperson Per Blomberg var en av projektsekreterarna. Han bearbetade bland annat texterna till det slutgiltiga grönstruktur- och naturvårdsprogrammet.

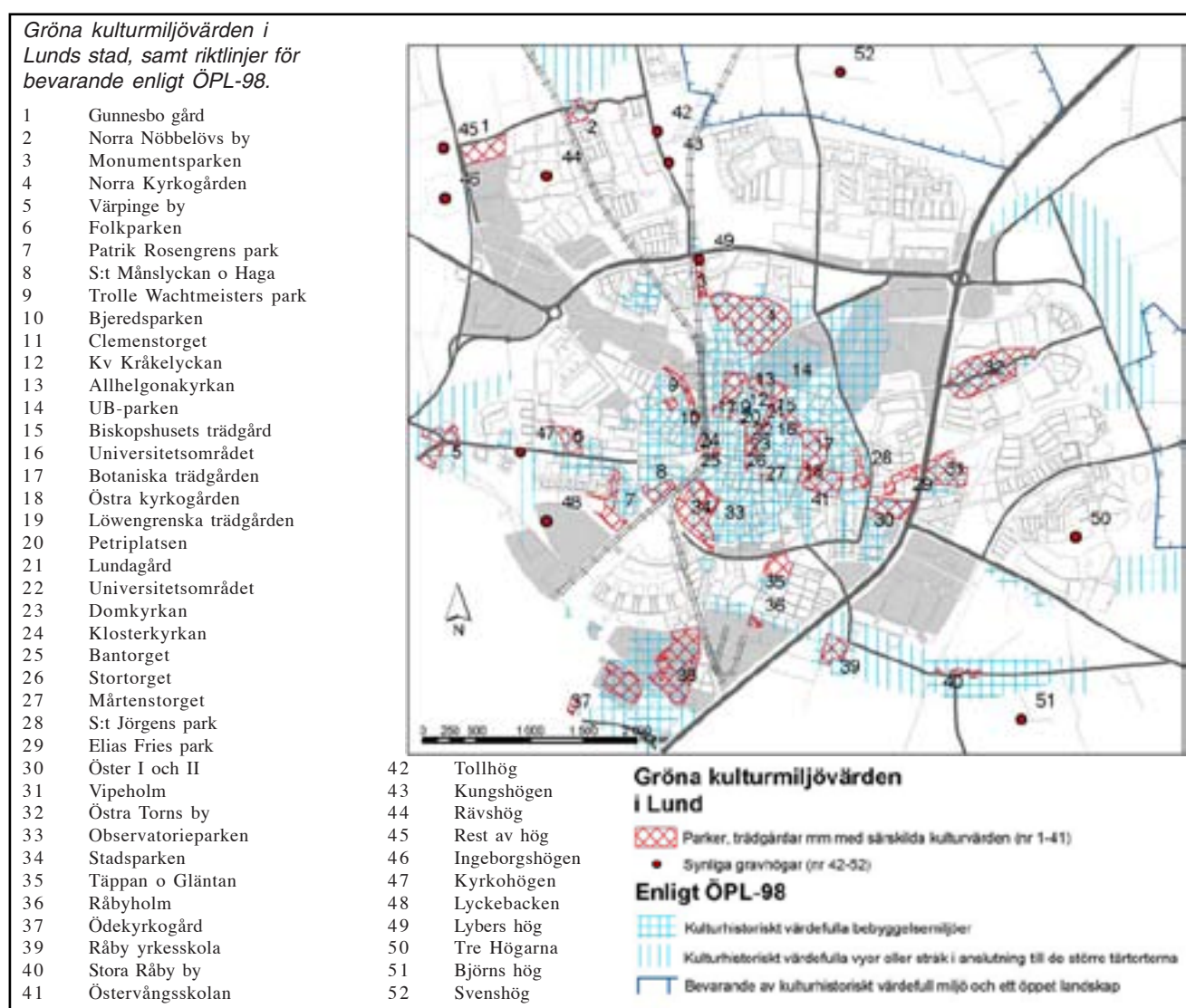

Fig. 12 Kartering av gröna kulturmiljövärden i Lund (Grönstruktur- och naturvårdsprogram för Lunds kommun).

Lunds kommun väljer att beskriva de gröna historiska värdena som en del av kulturmiljön. Åtta råd och riktlinjer för de kulturhistoriska miljöerna har formulerats i dokumentet:

1. Värna de kulturhistoriska värdena vid förvaltning och skötsel av de gröna miljöerna i tätorten. Sambandet mellan kulturmiljöers byggda delar och omgivande parker/trädgårdar/plantering är en utgångspunkt vid förvaltning och förändring.
2. Öka kunskapen och förståelsen för de gröna kulturvärdena genom information till privata fastighetsägare och övriga förvaltare.
3. Skydda de värdefulla kulturmiljöerna genom detaljplaner.
4. Upprätta en trädplan som bland annat långsiktigt säkerställer de historiska alléerna och andra trädplanteringar.
5. Kommunens skötselplaner för parker och idrottsområden bör utformas med hänsyn till parkernas kulturmiljövärden.
6. Betydelsefulla gårdar och byar på landsbygden bör omges av en frizon då de berörs av tätorters expansion.
7. Kulturhistoriskt värdefulla stråk i anslutning till tätorterna enligt ÖPL-98 ska beaktas vid utveckling av bebyggelse och infrastruktur.
8. Platser med firande av Valborg och midsommar bör finnas i olika delar av staden och i varje tätort.

En värdering har skett av bland annat parker och trädgårdar som har särskilda kulturvärden vilka redovisas i kartform, se figur 12. Även synliga gravhögar har markerats på kartbilden.

Programmet innehåller även åtgärdsförslag som ska genomföras för att öka och bevara de gröna kulturmiljövärdena i tätorten och på landsbygden. För varje åtgärdsförslag utpekas en ansvarig förvaltning för genomförandet av åtgärden.

Intervju med Per Blomberg, utvecklingssamordnare på Park- och naturkontoret, Tekniska förvaltningen i Lunds kommun den 26 september 2007

”Vi vill arbeta med de gröna värdena i sin helhet”

Vi möter husarkitekten och biologen Per Blomberg på hans kontor inte långt från järnvägsstationen i Lund. Vi frågar hur det kommer sig att Lunds kommun valt att behandla stadens gröna historia på det sätt som redovisas i grönstruktur- och naturvårdsprogrammet. ”Ja, det var en svår fråga och det var ju inte jag som skrev det kapitlet”, säger han och skrattar. De flesta av dem som var aktiva i utformningen av Lunds grönstruktur- och naturvårdsprogram har slutat på kommunen. Men Per var projektsekreterare under arbetet och hade kontroll över processen. Till grund för delen om den gröna stadsbyggnadshistorien låg ambitiösa bevarandeplaner där den befintliga bebyggelsen fanns noggrant dokumenterad. Överlag är tätorten Lund mycket väl dokumenterad, berättar han. Det var emellertid en aning svårt att väga samman alla bitar. ”Det är ju både grönstruktur och naturvård som ska beröras”, säger Per och därför var en mängd personer med olika kompetens såsom arkitekter och biologer, inblandade i arbetet. Kommunens stadsantikvarie hade nyss slutat då arbetet påbörjades och Per anser att stadsantikvariens viktiga kompetens saknades i gruppen. Arbetet med grönstruktur- och naturvårdsprogrammet var mycket givande, men också problematiskt, då ”materialet spretade”. ”Det är inte många kommuner som orkar ge sig in i den typen av samarbete”, säger han. Om alla olika ytorna som planen skulle behandla säger han: ”Vi ville arbeta med gröna värden i sin helhet och det innebar allt från institutioner till slottsmiljöer och bymiljöer som vuxit in i staden”.

Det visar sig att Per har medverkat till att göra en grön strategi för hela Skåne-regionen. Redan där såg han brister i hur de historiska värdena behandlas. Han menar att man kan göra landskapsanalyser eller hämta inspiration inom biologin där det är vanligt med klassning. Dessvärre finns i nuläget ingen tydlig metodik för hur historiska värden i park och naturmark ska analyseras. I Lunds dokument är en värdering gjord utifrån tidigare analyser av kulturhistorien och därefter en värdering av författarna till dokumentet. ”Skulle vi göra om dokumentet idag

skulle vi försöka ta detta avsnitt ett steg till” säger Per.

Per tror att det skulle vara givande att utnyttja universitetet i Lund och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) i Alnarp för en dialog tidigt i processen. Seminarier inom den akademiska världen skulle kunna anordnas under olika teman.

Lund är en universitetsstad, vilket påverkar grönstrukturplaneringen också på andra sätt. Det finns ett intresse för frågor som berör och en förståelse stadens historiska grönstruktur. Det finns mycket privat mark och den är också en del av stadens gröna historia. Kommunens naturvård har tidigare ofta skapat restriktioner för vad ägaren får och inte får göra på sin mark. ”Nu vill vi istället informera om de historiska värden som finns” säger Per. På så sätt kan ägaren i samarbete med Lunds kommun bevara och utveckla dem.

Per poängterar att det är tack vare en ambition bland politikerna som programmets mål och riktlinjer fungerat bra. Han berättar att det finns treårsplaner direkt kopplade till budgeten där från programmets mål prioriteras och genomförs. Planen är tidkrävande och kostsam. Grönstruktur- och naturvårdsprogrammet började diskuteras 2000, programmet antogs 2007, och ska implementeras 2008 och då börjar arbetet med det nya programmet påpekar han. Vad skulle kunna göras annorlunda med det nya programmet undrar vi? ”Man skulle kunna behålla ett brett angreppssätt men med många, kanske ännu fler kompetenser involverade och på så sätt hitta en form för att behandla grönska i stadsbyggnadshistorien” säger Per. Även om arbetsprocessen är viktigare än produkten behöver man arbeta mer med layout och nätpublicering. ”Man kanske skulle göra en populärversion?” säger han och menar att planen skulle kunna göras lättillgänglig för skolor. Att värna om de historiska värdena handlar mycket om att informera medborgarna om var de finns. ”Grönska i stadsbyggnadshistorien är mycket av en kommunikationsfråga” säger Per innan vi lämnar honom och går ut i den historiska staden Lund.

Analys av temat Grönska i stadsbyggnadshistorien

Boverket (1994) betonar vikten av att läsa stadens mönster och att grönstrukturen är en del av bebyggelsehistorien. Grönstrukturens historia är mycket specifik för varje

plats och litteratur kan ge vägledning i hur kartläggningen av grönstrukturen kan göras i en stad. Även Blomberg⁴ poängterar vikten av att beskriva grönstrukturens historia men han upplever dock att mycket av det material och bevarandeplaner som berör kulturhistoriska miljöer som saknar grönstrukturens historia. Han upplever också att det finns brist på metoder för att hantera det material som finns att tillgå. På grund av det försvåras framtagandet av bra kunskapsunderlag som ligger till grund för grönplaner.

Lundgren Alm *et al.* (2004) samt Boverket (2007) uttrycker att brukare bör kunna bidra till en ökad lokal kunskap i kommuner. Blomberg⁴ framför önskemål om att nyttja lokalbefolkningens erfarenheter och kunskaper inom stadens historia genom kontakt med lokalt verksamma högskolor, universitet och föreningar. Blombergs⁴ erfarenheter visar även att grönstrukturen kan få ett informellt skydd genom kontakt med brukarna. Information om grönskans värde för privata markägare gör dem medvetna om viktiga strukturer utan formella restriktioner. Genom en bred förståelse för grönskans betydelse för stadsbyggnadshistorien kan grönstrukturen generellt få ett bättre skydd.

Metoder och riktlinjer

De verktyg som finns att tillgå för inventering av grönstrukturens historia är, som vi ser det, en kombination av inläsning av material om stadens historia generellt och en fält- eller flygbildstolkningar. Någon specifik metod för analys av det insamlade material är svår att urskilja. Värdering av spår från olika epoker innebär alltid att man adderar värderingar från sin egen tid. Vad som betraktas som bevaransvärt skiftar med tiden. Vi ser gärna att värdering av grönskan i stadsbyggnadshistorien kopplas till den kulturella identiteten. I första hand bör planering för bevarande och utveckling värderas utifrån vad som utgör platsers karaktär och dess identitet i en stad eller kommun. I andra hand bör en mångfald bevaras där unika platser ska värderas högt för att kunna bevara och utveckla viktiga spår i vår historia för kommande generationer.

Det unika med temat Grönska i stadsbyggnadshistorien är att det finns en effektiv metod för att påverka den privata marken. Där Lunds kommun tidigare försökt formulera skydd för specifika värden i bland annat detaljplaner, har det i själva verket visat sig att det skydd som fungerar bäst är det informella. Det vill säga det skydd som skapas genom att informera till markägarna om de gröna värdena på deras mark.

⁴ Per Blomberg projektsamordnare på Park- och naturkontoret, Tekniska förvaltningen i Lunds kommun, intervju den 26 september 2007

En återkommande diskussion är den om grönstrukturens funktion som stadsbyggnadselement. Trots att detta tema på sätt och vis lyfter ut grönstrukturens historia måste grönstrukturplaneringen ta hänsyn till grönskans förhållande till andra element i städer och tätorter som byggnader och vägar i staden.

Visuell kommentar

Att förstå Grönska i stadsbyggnadshistorien är att lära sig se historien i vår utemiljö. De historiska spåren finns överallt i vår omgivning. För att lära oss att förstå, bevara och utveckla dem måste vi värdera vilka spår vi tycker är viktiga. Kopplingar till andra tidsepoker än den vi själva lever i gör att fysiska saker och strukturer får ny mening. De gamla spåren kommer ofta i konflikt med nya intressen. Vi vill med den visuella kommentaren visa hur några av de historiska spåren har uppkommit i Danderyds kommun. Det är kommunerna själva som måste ta ställning till vilka spår som ska bevaras och vilka som är oviktiga för framtiden.

Det finns spår av tiden
överallt i naturen

Vilka ser du?

kl. 10.10, 1966-07-06:
Duggregn, grindstolpen
börjar rosta.

kl. 13.40, 1983-07-16:
Berit förlorar familjetäv-
lingen i att kasta macka

k1. 11.06,
2007-08-07:
Ett skadedjur
angriper.

k1. 13.45,
1944-09-17:
Stig planterar
en lönn

k1. 08.15, 1992-06-02:
En landskapsarkitekt
får uppdraget att ge
förslag på upprustning
av parken

k1. 15.35,
2006-08-07:
Jonas hittar
något taggigt
att kasta på
sin syster.

k1. 05.10, 2004-03-03:
Vattnet stiger över
bryggkanten.

k1. 13.45, 2007-06-12:
Helenas blomsterurnor
placeras ut.

Vi måste bestämma vilka
spår som är viktigast i
Danderyds landskap!

tema: kulturell identitet

Att förstå kulturell identitet i staden är att förstå någonting som inte syns: till exempel betydelsen av platser. Att känna igen sig, att känna trygghet och tillhörighet till en plats kan vara att uppleva kulturell identitet i detta sammanhang. Samma sak kan ha mycket olik betydelse på olika ställen vilket gör att det krävs stor lokalkunskap för att visa vad som är den kulturella identiteten hos en plats. Boverket (2004) har gjort en fallstudie av tre olika städer där en fråga visat sig varit speciellt laddad genom sin koppling till den kulturella identiteten. Boverket beskriver en arkitekttävling i Storuman där arkitekternas förslag saknat förankring på platsen och därför kunde ingen vinnare utses. Ett annat exempel som beskrivs är upprörda känslor efter bortstädning av fiskelådor i Kalmar. Båda är exempel på påtagliga laddningar kring platser.

Trots att det är svårt att definiera vad som är kulturell identitet har Boverket (1994) visat några faktorer som blir avgörande för identitet hos en plats:

- *Kontinuitet* – igenkännande, hemkänsla
- *Plats för möten*
- *Rumslighet* - fattbar avgränsning, när platsen skiljer sig från omgivningen, när byggnader och växtlighet samspelar
- *Förhållande till helheten* – naturgeografiska förutsättningar som blir synliga på en avgränsad plats

Lundgren Alm *et al.* (2004) finner att begreppet identitet återkommer på olika sätt i kommunernas grönplaner och litteratur som behandlar grönplanplanering. Exempel på begrepp som beskriver kulturell identitet är:

- ”Kulturbärare” som används i Uppsalas friyteöversikt. Detta förklaras med att anlagd mark präglas liksom bebyggelse av kulturen, vilken knyter an till historien. Även hemkänsla och igenkännande har betydelse (Lundgren Alm *et al.* 2004).
- Stadsnaturen som symbol beskriver Berglund (1996) med att ”den besjälade naturen kan skapa mening för människor. Den kan koppla staden till landet och till historien, samt ge identitet.”

- ”Kulturell funktion” och ”Det gröna kulturarvet” är begrepp som används i Gröna områden i planeringen (Boverket 1999) och avses stå för historia, identitet, skönhetsvärde och stadsbyggnadselement.

Lundgren Alm *et al.* (2004) visar att identitet kan kopplas till grannskaps-, stads- och kommunnivå i grönstrukturplanering. Den är dock svårare att koppla till region, nation och globalt. I Sverige är det dock tydligt att naturen är en del av den nationella identiteten. Lundgren uppmärksammar att det i Sverige finns en tradition av friluftsliv som är intimt ihopkopplad med vår syn på naturen. Svenskarna utpekar ofta sig själva som ett naturälskande folk. Förhållandet till naturen håller emellertid på att förändras (Kardell 2003). Med informationssamhället kommer nya förutsättningar för kommunikation, vilket ändrar förhållandet mellan geografi, plats och identitet. Detta kan skapa nya identiteter som inte är lika platsberoende (Häkli & Paasi 2003). Yngre generationers scheman med planerade aktiviteter och datorers ökade inflytande bidrar till innesittande. ”Om samhället även i framtiden vill se friluftsliv som något gott och samhällsnyttigt kan det finnas en anledning att överväga en mer aktiv roll i att stärka och bygga upp denna kultur” (Lundgren Alm *et al.* 2004, s. 81). Det är inte något självändamål att få folk att vara ute men det kan fylla flera viktiga syften påpekar Lundgren Alm *et al.* Förbättrad folkhälsa fysiskt och mentalt, ökad trivsel och trygghet med fler människor ute, ökad ansvarskänsla för miljön, ökad förståelse för ekologiska samband är några av dem. Ett sätt att åstadkomma detta är stärka naturens roll som en del av den kulturella identiteten. Stärkandet kan göras genom ökad information, kampanjer relaterade till exempelvis hälsovård och stöd av organisationer som främjar naturintresse.

Stadens kulturella identitet påverkas av vad som händer i den. Aktiviteter och arrangemang i staden skapar känslan av stolthet för invånarna vilket är identitetsskapande. Aktiviteter såsom konserter med modern musik på anrika platser kan skapa spänning mellan kulturarv och framtida visioner genom att vara ett uttryck för nytänkande. Att värna om kulturarvet är viktigt, men skapandet och nytänkandet är minst lika viktigt för utveckling och är kopplat till identiteten (Svensson & Lundberg red. 1996). Twigger-Ross & Uzze (1996) menar att stolthet över sin omgivning kan öka självkänslan hos människor. Associationen med platser i till exempel en historisk stad ökar en människas självkänsla genom att hon överför dess kvaliteter och symbolik till sig själv. Identifikation med olika prestigefyllda platser fyller samma funktioner. Den identitet invånarna skapar av staden har sin

utgångspunkt i den verklighet de lever i. Deras identitet bör uppfattas som dynamisk och ständigt föränderlig eftersom samhället fungerar på samma sätt. En plats speglar människors identitet genom att representera både kontinuitet och förändring.

Parkprogram för Uppsala

Uppsala ligger i Uppland i ett slättlandskap där en rullstensås möter Fyrisån.

Uppsala har ett slott och Nordens äldsta domkyrka samt två universitet: Uppsala universitet och Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) Staden är landets fjärde största. Uppsala studeras av Lundgren Alm *et al.* (2004) som visar hur starkt den kulturella identiteten i Uppsala är kopplad till Fyrisån. Entrén till staden syns på figur 13.

Parkprogrammet är uppdelat i två delar. En allmän del som har funktionen av ett policydokument samt en del som har stadsdelsvisa beskrivningar och utvecklingsstrategier. Programmet är framtaget för att säkra kvaliteten på stadens parker i samklang med den övriga stadsutvecklingen då staden expanderar. Uppsalas parkprogram är upprättat år 2002.

Uppsalas parkprogram innehåller ett kapitel som heter Uppsalas gröna historia som berör det som tydligast är kopplat till den kulturella identiteten. Kapitlet delas upp i två delar. Den första delen visar mål för Uppsalas gröna historia och den andra beskriver parken som kulturarv och huvuddragen i Uppsalas stadsgrönskas historia. Den första delen visar följande mål:

Fig. 13 Entré till Uppsala (foto: Maija Tammela).

1. Uppsala ska ha tidstypiska parker från olika historiska epoker. Historiskt värdefulla alléer och kyrkogårdar skall skyddas för att värna om stadens kulturella identitet.
2. Park- och friytegestaltningen ska ses i sitt kulturella och historiska sammanhang där gestaltningen har en relation till den befintliga stadskaraktären.
3. Stadens symboliska platser, historiska stråk och rörelser ska tolkas och levandegöras så att berättelser kring dem blir kända.
4. Skötseln av parkerna ska anpassas till respektive parks karaktär, bland annat så att värdefulla tidstypiska stildrag bevaras.
5. Uppsalas gröna identitet och skillnader i stadskaraktärerna skall bevaras.
6. Enskilda gårdsrum som är av stort kulturhistoriskt intresse ska skyddas.
7. Förståelsen av och kunskapen om Uppsalas historiska parker ska öka.

Kapitlets andra del beskriver hur parkerna speglar sin tids stadsplanering, stilideal och trädgårdsarkitektur, såväl äldre som yngre tillskott i staden. Programmet påpekar att siktlinjer och utblickar från stadens parker är en tillgång. Historiskt intressanta anläggningar finns även på kvartersmark. Kunskap och samsyn om dessa på privata ytor måste finnas, inte minst i planskedet, skrivs det i programmet.

**Intervju med Karin Åkerblom, stadsträdgårdsmästare, Uppsala Kommun
den 31 augusti 2007**

”Man behöver inte göra 1700-talssaker på ett 1700-talstorg!”

Karin Åkerblom arbetar den sista veckan före ett års tjänstledighet när vi intervjuar henne på hennes tjänsterum på Fritid- och naturkontoret på Kungsängsvägen i Uppsala. På väggen sitter skisser på utveckling av årummet som i Boverkets rapport beskrivs som en av stadens största kulturbärare. Kopplingen till historien är väldigt tydlig i Uppsala. **”Den är självklar!”** säger Karin. Kopplingarna till vattnet och åsen som landskapsförutsättningar finns alltid med. Men Karin påpekar även att begreppet kulturell identitet är farligt eftersom det kopplas så starkt till bevarande.

Om hon skulle förändra programmet idag skulle det vara genom att ta större hänsyn till stadsliv. Med det menar hon att man borde planera för folkliv och rörelse och inte minst i de historiska miljöerna. Det är viktigt att inte fastna i ett bevarandetänkande. Uppsala kommun är mycket mer nytänkande än andra aktörer i diskussioner kring vad för slags folkliv som ska finnas i historiska miljöer, menar hon. **”Man behöver inte vara rädd för att ha rockkonserter i en historisk miljö”** säger hon och hänvisar till diskussioner om vad som tillåts och inte tillåts ske i Botaniska trädgården i Uppsala. Att planera för stadsliv genom att ha **”dragare”** i parker blev vanligare och viktigare. Dragare kan exempelvis vara caféer som lockar människor till platsen. **”Platsen är identiteten”** säger hon och menar även att nutidens människors aktiviteter kan vara en del av den identiteten. **”Man behöver ju inte göra 1700-talssaker på ett 1700-talstorg!”**

Detta för oss in på ämnet hur byggda element som kulturbärare förhåller sig till grönstrukturplanering. Vi tar upp Boverkets kapitel om kulturell identitet där broarna över Fyrisån, det vill säga helt byggda element, pekas ut som viktig del av Uppsalas identitet. När vi ber Karin kommentera detta säger hon att hon tycker att det är mycket vanligt att grönstrukturplanering ser och tar hänsyn till det byggda. Men det byggdas intressenter tar inte lika stor hänsyn till det gröna.

Vi pratar med Karin om att identitet är i ständig förändring och hon berättar att förändringar kan behöva göras i stadsrummen vid en ny klimatsituation. Tekniska lösningar som blir nödvändiga för att möta andra förhållanden bör vara en del av stadens identitet, menar Karin.

Vi går över till att diskutera information om platser som har formulerats som ett viktigt mål i parkprogrammet. ”Det viktiga i en förvaltning är att informera om vad som görs inom skötsel och underhåll”, säger Karin. Att ta ner stora träd till exempel är konfliktfyllt men det blir trots allt lättare om man i förväg informerar om vad som skall hända. Om information i relation till kulturell identitet säger Karin: ”Vet man någonting om platsen så blir man stolt”.

Analys av temat Kulturell identitet

Den kulturella identiteten kräver lokal kunskap men kan kopplas till flera skalor. Den kulturella identiteten är förankrad både nationellt, regionalt och kommunalt. Människor bör ges möjlighet att uttrycka och försvara värden som de uppfattar även på platser som inte tidigare värderats som kulturbärare. Åkerblom⁵ understryker liksom Lundgren Alm *et al.* (2004) att i arbetsprocessen med grönplanen blir frågor till brukarna viktig för planerandet. I intervju med Åkerblom⁵ framkommer att kulturell identitet kan förstärkas genom att planera för stadsliv. Genom att skapa nya aktiviteter med så kallade ”dragare” i form av exempelvis caféer på platser som har en viss kulturell identitet och kan den förstärkas ytterligare. Identitet är dynamiskt och plats specifikt. Ett samhälle under förändring får ständigt nya behov och planeringsunderlag som grönplanen bör ta hänsyn till dessa behov. Tema Kulturell identitet kan i många avseenden likna Tema Grönska i stadsbyggnadshistorien eftersom den historiska kopplingen till grönstrukturen är en viktig aspekt för dem båda. De fysiska strukturerna i utemiljön beskrivs emellertid främst i Tema Grönska i stadsbyggnadshistorien medan människors upplevelser och identifiering av strukturerna beskrivs i Tema Kulturell identitet.

Metoder och riktlinjer

Temat Kulturell identitet är starkt kopplat till upplevelsen av den fysiska strukturen i staden. Detta kan karteras av professionella planerare med hjälp av exempelvis Kevin Lynchs metod för stadsanalys (1960). Med Lynchs metod görs intervjuer med

⁵ Karin Åkerblom stadsträdgårdsmästare i Uppsala kommun, intervju den 31 augusti 2007

människor i ett område/en stad för att få reda på hur de uppfattar och rör sig i sin omgivning. Analysmetoden bygger på intervjuer och resulterar i kartor som visar områdets/stadens noder, stråk, landmärken, gränser och distrikt.

En ytterligare kvalitet och precision i en sådan inventering kan uppnås genom att föra in brukarnas upplevelser av staden som ligger utanför Lynchs (1960) ovan nämnda begrepp. För detta finns flera metoder:

Sociotopkartering som beskrivs i temat brukare och brukande sammanför professionella värderingar med kontakt med brukare.

Möten med fokusgrupper och typer av samråd är funktionella för att inhämta kunskap och åsikter från brukarna. Dessa är dock mest möjliga att genomföra i ett läge där man tar ställning till en föreslagen förändring.

Medvetenhet om den debatt som pågår på olika nivåer i staden utgör ett viktigt komplement till ovanstående metoder. Att uppmärksamma exempelvis debattartiklar i lokalpress, bloggar, demonstrationer och politiska diskussioner är en viktig del av kartering av den lokala identiteten. I Boverkets (1994) exempel från Uppsala är det just lokalpressen som får redovisa det tydligaste exemplet på att Fyrisån är en del av stadens identitet. Att ta del av en lokal debatt är inte en väl utvecklad och fullvärdig metod att kartera kulturell identitet, men ska inte underskattas som komplement och fördjupning av en kartering av professionella och brukares tolkning av staden.

Visuell kommentar

I framtidens stadsplanering ska vi eftersträva att planera på rätt nivå. Vi ska se till den rätta skalan för att svara på varje fråga. Vår kulturella identitet består av flera olika nivåer till exempel: det nationella, regionala samt den lokala. Vi vill med den visuella kommentaren illustrera hur de olika nivåerna förhåller sig till varandra genom att använda oss av kylskåpspoesi. Som boende i Danderyds kommun blir det tydligt att delar av den kulturella identiteten kommer från Sverige nationellt, Stockholm regionalt samt från Danderyds kommun lokalt. Med hjälp av kylskåpspoesin med ord knutna till varje nivå kan nya meningar bildas och illustration av hur den kulturell identitet skapas.

sommar

snö

yllevante

längtar

natur

grön

ungo

grill

en

trevlig

flaggstång

naken

kylig

lom

SVERIGE

sommar

snö

yllevante

längtar

natur

grön

ungdom

grill

en

kylig

trevlig

flaggstång

STOCKHOLM

naken

vår

vatten

tunnelbana

miljon

stad

träffa

bo

i

trångt

känsla

hemlighet

mjuk

möten

skärgård

snö

måste

liten

trygg

vägar

mysa

rik

och

Elsa Beskow

båt

god

sommar

snö

vatten

vår

yllevante

tunnelbana

längtar

miljon

natur

stad

grön

ungdom

grill

träffa

en

bo

trevlig

trångt

i

känsla

flaggstång

hemlighet

naken

mjuk

kylig

möten

DANDERYD

mjuk yllevante vår natur

tunnelbana

god Elsa Beskow

vägar

flaggstång

snö rik

måste möten

naken sommar

grön grill

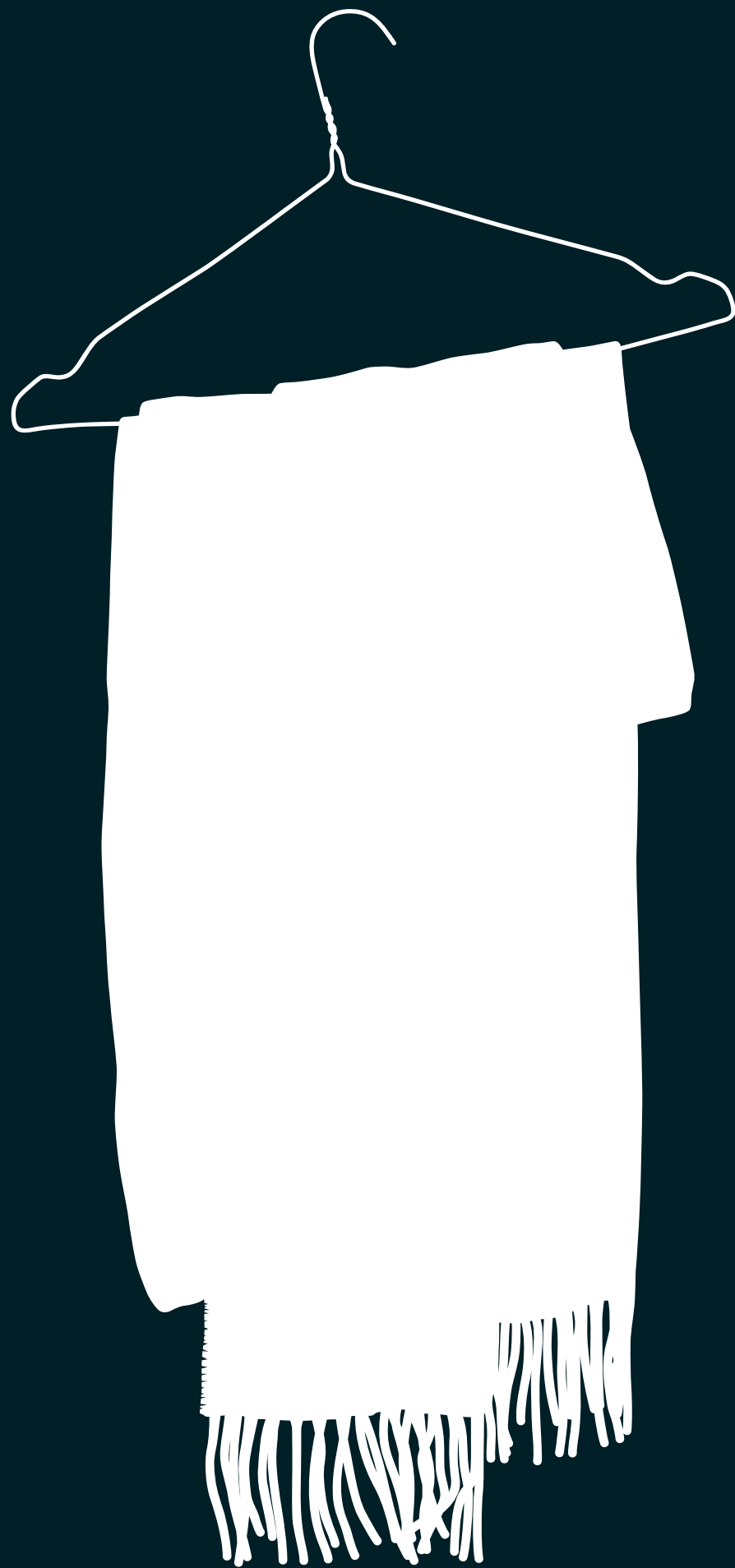
längtar ungdom

KULTURELL IDENTITET

och trevlig
mysa kylig båt

bo trångt
en vatten miljon stad
träffa trygg skärgård

liten känsla i hemlighet

tema: stac

tema: stadens hälsa

Klimatet i staden skiljer sig i på många sätt från klimatet i omgivande landsbygd. Temperaturen är oftare varmare och vindförhållandena kan vara både lugnare och kraftigare än omgivningens, beroende på bebyggelsestrukturer (Bäckström 2006). Grönstrukturen kan förbättra stadsklimatet i flera avseenden.

Lufttemperatur

Städers förhöjda temperatur gentemot den omgivande landsbygdens kallas urban värmeö. Enligt Boverket (1994) beror den på värmelagring i byggnader, stadens geometri, minskad avdunstning och luftföroreningar. Stadens parker och natur har en stor inverkan på det lokala klimatet och kan reducera temperaturen avsevärt. Boverket (1994) förespråkar att den gröna strukturen ska vara jämnt fördelad över staden och gärna med gröna kilar som förebild. Även parkernas utformning har betydelse för temperaturreduktionen. För att en park ska ge svalka i staden, både dagtid och nattetid, bör parken bestå av öppna gräsbelagda ytor men också av ytor skuggade av träd (Bäckström 2006). En långsmal park kyler inte lika bra som en park med en samlad form (Uppsala kommun 2002).

Vindförhållanden

Vinddämpning är av stor betydelse för ett gott närklimat. Den bästa vinddämpande effekten uppnås när vegetationen är jämt fördelad över staden och är högre än omgivande bebyggelse (Boverket 1994). För att den kraftiga vindexponeringen ska kunna reduceras i städer har Wirén (1994) givit följande råd för parkers utformning: Genom att plantera skyddande vegetation utmed parker och öka den vertikala strukturkomplexiteten kan vindförhållanden förbättras. Förbättringar kan även uppnås genom att marken kuperas, och stamkvistningen av träden undviks. Om växtmaterialet är städsegrönt kan vegetationen skapa lä även under vinterhalvåret.

Friskluft och ventilering

Den urbana värmeön i staden skapar en omlandsvind som ger luftrörelser mot stadens mitt. Gröna kilar in mot staden gör att omlandsvinden kan utnyttjas för att föra in frisk luft i staden. Sådana gröna kilar kan innebära obebyggda dalgångar, öppna stråk och vattendrag och då fungerar de som kanaler för den friska luften (Boverket 1994).

Luftrenare

Vegetation, framförallt träd, kan rena luften från stoft och gaser. Träden kan både direkt och indirekt förbättra stadens luftkvalitet. Tack vare grönskans temperatursänkande effekt förbättras luftkvaliteten, eftersom spridningen av många hälsofarliga partiklar är större vid högre temperaturer. Trädets förmåga att i lövverket binda hälsofarliga partiklar och gaser gör att dess roll som luftrenare är särskilt stor i staden (Nowak *et al.* 1998). Reningen fungerar dock bäst vid låga föroreningsgrader eftersom vegetationen tar skada vid höga halter av förorening (Boverket 1994). Bebyggelsestrukturen har också stor inverkan på de farliga gaserna och partiklarnas förekomst eftersom bebyggelsen påverkar ventilationsförhållandena. När ett område kring en väg sluts med bebyggelse kan halterna av farliga ämnen mer än dubbleras (Länsstyrelsen i Stockholms län 2003).

Luftfuktighet

Skillnader i luftfuktighet finns mellan stad och land samt mellan dagtid och nattetid. I grönområden är den relativa luftfuktigheten högre än i stenstaden. Torr luft innehåller mångdubbelt fler farliga ämnen längs gator och vägar än den fuktiga. Tack vare att vegetationen förhöjer luftfuktigheten i städer förbättras luftkvaliteten (Länsstyrelsen i Stockholms län 2003).

Solinstrålning

Dagsljus är viktigt för människors hälsa och av stor betydelse för nordbor som bor i mörker en stor del av året. Gles trädplantering släpper igenom solen och ger skir lövskugga varma sommardagar (Boverket 1994). Människans behov av ljus påverkar vikten av att skapa attraktiva utomhusmiljöer även under vintertid i syfte att locka ut människor (Uppsala kommun 2002).

Vattenområden

Trögheten i vattenområdets uppvärmning och avkylning skapar en temperaturutjämnande effekt i staden. Ett större vattenområde påverkar den omkringliggande temperaturen mer än ett mindre. Vinden över ett vattenområde har också en central betydelse för hur en vattenkropp kan påverka det omgivande klimatet (Murakawa, Sekine & Narita 1990/91).

Bullerdämpning

Bullerspridningen påverkas av markförhållanden, topografi, vind, temperatur

och luftfuktighet. Grönområden minskar bullerspridningen eftersom mjuk mark (gräs skog, planeringar med mera) dämpar ljud. Grönområden reducerar även kraftiga vindar och ökar luftfuktigheten och kan verka bullerdämpande (Vägverket 2004). Viktigt för möjligheten att dämpa ljudet är också avståndet till bullerkällan. Grönområdets främsta kvalitet är ändå den psykologiska betydelsen. Människor upplever att de har mindre besvär av buller när bullerkällan inte syns (Boverket 1994). Bullerdämpning är mest effektiv när siktlinjen mellan bullerkällan och mottagaren bryts med någonting lufttätt till exempel bullervallar (Eskilstuna kommun 2006).

I samband med den klimatförändring som sker, menar Reiter (2007), att det finns ett behov av att klimatsäkra våra städer. Det innebär att analysera stadslandskapet och betrakta gröna områden som en resurs för människors långsiktiga välbefinnande också i perspektivet av den globala uppvärmningen. Klimatsäkrade städer kan bli en viktig resurs för städers utveckling i den globala konkurrensen inte bara mellan städer, utan också mellan världsdelar.

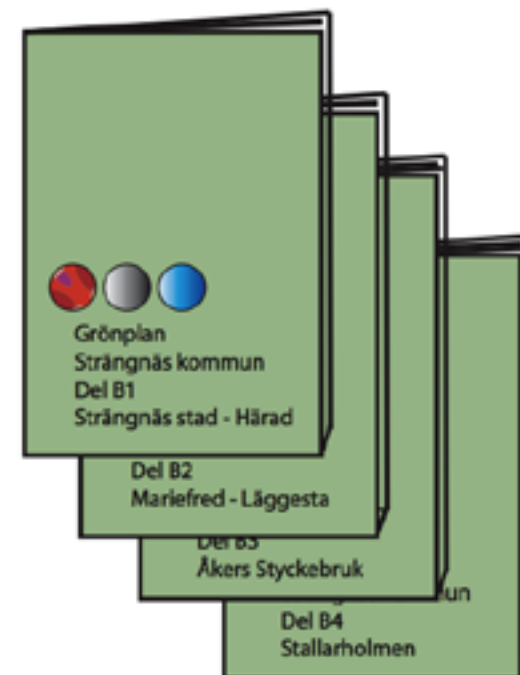
Grönplan för Strängnäs kommun

Strängnäs kommun ligger mitt i Mälardalen i Södermanlands län och har cirka 31 000 invånare. Kommunens fördelaktiga läge bland annat innebärande goda pendlingsmöjligheter gör att exploateringsstrycket är högt och efterfrågan på byggbar mark är stor. För att möta den stora efterfrågan har kommunen utformat en grönplan i vilken mål och riktlinjer är formulerade för hur en medveten, långsiktig och strategisk grönstrukturplanering bör ske. Grönplanen har till syfte att vara ett viktigt redskap när kommunen arbetar med att sätta den planerade exploateringen i relation till befintlig och önskvärd framtida grönstruktur. För att grönplanen ska fungera som ett planeringsunderlag har det varit viktigt att värdera den gröna marken utifrån ett ekologiskt, användnings- och gestaltningsperspektiv. Värderingen ska vara användbar i planeringsprocessen för avvägningar mellan olika intressen på en plats. Grönplanen, som är Strängnäs kommuns första, är ett planeringsunderlag för översiktsplanen. Den är ännu inte antagen i kommunfullmäktige men är i en samrådsfas. Grönplanen har arbetats fram i samband med 'Fördjupning av översiktsplanen för Strängnäs stad - Härad'. Grönstrukturplaneringens målsättningar formuleras för hela kommunen och dokumentet består av två delar. Målsättningar och förutsättningar är samlade i del A och gäller för hela kommunen. Del B består av grönplaner som är tätortspecifika och innehåller inventeringar och riktlinjer för planering av mindre områden, se figur 14.

Grönplanens del A innehåller ett kapitel med namnet ”Ekologisk betydelse/stadsklimat” som kortfattat och tydligt behandlar hur grönstrukturen påverkar stadsklimatet. Inom stadsmiljön beskrivs hur grönområdets tekniska funktioner förbättrar stadsklimatet, reglerar vattenflöden och fungerar som buffertzoner. Kapitlet ”Ekologisk betydelse/stadsklimat” är indelat i 4 avsnitt; vegetationens skyddande funktioner, klimat, vatten samt mark. En av kommunens sex målsättningar med grönstrukturens understryker att: grönområden skall bidra till kommunens hållbara utveckling. Dessutom ska uppmärksamheten vid ombyggnad eller gestaltning av grönområden riktas mer mot tekniska funktioner och till exempel stoffbindning, bullerdämpning och klimatförbättring för att förbättra livsmiljön i staden. De konkreta åtgärderna som är kopplade till kapitlet ”Ekologisk betydelse/stadsklimat” är en beskrivning av ett kommande gatuträdsprogram samt en dagvattenpolicy. Gatuträdsprogrammet genomför kommunen för att etablera fler träd kring platser med stort behov av klimatförbättring. Varken gatuträdsprogrammet eller dagvattenpolicyen ingår i själva grönplanen.

Del A
Kommungemensamma mål
och förutsättningar

Del B(index)
Tätortsspecifika delar med
inventering och riktlinjer för planering

Fig. 14 Strängnäs kommuns grönplan olika delar (Grönplan för Strängnäs kommun).

Grönplanen behandlar grönstrukturens funktion som en förbättrare av stadens hälsa. Tema 5: Stadens hälsa kan relateras till kapitlet ”Ekologisk betydelse/stadsklimat” som Strängnäs kommun utformat, varför vi valt Strängnäs grönplan som ett exempel på en grönplan som lyfter fram grönstrukturens funktion för stadens hälsa.

Landskapsarkitekt Lars Böhme på Samhällsbyggnadskontoret har arbetat fram grönplanen med en referensgrupp bestående av stadsarkitekten och två planarkitekter. Grönplanens målsättningar ska ligga till grund för allt arbete med grönområdena från planering till skötsel.

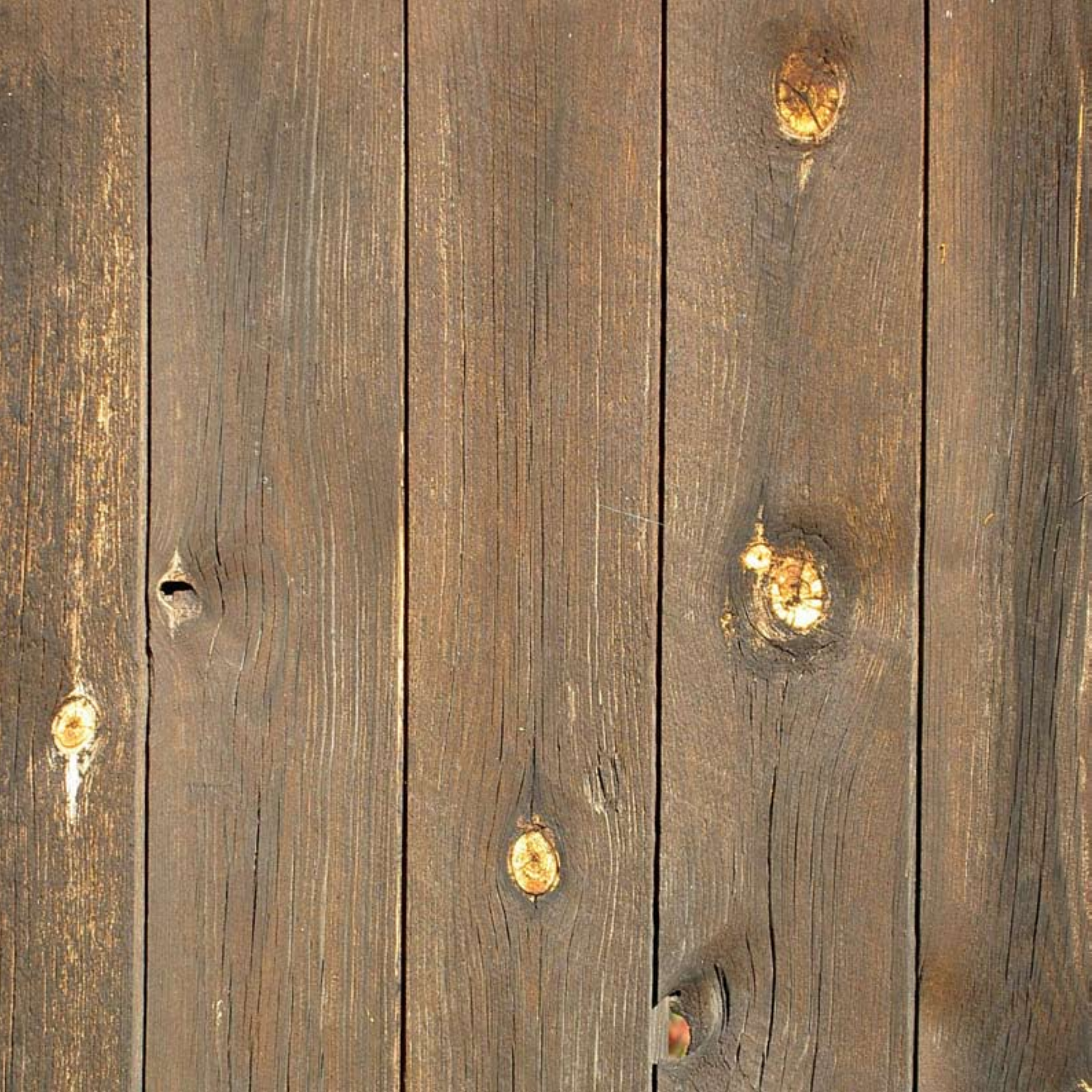
**Intervju med Lars Böhme, landskapsarkitekt på
Samhällsbyggnadskontoret i Strängnäs kommun den 3 oktober 2007**

”Det är vår uppgift att bjuda på en god luftkvalitet!”

Att tala om grönstrukturens tekniska funktion i staden känns helt självklart för Lars Böhme som har arbetat fram grönplanen för Strängnäs kommun. I grönplanen har stadsklimatet fått ett eget kapitel. Hans bakgrund som landskapsarkitektstudent i Hannover har gett honom en inblick i Tysklands grönplanearbete. I Tyskland arbetade man nämligen tidigt med frågor som rör stadens hälsa. Framtagandet av grönplaner i Tyskland är lagstadgat och arbetas fram på fyra olika nivåer. Lars behöver därför inte fundera länge när vi frågar honom vilken inspirationskälla han använt sig av för att utforma kapitlet. Han har inspirerats av Tysklands grönplanearbete i sitt eget arbete. Att det varit naturligt att arbeta med stadsklimat i Tyskland tror Lars beror på de tyska städernas storlek. ”Sverige består ju av fler småstäder och naturen har aldrig varit långt ifrån staden” säger han.

I arbetet med framtagandet av Strängnäs grönplan har han givits utrymme att själv påverka innehållet. Tack vare sina erfarenheter kunde han tidigt förmedla grönskans betydelse för stadsklimatet. Han har fått också fått stor draghjälp av den senaste tidens uppmärksamhet kring klimatfrågor. Samtidigt menar han att det är viktigt att få stadsinvånarna medvetna om hur klimatfrågorna berör kommunen och på ett enkelt sätt redovisa hur man kan förbättra stadsklimatet.

Då Strängnäs är en medelstor stad vid Mälaren och del av en region i utveckling, kommer luften att påverkas av utökad exploatering. Därför menar Lars att det viktigt att arbeta med stadsklimatfrågor i förebyggande syfte. Staden har redan drabbats av översvämningar och han uppfattar att det nu blir viktigare att ligga steget före för att undvika liknande händelser. Strängnäs kommunen har reagerat snabbt och satsat resurser på dagvattenhantering och upprättat en dagvattenpolicy. Nedsmutsningen av Mälaren är ett annat problem som kommunen brottas med. Genom att **uppmärksamma grönområdenas tekniska funktioner** kan man bidra till att miljön förbättras i och omkring Mälaren.

Det EU-direktiv som reglerar gränsvärden för utsläpp i luften måste följas menar Lars och betonar att ”det är vår uppgift att bjuda på en god luftkvalitet”. Det innebär att man också måste arbeta med vegetationen på ett medvetet sätt som gynnar en god luftkvalitet.

Hälsoaspekterna är viktiga att beskriva i kapitlet om stadens hälsa, tycker Lars, eftersom stadsklimatet påverkar hur människor mår och störningar som buller och luftföroreningar ger en direkt effekt på människors hälsa.

I sitt arbete försöker Lars ta fram ett bedömningssystem för grönstrukturens kvantitet och kvalitet. I vissa områden kan grönskans största värde vara rent tekniskt som till exempel ett industrilandskap, där den fungerar som luftrenare.

Vetenskapliga bevis på vegetationens betydelse för stadsklimatet utgör starka argument som går att omvandla i siffror och på så sätt bli viktiga i dialogen med andra professioner. I Strängnäs grönplanen finns en bild som illustrerar trädets funktioner och hur dessa påverkar stadsklimatet. Genom att utveckla ett gatuträdsprogram för Strängnäs kommun kan Lars överföra teorin om trädets påverkan av stadsklimatet i praktiken.

Lars betonar att den grundläggande frågan alltid är: Hur skapar vi en bra miljö i staden? Han tror och hoppas att kommunen i framtiden kan arbeta mer med de grönas tekniska funktioner. Det är viktigt att arbeta interdisciplinärt med frågor som rör stadens hälsa det vill säga att **våga sig över gränserna**. Genom att försöka sammanföra planer och instanser inom kommunen kan grönplanen bli ett viktigt underlag för dess planeringsarbete. Ytterligare aspekter som Lars gärna vill se framlagda i grönplanen är Strängnäs grundvattenkvaliteten och grundvattenförhållanden.

Analys av temat Stadens hälsa

Tidigare forskning (Nowak *et al.* 1998; Wirén 1994; Murakawa, Sekine & Narita 1990/91) beskriver tydliga kopplingar mellan grönstrukturen och dess positiva inverkan på stadsklimatet. Liksom Boverket (1994) betonar Böhme⁶ vikten av att beskriva dessa kopplingar i grönplanen och på så sätt skapa medvetenhet inom kommunen och bland kommuninvånarna om grönskans tekniska funktioner. Enligt

⁶ Lars Böhme landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret i Strängnäs kommun, intervju den 3 oktober 2007

Böhme⁶ skulle en sådan medvetenhet göra det lättare att argumentera för grönskans roll för stadens hälsa. Formulering av vetenskapliga bevis och konkreta mätvärden för grönskans tekniska funktioner är värdefull för en sådan argumentation.

Hur parker och naturområden utformas när det gäller form och struktur har betydelse för stadens hälsa enligt Boverket (1994), Bäckström (2006), Wirén (1994) och Murakawa, Sekine & Narita (1990/91). Böhme⁶ upplever dock att det funnits svårigheter att argumentera för att utforma parker utifrån ett stadsklimatperspektiv och i Strängnäs grönplan finns inte några sådana råd och riktlinjer beskrivna.

Böhme⁶ anser i likhet med Naturvårdsverket (2007b) att oförberedda samhällen kan drabbas hårt av ett klimat där stormar, översvämningar och värmeböljor blir fler och kraftigare. För att förbereda sig inför klimatomställningar påpekar Böhme⁶ att man bör sprida kunskapen om att grönskans tekniska funktioner på vissa platser i staden kan vara mer betydande än alla andra funktioner såsom exempelvis rekreation eller biologisk mångfald.

Böhme⁶ har hittat förebilder i Tyskland både när det gäller avgränsningen av grönplanen och som inspiration till grafisk redovisning. Vi ser det som värdefullt att söka förebilder i områden som har haft liknande problem som de den egna kommunen ställs inför.

Metoder och riktlinjer

Förutom dagvattenpolicyn och gatuträdsprogrammet saknar Strängnäs kommun metoder att kartlägga och planera för stadsklimatet i sin grönplan.

När en kommun ska ta sig an temat ”Stadens hälsa”, föreslår vi initialt att ett inventeringsarbete görs varigenom kommunens topografi kan kartläggas i grönplanen så att förståelse skapas för de samband som påverkar stadens hälsa. Att kartlägga en kommuns topografi utifrån ett stadsklimatperspektiv innebär, att undersöka varifrån de dominerande vindarna kommer, var öppna områden, berg, dalgångar och vattendrag finns, samt identifiera källor till luftföroreningar och buller. Kartläggningen ger kommunen en bra överblick om var problem och potential finns för stadsklimatet. I områden där ny bebyggelse planeras kan en sådan kartläggning ligga till grund för hur bebyggelsestrukturen bör se ut för att skapa ett gott klimat. Vid befintlig bebyggelse kan det bli viktigt att bevara och skapa nya grönområden så att ett gynnsammare stadsklimat kan erhållas.

⁶ Lars Böhme landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret i Strängnäs kommun, intervju den 3 oktober 2007

Kartläggningsmetoden kan vara svår och tidskrävande. Det kan därför vara värdefullt att istället begränsa sig till nyckelområden i kommunen, där luftkvaliteten eller stadsklimatet behöver förbättras. Med en sådan begränsning i en grönplan kan kommunen direkt utföra specifika åtgärder genom att analysera topografin, vindförhållanden, buller och luftföroreningskällor. Risken med denna kartläggningsmetod är att kommunen kan förlora helhetsgreppet om de strukturer som är betydande för ett gott stadsklimat. Genom att planera för gröna kilar in i staden, som förespråkas av Boverket (1994), kan en god ventilerings säkerställas. Planering av gröna kilar i en kommun kan i vissa fall leda till en regional grönstrukturplanering likt den i Stockholmsområdet.

Tema Stadens hälsa är starkt förknippat med temat Biologisk kommunalteknik, därför att de båda behandlar grönskans tekniska funktion. Det är i linje med Böhmes⁶ uttalande om ekologisk dagvattenhantering som en viktig del för stadens hälsa. Rudin⁷ menar att de båda temana Biologisk kommunalteknik och Stadens hälsa är så närbesläktade att de skulle kunna slås ihop.

⁶ Lars Böhme landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret i Strängnäs kommun, intervju den 3 oktober 2007

⁷ Eivor Rudin landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret/Plankontoret i Eskilstuna kommun, intervju den 9 oktober 2007

Visuell kommentar

Grönstrukturen har många funktioner för stadens hälsa. Många av dess tekniska funktioner kan vi inte se med blotta ögat. Trädets förmåga att binda koldioxid och andra partiklar, vatten samt dess förmåga att avge vattenånga och syre gör trädet unikt som stadens klimatförbättrare. Till exempel producerar trädet cirka 5 kilo syre och binder cirka 6 kilo koldioxid om året (Strängnäs kommun 2007). Med den visuella kommentaren vill öka förståelsen för ett trädets positiva effekter på stadsklimatet. Vi vill även visa hur alla stadens träd tillsammans förbättrar den utemiljö vi lever i.

Det här trädet bidrar till stadens hälsa!

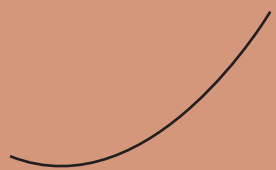
Koldioxid och finpartiklar binds

Vatten i jorden binds

Vatten avdunstar till atmosfären

Syre produceras

Vatten transporteras från rötterna till kronan

Vatten avdunstar till atmosfären

Vatten avdunstar till atmosfären

Koldioxid och finpartiklar binds

Syfte produceras

Tänk dig staden där alla träd bidrar!

Vatten i jorden binds

Vatten transporteras från rötterna till kronan

tema: biologisk kommunalteknik

Lokala lösningar och kretsloppsanpassad teknik för framtidens försörjningssystem av avfall, vatten och avlopp benämns med namnet biologisk kommunalteknik. Parker och naturområden utgör en potential när det gäller utveckling av sådan teknik och kan därmed bidra till den hållbara utvecklingen i staden (Boverket 1994). Vi redovisar hur hanteringen av dagvatten, avlopp och komposterbart avfall kan hanteras med biologisk kommunalteknik.

Dagvatten

I parker och naturområden finns möjligheter att ta emot stora delar av stadens dagvatten. Våtmarker, dammar och bäckar kan fungera som buffert när dagvattensystem blir överbelastade. Det kan ske dels genom att dagvattnet leds genom det konventionella ledningsnätet och sänkor eller vattendrag tar emot överskottsvatten vid kraftig nederbörd. Dels kan det ske genom att dagvattnet förs direkt till naturliga vattendrag och dammar för att renas genom den biologiska reningsprocessen (Boverket 1994). Denna metod kallas ekologisk dagvattenhantering och lämpar sig bäst eftersom dagvattnet bör tas hand om så nära källan som möjligt för såväl optimal rening som utjämning av kraftig nederbörd. Det är även en långsiktig och kostnadseffektiv lösning att prioritera åtgärder som minskar dagvattnets föroreningar vid källorna (Stockholms stad 2002a).

Ekologisk dagvattenhantering har fått ett ökat fokus i det kommunala arbetet i och med LOD (Lokalt omhändertagande av dagvatten). Syftet med LOD är att tillvara naturens egna processer för att rena vatten. Vattnets naturliga kretslopp har en långsam avrinning som innebär att två tredjedelar av den totala nederbörden avdunstar innan den når vattendragen och på så sätt utjämnar stora nederbördstoppar. Avdunstningen sker då dagvattnet infiltreras och perkolerar genom marken, samt genom växternas vattenupptag och respiration. Då dagvattnet perkolerar fastnar föroreningar i det översta marklagret och brytas ner av mikroorganismer. Vissa föroreningar tas upp av växter medan andra fastläggs genom sedimentation och sjunker till botten av vattendrag. Dagvattnets föroreningar är ofta tungmetaller, kolväteföreningar, växtnäringsämnen och salter beroende av varifrån det kommer. Om dagvattnet har en hög föroreningsgrad kan det behöva renas i slutna anläggningar innan det släpps ut i vattendrag eller infiltreras i känsliga marker (Lönngren 2001). Växterna har stor betydelse för markens förmåga att ta

hand om dagvattnet tack vare deras förmåga att suga upp vattnet och de ämnen det innehåller. Växterna minskar avrinningen genom att vattnet som fastnat på växtdelarna avdunstar utan att nå marken. Högt gräs är bästa växtligheten för rening och infiltration av dagvatten (Boverket 1994).

Så kallade ”gröna tak” har nämnts som ett effektivt sätt att minska dagvattenflödet. Ett grönt tak karakteriseras av ett tunt skikt växtunderlag som antingen består av mossa och sedum eller gräs och örter. Avdunstning av dagvattnet sker genom växternas transpiration och genom dess kvarhållande effekt. På så sätt minskas belastningen på dagvattensystem då de gröna taken absorberar en stor del av den totala regnmängden (Villarreal-Gonzalez 2001).

Avlopp

I närheten av mindre bebyggelseområden kan lokala lösningar för hantering av avlopp sökas. I så kallade rotzonsanläggningar utnyttjas våtmarkers biologiska processer för nedbrytning av avloppsslam. Avloppsvattnet leds till våtmarker där vattnet filtreras och föroreningar fastläggs i växtlighetens rotzoner (Boverket 1994).

Komposterbart avfall

Grönområden är intressanta som resurser för recirkulering av komposterbart avfall (Boverket 1994). Genom att låta husägare själva kompostera organiskt avfall i hushållet kan en stor mängd avfall omvandlas till en trädgårdsresurs i form av jord av hög kvalitet. Kompostering kan även öka miljömedvetenheten och ge barn och vuxna insyn och förståelse för det ekologiska kretsloppet (Ekerö kommun 2007).

Grönstrukturplan för stadsbygd i Eskilstuna kommun

Eskilstuna kommun ligger mellan sjöarna Mälaren och Hjälmaren i Södermanlands län och har ca 93 000 invånare. Tätorten Eskilstuna befinner sig i ett expansivt skede. Därför arbetades en grönstrukturplan fram för Eskilstuna stadsbygd år 2006. Planen är ett sektorsprogram och har tagits fram på uppdrag av stadsbyggnadsnämnden genom projektledaren och landskapsarkitekten Eivor Rudin. Arbetet med planen har bedrivits i dialog med en projektgrupp bestående av tjänstemän på många olika enheter och förvaltningar inom kommunen samt med politiker. Grönstrukturplanen är i första hand ett planeringsunderlag och en samlad strategi, vars syfte är att säkerhetsställa de gröna värdena i stadsbygden. Planen är inte en självständigt reglerande markanvändningsplan, utan i samband

med fysisk planering är den att betrakta som en kunskapsbas och ett underlag för avvägning mellan olika intressen i beslut där grönstrukturen och värden berörs. Grönstrukturplanen ger en översikt över hur grönskan och grönområdena fördelar sig areal- och kvalitetsmässigt. Genom att analysera Eskilstunas nuvarande förhållanden för grönstrukturen kan målen för den fysiska planeringen, vilka antogs av fullmäktige år 2003, jämföras. För varje analys föreslås ett antal strategier för att uppnå målen. Grönstrukturplanen har inte analyserat tomtmark kring bostadsområden, skolor, förskolor, äldreboende detta skede.

Eskilstunas grönstrukturplan är indelad i fem huvudavsnitt: Det gröna kulturarvet, rekreation, vardagsfritid och hälsa, ekologiska funktioner samt övrigt. Avsnittet om ekologiska funktioner är i sin tur indelat i biologisk mångfald, ekologisk dagvattenhantering, samt klimat, grönska och uppvärmningsbehov.

Planen beskriver hur och varför ekologisk dagvattenhantering är viktig för staden och hur situationen ser ut i Eskilstuna. Dessutom beskrivs följande tre olika strategier för stadens dagvattenhantering:

1. Hantering i redan bebyggd miljö

Ytor ska reserveras i låglänta delar för omhändertagande av dagvatten och kan enligt planen utformas på ett sätt som bidrar med rekreativa och biologiska värden.

2. Ekologisk hantering i exploateringsområden

I exploateringsområden behövs en bedömning av det naturliga avrinningsmönstret i terrängen göras i ett tidigt stadium för att reservera lämpliga markområden. En övergripande struktur för hanteringen av dagvattnet bör ligga till grund för hur ett exploateringsområde ska disponeras. Dagvatten som kräver rening bör tas omhand i kontrollerade dammar och reglerade våtmarker.

3. Dagvattenstrategi

Enligt ett förslag i kommunens Vattenplan ska en dagvattenstrategi och en dagvattenhanteringsplan utarbetas. Strategierna 1 och 2 integreras i dem.

Eskilstunas grönstrukturplan behandlar ingående dagvattenhantering som är en viktig funktion inom temat Biologisk kommunalteknik. Grönstrukturens möjligheter att nyttjas för den biologiska kommunaltekniken beskrivs i flera strategier för olika planeringsskeden i Eskilstunas grönstrukturplan. Därför valde vi den som ett gott exempel på hur temat Biologisk kommunalteknik kan lyftas fram i en grönplan.

”Det gäller att vara finurlig!”

Eivor Rudin har nyligen kommit hem från Kommunaltekniska förbundets årskongress i Halmstad när vi träffar henne i Eskilstuna.

Temat för konferensen var klimatförändringarnas betydelse för samhällsbyggnadsprocessen. Hon säger att uppmärksamheten kring klimatfrågorna har ökat intresset för den biologiska kommunaltekniken. Den statliga klimat- och sårbarhetsutredningen (SOU M 2007:60), som lades fram i oktober 2007, visar att alla kommuner måste ta klimathotet på stort allvar. Eivor berättar att sådana strandnära zoner och områden som har hög skredrisk kommer att förbli obebyggda. Samtidigt kommer stråk och lågpunkter i landskapet att reserveras som reservoarer och avrinningsytor för vatten. Hon poängterar att samarbete med andra förvaltningar, framförallt VA-avdelningen, kommer att ha stor betydelse för ett framgångsrikt arbete.

En betydande del av Eivors böcker består av litteratur som på ett eller annat sätt knyter an till dagvattenfrågor. Hon berättar att dessa frågor varit en av hennes käpphästar alltsedan studietiden. ”VA-avdelningen har inte varit så intresserad av dessa frågor, så jag har blivit lite av kommunens specialist på alternativ dagvattenhantering” säger hon och ler. Hon såg tidigt grönområdets potential att ta emot dagvatten och på så sätt bromsa kritiska vattenflöden. Det är inte bara ett steg närmare ett hållbart samhälle utan det ger också ekonomiska fördelar förutom estetiska och biologiska, berättar hon.

Frågor som rör vattenhantering ingår i ett strategiskt planarbete och det är viktigt att tänka i strukturer. ”Det gäller att vara finurlig när man jobbar med dagvattnet” säger Eivor. När man arbetar med dagvatten i planeringsprocessen måste man ta hänsyn till vattnets föroreningshalt. Den skiljer sig beroende på var avrinningen har skett. Regnvatten från tak och ytor skyddade från tung trafik kan direkt ledas ut i naturområden. Dagvattnet vars avrinning sker längs vägar och industriområden måste däremot hanteras på ett kontrollerat sätt. Det strategiska arbetet ligger i att planera för de olika typerna av dagvattensystem. Hon visar

exempel i den fördjupade översiktsplanen för Eskilstuna kommun. Där redovisas möjliga ytor för uppsamling och rening av dagvattnet på en översiktlig karta. Hon tycker att en sådan karta skulle vara aktuell även i grönplanen.

I grönstrukturplanen beskrivs gröna tak som ett sätt att fördröja vattenavrinningen efter regn. Men Eivor berättar att många byggherrar är skeptiska till gröna tak eftersom de inte ger någon kortsiktig ekonomisk vinst. Det krävs en entusiastisk arkitekt för att informera byggherren om de gröna takens positiva inverkan på kostnader för underhåll liksom på stadsmiljön.

Vi frågar henne hur hon ser på parker och naturområdets potential att ta emot avfall och avlopp. Hon berättar då att kommunens miljöstrateg arbetar för lokala lösningar på avloppshantering i vart fall för bebyggelse långt ifrån reningsverket. Gröna områden som mottagare av biologiskt avfall ser hon inte som aktuella eftersom kommunen har en central komposteringsanläggning.

Med tiden har hon förstått innebörden av att vara pedagogisk i sitt arbete. ”Man måste kunna tydliggöra varför och hur i samband med sina idéer” säger hon och trycker också på att tydlighet och pedagogik gynnar andra aktörer att komma på egna lösningar till problem. Efter intervjun promenerar vi förbi museet för en av Eskilstunas stoltheter: ingenjören Munktells. Han engagerade sig i renoveringen av Eskilstunas kanal som återinvigdes år 1860 och när vi passerar museet funderar vi på vad han skulle sagt om nutidens kommunaltekniska frågor.

Analys av temat Biologisk kommunalteknik

Rudins⁷ erfarenheter talar för att intresset för frågor som rör dagvattenhantering varierar utifrån samhällsdebatten. Temat Biologisk kommunalteknik som har dagvattenfrågor i fokus har aktualiserats i och med Statens Klimat- och sårbarhetsutredning (SOU M2007:60). Utredningens syfte är att kartlägga svenska samhällets sårbarhet för klimatförändringar, såsom successiva förändringar och enstaka extrema väderhändelser. Statens Klimat- och sårbarhetsutredning bör användas som underlag i den fysiska planeringen. Kommunerna bör bli medvetna om vad klimatförändringarna kommer att betyda för sina regioner. Rudin⁷ betonar vikten av att åtgärder för VA-systemen vidtas redan nu, ett råd som också återfinns i Klimat- och sårbarhetsutredningen.

⁷ Eivor Rudin landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret/Plankontoret i Eskilstuna kommun, intervju den 9 oktober 2007

Ett samarbete mellan olika aktörer visar sig vara lyckat i många avseenden (Lönngren 2001). Även Rudin⁷ menar att samarbetet över förvaltningsgränserna är av betydelse för att kunna genomföra idéer gällande biologisk kommunalteknik. Samtidigt påvisar intervjun att samarbetet mellan förvaltningarna i Eskilstuna kommun inte varit tillfredsställande i dagvattenhanteringsfrågorna, vilket visar att det kan vara svårt att arbeta över förvaltningsgränserna.

Rudin⁷ påpekar vikten av det strategiska arbetet med att reservera mark för avrinning och ekologisk dagvattenhantering i kommunen. Hon anser också att en ökad medvetenhet om långsiktiga ekonomiska vinster skulle kunna motivera enskilda aktörer att göra investeringar som är till fördel för den biologiska kommunaltekniken.

För avfall och avlopp har Eskilstuna kommun centrala anläggningssystem som rengör vatten och komposterar avfall. Rudin⁷ menar att biologiska lösningar för avlopp i enstaka fall kan tillämpas på de hushåll som ligger långt ifrån reningsverket. Betydelsen av att kunna kontrollera utsläpp från avlopp är så stor att det inte är aktuellt att göra grönområden till mottagare för avloppsvatten.

Metoder och riktlinjer

Den metod Eskilstuna kommun använder sig av i sin grönstrukturplan är att beskriva strategier för hur den ekologiska dagvattenhanteringen ska ske i befintlig bebyggelse respektive exploateringsområden. Då dagvattenhantering har blivit en viktig planeringsfråga i kommuner skulle det vara lämpligt att integrera dagvattenhantering i grönplanen mer ingående än den strategiska nivå som Eskilstuna kommun har gjort. En sådan fördjupning skulle kunna betyda att kartlägga områden i kommunen som är aktuella att reservera för ekologisk dagvattenhantering. Vi föreslår i första hand att en sådan kartläggning bör ske där kommunen redan har problem med höga vattenflöden eller förväntad ökning av dagvattnet. Kartläggning kan även göras för områden där översvännings- och skredrisken väntas öka. Dessa områden kan sedan utnyttjas för andra funktioner såsom rekreation och biologisk mångfald.

Eskilstunas grönstrukturplan omfattades inte av privat mark, såsom tomtmark, skolor, förskolor, äldreboende. Då vattnets väg är gränslöst skulle planering för dagvattnet behöva ske även över privat mark anser Lönngren (2001). Därför menar vi

⁷ Eivor Rudin landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret/Plankontoret i Eskilstuna kommun, intervju den 9 oktober 2007

att grönplanens strategier och kartläggningar av dagvattenhanteringen bör behandla all mark oavsett ägandeförhållanden.

Planeringen och utformningen av strategier för den ekologiska dagvattenhanteringen når störst framgång genom ett samarbete med andra discipliner inom kommunen, framförallt VA. Därför anser vi att de metoder som används i grönplanen bör vara väl förankrade inom hela kommunen.

Kartläggning kan även göras för områden där översvännings- och skredrisken väntas öka. Dessa områden kan sedan utnyttjas för andra funktioner såsom bland annat rekreation och biologisk mångfald.

Problemformuleringar och information skapar nya idéer och innovativa förslag, varför det ligger i en kommuns intresse att informera på ett pedagogiskt sätt i sin grönplan.

För avfall och avlopp finns ofta centrala anläggningar och behöver därför inte redovisas i en grönplan.

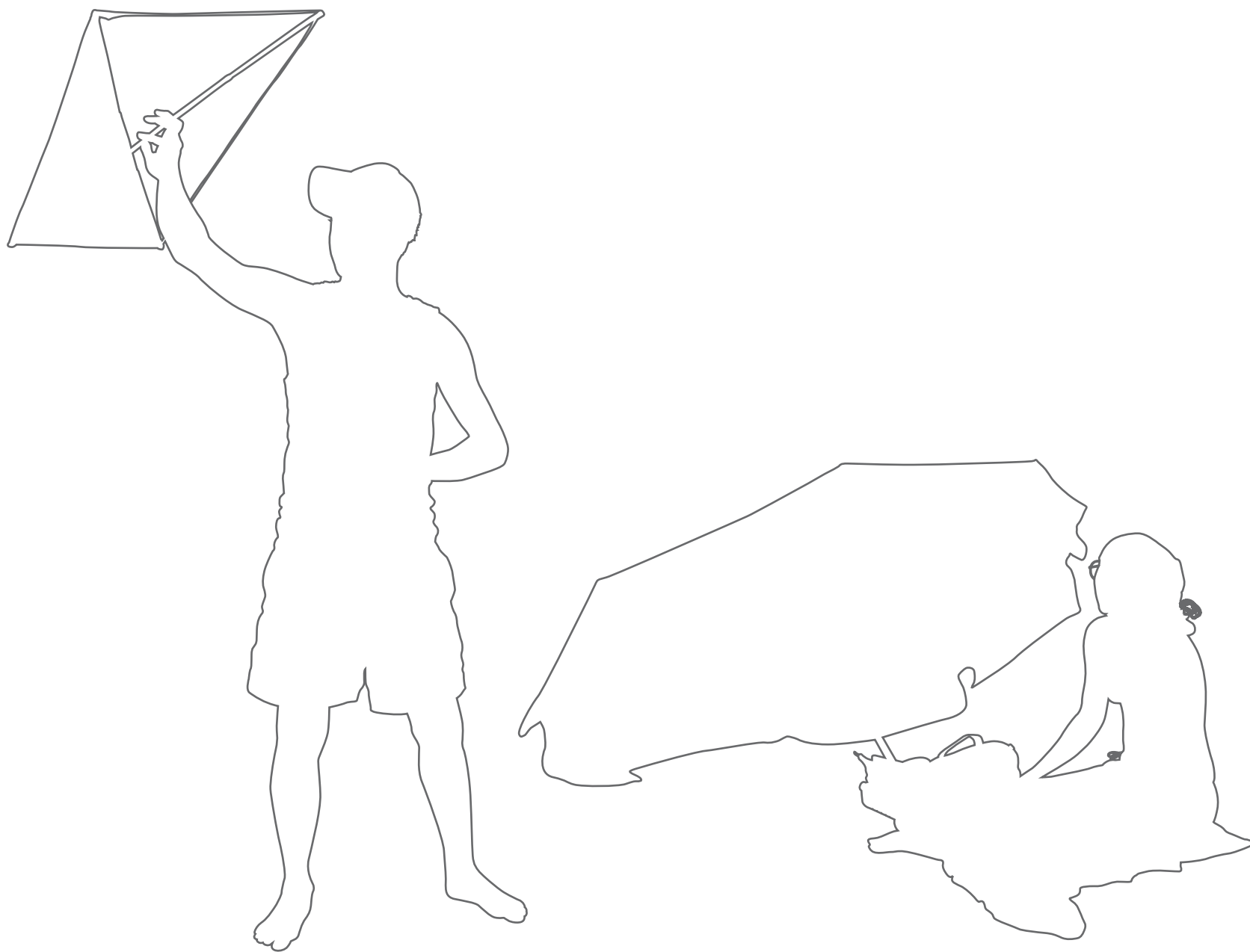
Visuell kommentar

Kommunen löser tekniska problem i utemiljön varje dag. För att öka medvetenheten och förståelsen för dessa kommunaltekniska frågor skulle vi kunna synliggöra dem i gestaltningen av staden. Den biologiska kommunaltekniken skulle kunna formges på ett sätt som både skapar nya blickfång i staden och samtidigt en förståelse tekniken i den. Den visuella kommentaren visar hur denna teknikinformation kan förenas med form genom inskriptioner i utemiljön som ger varje förbipasserande en inblick i det dolda maskineri som får staden att fungera.

UNDER
STENEN
RINNER
VATTEN

AVLOPPET
UNDER DEN
HÄR BRUNNEN
FÖRLEDS TILL
KÄPPALA
RENINGSVÄRK PÅ
LIDINGÖ. DET ÄR
ETT AV VÄRLDENS
MEST EFFEKTIVA
OCH RENAR NÄR
51 MILJONER
KUBIKMETER
VATTEN OM
ÅRE

tema: brukare

tema: brukare och brukande

”Hur en plats nyttjas beror både på dess kvalitéer och dess tillgänglighet men också på människornas livsmönster” (Lundgren Alm *et al.* 1994, s. 79). En ökad koppling till brukarna och hur de nyttjar platser är viktig i grönstrukturplaneringen. Tre faktorer påverkar platsers brukande (ibid):

Kvaliteter

De fysiska egenskaperna som utgör platsen samt människors aktivitet och historisk identitet är kvaliteter som påverkar nyttjandet (ibid).

Tillgänglighet

Det som påverkar tillgängligheten till en plats är avstånd, kommunikationer, fysiska barriärer och information om platsen (ibid).

Livsmönster

Livsmönster utgörs av sammanhangen mellan människor, i motsats till de fysiska egenskaperna hos platsen. Användarkulturen beror av människors vana, olika prioriteringar, brist på tid och ork samt kunskap om användandet av utemiljön (ibid).

Faktorerna kan uppmärksammas i planeringen genom observationer, enkäter eller intervjuer. Den lokala kunskapen ska tas tillvara tidigt i processen (Lundgren Alm *et al.* 2004). Att få medverka i planeringen som icke-professionell ger en känsla av delaktighet (Boverket 2007). Formerna för deltagande måste ständigt prövas och utvecklas (Frank red. 2005). I Spelet om staden (Frank red. 2005) beskrivs exempel på hur medborgare kan medverka i stadsbyggnadsprocessen. Det kan exempelvis innebära en dialog med speciellt berörda grupper eller seminarier öppna för allmänheten. Författarna menar att formen för medborgarnas inflytande inte är given och att planerarnas roll i planeringsprocessen måste utvecklas. Att fånga in medborgarnas åsikter och förslag kan vara lika viktig del i utformandet av ett planeringsunderlag.

Stähle (2005) ger ett exempel på hur kontakt med brukare kan ge nya infallsvinklar på grönstrukturplanering. Han beskriver hur arbete med sociotopkartering i Stockholm har visat att boende i innerstaden upplever att de har mer parktillgång än boende i förorten som avståndsmässigt har närmare till grönområden.

Sociotopkartering är ett sätt att redovisa människors brukande av platser på en karta. I Sociotophandboken (SBK 2003:2) framkommer att enkla frågor om favoritplatser och deras kvaliteter och brister kan ge en uppfattning om människors preferenser i utemiljön. Det handlar inte om att helt överlåta planeringen åt brukarna, utan om att en expertvärdering ligger till grund för studierna av grönområdena. Expertvärderingen tillsammans med brukarnas preferenser sammanställs till en sociotopkarta. Lundgren Alm *et al.* (2004) uppmanar till mindre expertutlåtande, en ökad kontakt med brukarna och ett ökat tillvaratagande av lokal kunskap.

Göteborgs parkprogram – Ge rum för landskapet!

Göteborg är Sveriges näst största stad med drygt 481 000 invånare. Den är belägen på västkusten, vid mynningen av Göta älv. I Göteborgs parkprogram framhålls att landskapet och människan i kombination är en förutsättning för Göteborgs tillkomst och framtid. Människan har gjort olika avtryck i landskapet såsom byggnadsverk, vägar, torg och parker. Även naturen i landskapet är mer eller mindre påverkad av människan. Naturen, torgen och annan utemiljö utgör göteborgarnas och besökarnas offentliga arena, det offentliga rummet. Det offentliga rummet är aldrig färdigt utan det förändras hela tiden. Framtidens mål med Göteborg är att den översiktliga strukturen med stora sammanhängande kultur- och naturlandskap binds samman av tillgängliga dalar och tillgänglig kust.

Parkprogrammet som antogs år 2007 arbetades fram av en projektgrupp bestående av fyra personer på Park- och naturförvaltningen, däribland landskapsarkitekten och stadsträdgårdsmästaren Lars Johansson. Även en referensgrupp från Park- och naturförvaltningen ingick. Parkprogrammet ligger till grund för skapandet av parkplaner. Fem strategier, ”karaktär”, ”inom räckhåll”, ”omhändertagandet”, ”ställa till förfogande” och ”variation”, har formulerats för utveckling av staden. Strategierna svarar mot många av de mål som Park- och naturförvaltningen försöker uppnå i sin dagliga verksamhet. Några av Park- och naturförvaltningens mål är riksdagens miljömål, barnkonventionen, folkhälsomålen och Göteborgs kommunfullmäktiges och Park- och naturnämndens mål.

Innehållet i strategin ”Inom räckhåll” motsvarar det som behandlas i temat ’Brukare och brukande’. Som underlag till strategin ligger sociotopkarteringen i Göteborgs parkprogram. I Parkprogrammet har en ”sociotopsnurra” utvecklats som visar

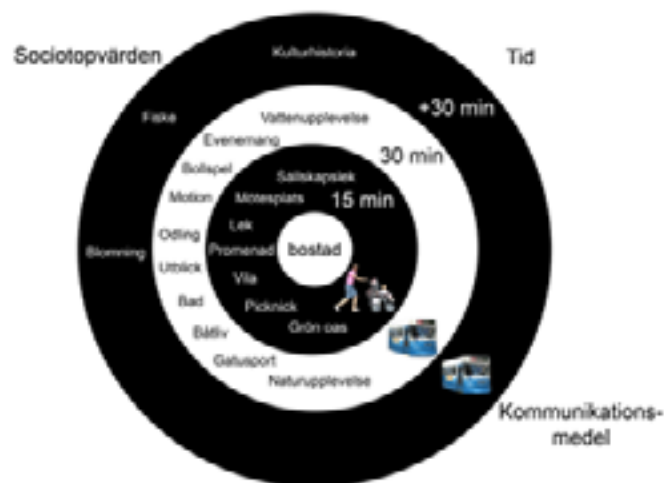

Fig. 15 Sociotopssnurra (Göteborgs parkprogram).

hur man kan fördjupa användningen av de sociotopvärden som identifierats genom sociotopkarteringen. Ett sociotopvärde beskrivs i parkprogrammet som en aktivitet eller upplevelse. Sociotopssnurran anger riktlinjer för maxavstånd till olika upplevelser och aktiviteter från en bostad. Snurran fungerar därför som riktlinjer en hjälp vid arbetet med parkplanerna. Snurran har en axel där 20 upplevelser av aktiviteter eller sociotopvärden som identifierats i Göteborg är inplacerade. De två andra axlarna representerar kommunikationsmedel och den tid det tar att ta sig till respektive sociotopvärde, se figur 15 och 16. Göteborg parkprogram hanterar temat Brukare och brukande på ett nytt och intresseväckande sätt, varför vi valde att använda oss av Göteborgs parkprogram som ett gott exempel på hur temat kan hanteras i en grönplan.

Fig. 16 Bild illustrerar användandet av sociotopssnurran (Göteborgs parkprogram).

”Vi är ingen önskelåda!”

”Vi letar efter parkförvaltningen...” säger vi frågande till en kvinna på gatan i Göteborg. ”Då har ni kommit fel! Det här är ett fängelse” svarar hon och tittar ut över gården till den stora stenbyggnaden. Det visar sig dock att det är precis där han sitter, stadsträdgårdsmästaren Lars Johansson. I ombyggda celler på översta våningen i ett mycket vackert renoverat fängelse sitter kommuntjänstemännen. ”Jag har till och med pottluckan kvar” visar Lars när vi slår oss ner på hans kontor för en intervju.

Lars börjar med att berätta att arbetet med sociotopkartan påbörjades redan innan han började på kommunen år 2004. Inspirationen kom från Stockholm, där en sociopkartering hade gjorts, men när Lars kom till Göteborg ville han backa några steg för att tänka efter vad målet med karteringen var och vilket resultat man ville uppnå. Det övergripande målet blev slutligen ”att ligga steget före”. Man använde enkätresultat och resultatet från möten med fokusgrupper för att formulera Göteborgs sociotopvärden. Därefter producerades enkla kartor som kunde användas som planeringsunderlag.

Arbetet med sociotopkarteringen har lagts upp i tre steg:

1. *En första expertvärdering av ett specifikt område*
2. *Möten med bukar*
3. *Analys och sammanfattning i en enkel karta.*

Karteringen görs stadsdelsvis och är kopplat till stadens budget. Arbetet kan därför spridas över de kommande åren för att på så sätt fördela kostnaderna och grantera genomförande. Hittills har 11 av 21 sociotopkartor gjorts. ”Vi brukar säga att två tredjedelar av göteborgarna har fått en karta. Det låter mer!” skrattar Lars.

Utifrån sociotopkartorna och strategierna i parkprogrammet görs sedan parkplaner för varje stadsdel. För varje parkplan hålls temamöten som behandlar respektive formulerad strategi. Temamöten hålls med representanter från olika arbetsgrupper inom förvaltningen till exempel planerare, landskapsarkitekter och skötselpersonal. Parkplanen är i första hand ett internt material men tanken är att förankra planen bland boende i stadsdelen.

”Parkprogrammen försöker vi annars att pressa in i den nya översiktsplanen” säger Lars men berättar att det inte är lätt att ändra på de grönstrukturbegrepp som är etablerade i kommunen. Stadsbyggnadskontoret i Göteborg har till exempel fortfarande andra indelningar än park- och naturförvaltningen som använder sig av begreppen som utgår från sociotopkarteringen. Stadsbyggnadskontoret använder begrepp som aktivitetsparker och promenadparker, vilka Lars skulle vilja ändra till mer aktuella sociotopbegrepp likt dem i sociopsnurren. ”Men det tar lång tid att vända ett skepp”, säger han.

Begreppet grönplan har Göteborg helt undvikit i sitt parkprogram. ”Landskapet i Göteborg är ju mer än den gröna vegetationen”, säger Lars. ”Det är också vattnet och de kala bergen!” Han berättar att Göteborg valt att benämna all mark i parkprogrammet för park och förklarar att ’park’ ligger nära ordet ’samling’. ”Park betyder ursprungligen en samling träd utanför trädgården”, säger han. Det är i en vid bemärkelse som Göteborg vill använda ’park’. Huvudsaken är att det finns en tydlighet i begreppen”, säger Lars.

Tydlighet har Göteborg även eftersträvat i dokumentets layout. Enligt Lars är det en mycket medveten strategi. Göteborg har satsat på många bilder och korta texter. Han berättar om Köpenhamns parkpolitiska program som höll på att bli oöverskådligt. Det slutade med att en retoriker fick bearbeta dokumentet. Lars refererar till begreppet ”the elevator pitch” som innebär att man ska kunna sammanfatta något så kärnfullt att man hinner berätta det för någon under en hissfärd.

Han tycker också att det är effektivt och roligt att presentera fakta för allmänheten om parker i form av siffror. I Göteborg är fördelningen av offentlig mark 40 kvm anlagd park, 60 kvm vatten och 130 kvm naturområde per invånare. ”Jag brukar säga till göteborgarna: Ni har 230 kvm var! Vad vill ni göra med dem?” Han brukar då få positiv respons från åhörare. Han poängterar även att det inte handlar om att alla ska ha tillgång till lika mycket grön mark. Väljer man att bo i innerstaden har man också valt högre bebyggelsestäthet. Rena avståndsanalyser säger väldigt lite. Den täta staden och förorten har olika förutsättningar. ”Livet är orättvist och det är ok”, menar han. Förutsättningarna är olika men övergripande mål ska nås. Alla ska ha en stadsdelspark och riktlinjerna i sociotopsnurren ska eftersträvas.

Det finns risk att man blir för fackmässig som planerare, berättar Lars. Det gör att det är svårt att få med sig brukarna. För att ytterligare koppla parkprogrammet

till Göteborgarna höll Park- och naturförvaltningen i Göteborg en releasefest för allmänheten. ”Det kom över hundra personer!” berättar Lars.

”Vi är till för göteborgarna. Det är viktigt att vi tar tillvara deras engagemang” säger Lars. Han övergår till att förklara vad han tror är nästa viktiga steg i ett socialt engagemang efter sociotopkartering och producering av parkprogram. Det är överlåtelse av markskötsel, det vill säga att upprätta skötselavtal med bland annat föreningar och bostadsföretag. Sådana överlåtelser skapar en ny koppling till parkerna och på så sätt tillvaratas göteborgarnas engagemang. Han berättar om en förening som fick ta över en lekplats för att odla kryddor och perenner på. Resultatet blev en mycket livaktig förening som också ordnade kurser. Samtidigt ökade användandet av den gamla lekplatsen. ”Huvudsaken är att folk får möjlighet att mötas utomhus. Det är kanske poängen med staden?” säger Lars.

Lars vill förklara varför det är viktigt att förankra frågorna hos brukarna. ”Det finns en tradition inom parkplanering att alltid skrika jättehögt så fort någon annan förvaltning föreslår något på parkmark” Kontakten med brukarna ger en mer nyanserad bild. ”I själva verket kanske de boende vill ha ny bebyggelse i sitt grannskap för att få nya grannar och ett levande torg”. Samtidigt poängterar Lars att man som planerare inte får glömma sin fackkunskap i samarbetet med brukarna. ”Man kan inte bara fråga folk vad de vill ha, för man vill bara ha det man känner till! Som planerare har man en uppgift att tillföra parkerna saker som brukarna inte visste att de ville ha. Vi har ett ansvar att överraska!” säger han. Dialogen är viktig men det betyder inte att alla önskemål ska tillgodoses. ”Vi är ingen önskelåda!”

Lars påpekar vikten av att områdets brukande syns på en karta i grönstrukturplanering. Det är betydelsefullt att ha praktiska exempel. Han berättar om en aha-upplevelse han fick på ett möte där han beskrev sociotoparbetet för förvaltningschefer på Göteborgs kommun. Efter en längre presentation om sociotopkarteringen i allmänhet visade han ett exempel på en sociotopkarta och då utbrister en chef: ”Där står det ju bollsport! Där har vi ju tänkt bygga!” Genom att värdena syntes på en karta blev de genast verkligare. Även om han anser att det viktigaste arbetet är att få ner sociotopvärden på en karta är han medveten om att det finns svårigheter. Det handlar alltid om värderingsfrågor och då olika personer inventerar uppstår alltid vissa skillnader. Lars tror dock inte att dessa skillnader har betydelse för resultatet. Efter intervjun lämnar vi Lars i hans cell och promenerar ut i Göteborgs parklandskap.

Analys av temat Brukare och brukande

I intervjuerna med Wirén³, Blomberg⁴, Åkerblom⁵ och Böhme⁶ har det uttryckts ett intresse för ett systematiserat sätt att komma närmare brukarna, vilket också ses hos Lundgren Alm *et al.* (2004) och Boverket (2007). Brukarmedverkan innebär både att brukarna blir medvetna om hur och varför en grönplan arbetas fram samt att brukarna själva bidrar med sina kunskaper och erfarenheter. Figur 17 visar hur vi ser sambandet mellan brukare och grönplanen, vilket illustreras av att tema är av mycket stor vikt. I intervjun med Johansson⁸ har vi identifierat fyra sätt att koppla brukarna till grönstrukturplaneringen:

Metoder och riktlinjer

Sociotopkartering – Platsers brukande kan genom enkätundersökningar, inventeringar och analyser sammanfattas i lättlästa kartor (SBK 2003:2; Johansson⁸). Sociotopkartering är den metod som lämpar sig bäst för att få en förståelse för brukarnas användning av utemiljön. När en sociotopkartering utförs bör en medvetenhet finnas om karteringen ger bild av verkligheten vid en viss tidpunkt. För att skapa ett dokument som ger en vidare bild av brukandet är det därför viktigt att enkätundersökningar och inventeringar utförs vid flera eller olika tillfällen, såsom sommartid respektive vintertid. Sociotopkarteringen är en lämplig metod för att kartlägga brukare och brukande.

Tillgängligt dokument – Ett grönplanedokument görs intresseväckande och tillgängligt för brukare genom kortfattade texter och många bilder. Genom att göra dokumentet tillgängligt kan grönplanen nå ut med expertkunskap så att brukarna kan förstå varför vissa mål och riktlinjer dras i en grönplan.

Frigörande av mark – Genom att överlåta skötseln av kommunal mark till brukarna tillvaratas deras engagemang i praktiken (Johansson⁸).

Brukarmöten – Att anordna möten där brukare och planerare utbyter erfarenheter är en metod för brukarsamverkan. Metoden lämpar sig väl när en förändring är förestående och ett antal alternativ finns till förfogande så att brukarna har något att förhålla sig till och diskutera kring.

Vi har efter intervjuerna och studier av det övriga temana funnit att information till brukarna är viktigt för att göra dem medvetna om grönstrukturens alla funktioner. En indelning av grönska i sociotopbegrepp blir ett komplement till den funktionsindelning som de övriga temana utgör.

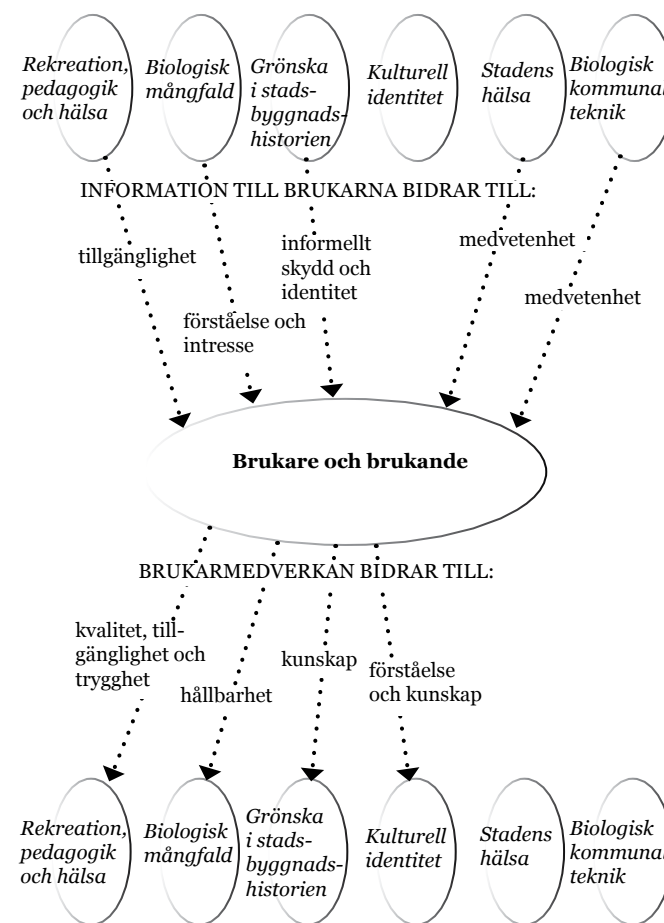

Fig. 17 Hur temat brukare och brukande förhåller sig till övriga teman i grönplanen.

³ Mats Wirén kommunekolog på Gatukontoret i Malmö stad, intervju den 25 september 2007

⁴ Per Blomberg projektsamordnare på Park- och naturkontoret, Tekniska förvaltningen i Lunds kommun, intervju den 26 september 2007

⁵ Karin Åkerblom stadsträdgårdsmästare i Uppsala kommun, intervju den 31 augusti 2007

⁶ Lars Böhme landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret i Strängnäs kommun, intervju den 3 oktober 2007

⁸ Lars Johansson stadsträdgårdsmästare i Göteborgs stad, intervju den 27 september 2007

Visuell kommentar

I planeringsprocess behövs professionella planerare för bedömningar. Men det behövs även lokal kunskap och invånarnas egna erfarenheter för delaktighet och engagemang i staden. Danderyds kommun har i en enkätundersökning frågat kommuninvånarna om deras förhållande till sin utemiljö. En sådan undersökning är användbar i kommunens grönstrukturplanering då den kan ta tillvara den lokala kunskapen och invånarnas erfarenheter. Vi vill med den visuella kommentaren illustrera den vackra höstdagen vi själva gick ut och frågade folk vad det gjorde ute. Det framkom svar som ingen hade kunnat gissa!

(vi har frågat brukarna om det verkliga användandet av Danderyds grönområde

- Vad gör ni här?

- jooo....

aden)

- j000....

- j000....

(vi har frågat brukarna om det verkliga användandet av Danderyds grönområde)

- Vad gör ni här?

**- Vi har ett hemligt kärleksmöte för våra familjer
vet inte om att vi träffas!**

iden)

- Jag arbetar med mitt examensarbete.

- Jag letar efter ett bra ställe att måla akvarell.

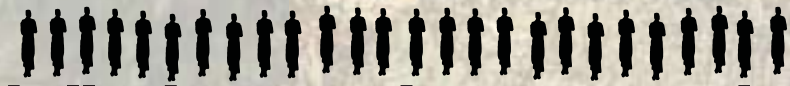
Vad trodde du?

Enkätstudie om användandet av Danderyds naturområden

- Hur förhåller sig danderydsborna till naturen?

(drygt hälften vill bo max 200-500 meter från naturen)

(53% skulle vistas mer i naturen om de hade mer tid)

(16% skriver att mer information skulle öka deras tid ute i naturen)

har gjorts)

ill naturen?

- jooo....

n ett naturområde)

hade mer tid)

e i naturen)

(94 % tycker att det är viktigt att vistas i naturen)

Generell analys och övergripande slutsatser

Utifrån resultaten i våra intervjuer kan vi mot bakgrunden föra fram några allmänna råd för grönstrukturplanering i grönplaner. Figur 18 visar hur grönplanarbetet kan gå tillväga. I detta examensarbete beskrivs främst råd för steg ett och två och ansvaret för hela processen, som beskrivs i figuren, ser vi ligger hos tjänstemän och experter. Kontakt med brukare är någonting som bör genomsyra hela processen. Först formuleras kommunens vision och målformuleringar, sedan behandlas de sex temana: Rekreation, pedagogik och hälsa, Biologisk mångfald, Grönska i stadsbyggnadshistorien, Stadens hälsa, Kulturell identitet. Temat Brukare och brukande berör alla de föregående temana.

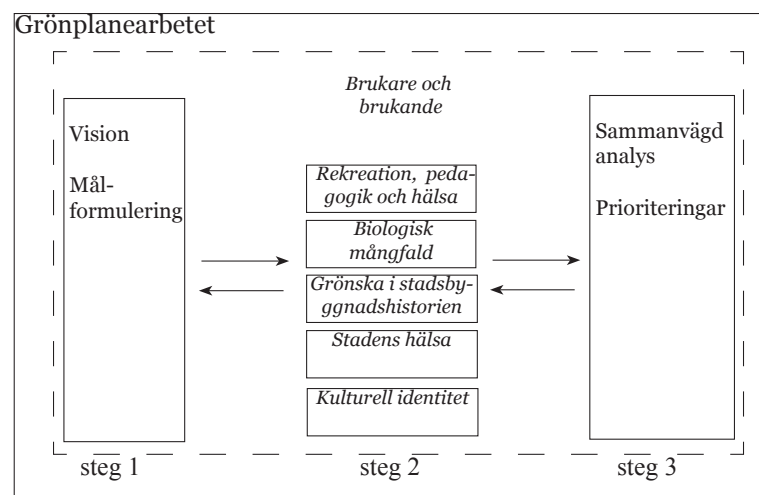

Fig. 18 Moment i grönplanarbetet.

Vi gör en kronologisk uppdelning av de övergripande råden för att logiskt följa ordningen i vilken arbetet med en grönplan utförs. Råden delar vi in i underrubrikerna: *Initialt i processen*, *Redovisning* och *Arbetsprocessen*.

Initialt i processen

Hitta förebilder

Att utgå från tidigare grönplaner eller andra kommuners grönplaner är ett vanligt tillvägagångssätt för att hitta former för sitt dokument. Det belyser både Boverket (1994) och intervjupersonerna Johansson⁸, Wirén³ och Böhme⁶ som även visar att de i mån av tid letat förebilder inte bara i Sverige utan även utomlands. Johansson⁸ har gjort studiebesök i Köpenhamn för att studera grönstrukturplanering där. Wirén³ och Böhme⁶ har hittat förebilder i Tyskland både vad gäller avgränsningen av grönplanen och som inspiration till grafisk redovisning. Åkerman² berättar att Västerås stad deltog i informella möten med närliggande kommuner för att diskutera grönplanens utformning. Förebilder kan även hittas genom Movium och publiceringar från

² Gunilla Åkerman landskapsarkitekt på Stadsbyggnadskontoret i Västerås stad, intervju den 4 september 2007

³ Mats Wirén kommunekolog på Gatukontoret i Malmö stad, intervju den 25 september 2007

⁵ Karin Åkerblom stadsträdgårdsmästare i Uppsala kommun, intervju den 31 augusti 2007

⁶ Lars Böhme landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret i Strängnäs kommun, intervju den 3 oktober 2007

⁸ Lars Johansson stadsträdgårdsmästare i Göteborgs stad, intervju den 27 september 2007

universitet och högskolor. Vår slutsats blir att hitta förebilder är en väsentlig och användbar metod för att få en bra utgångspunkt för sitt grönplanearbete.

Egna förutsättningar och tydliga övergripande mål för planeringen

Intervjupersonerna Åkerman², Johansson⁸, Wirén³, Åkerblom⁵ och Blomberg⁴ betonar att grönplanen bör anpassas till den aktuella kommunens behov, vilket ligger i linje med litteratur från Boverket (1994, 1999, 2007). De grönplaner som studerats har gemensamt att de upprättats i kommuner som befinner sig i ett expansionskede. Det har bidragit till att avvägningarna i grönplanerna är utformade för att kunna möta ett exploateringsstryck. Det är av stor vikt att tidigt i arbetsprocessen se vilka behov kommunen har och formulera övergripande mål för sin grönstrukturplanering (Boverket 1994, 1999; Collins¹; Johansson⁸; Wirén³).

Redovisning

Pedagogiskt dokument

Lundgren Alm *et al.* (2004) lyfter fram att länkar mellan människan och naturens livsuppehållande system bör synliggöras i grönplanen. Boverket (1994) trycker på att grönplanens intentioner bör redovisas på ett åskådligt sätt för alla aktörer. Det sammanfaller med våra intervjuresultat där det redovisas att stor möda lagts på att få dokumenten pedagogiska (Johansson⁸; Collins¹). Rudin⁷ tydliggör att hon förstått värdet med att vara pedagogisk i sitt arbete. Blomberg⁴ önskar att få göra en populärversion av Lunds Grönstruktur- och naturvårdsprogram som på så sätt kan nå fler läsare. Johansson⁸ beskriver exempel från Köpenhamn där en retoriker anlätades för att göra stadens grönplan pedagogiskt. Grönplanens pedagogik är av stor vikt för att den ska kunna vara ett kunskapsunderlag för planering och ge handlingsberedskap för kommunen. Även Palmstierna (2006) visar att kommunikation via bilder och visuellt tilltalande dokument är ett kraftfullt verktyg i den fysiska planeringen. Men hon påpekar även att ett pedagogiskt utformat dokument inte själv har förmåga att bära fram ett budskap. På en individuell nivå måste det egna arbetet med grönstrukturplaneringen ske i förhållande till omgivningen och planprocessen. ”Det räcker inte med att ett budskap

¹ Poa Collins landskapsarkitekt på Tekniska kontoret i Täby kommun, intervju den 4 oktober 2007

² Gunilla Åkerman landskapsarkitekt på Stadsbyggnadskontoret i Västerås stad, intervju den 4 september 2007

³ Mats Wirén kommunekolog på Gatukontoret i Malmö stad, intervju den 25 september 2007

⁴ Per Blomberg projektsamordnare på Park- och naturkontoret, Tekniska förvaltningen i Lunds kommun, intervju den 26 september 2007

⁵ Karin Åkerblom stadsträdgårdsmästare i Uppsala kommun, intervju den 31 augusti 2007

⁷ Eivor Rudin landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret/Plankontoret i Eskilstuna kommun, intervju den 9 oktober 2007

⁸ Lars Johansson stadsträdgårdsmästare i Göteborgs stad, intervju den 27 september 2007

är väl formulerat för att det ska kunna accepteras, utan dialog, samverkan och läroprocesser, att ta varandras perspektiv, är också viktiga” (s. 89).

Tydlighet i begrepp

Det återfinns ett stort antal begrepp i grönplaner, både funktionsindelningar, kvalitetsindelningar och platstypologier (Lundgren Alm *et al.* 2004). Johansson⁸ och Wirén³ understryker att det väsentliga är att de begrepp som används i grönplanen är tydliga för de berörda, vilket sammanfaller med Lundgren Alm *et al.*

Avgränsning i formell och faktisk grönstruktur

Betydelsen av att behandla den faktiska grönstrukturen lyfts fram av intervjupersonerna Åkerman², Blomberg⁴ och Wirén³ samt i litteraturen (Lundgren Alm *et al.* 2004; Boverket 2007). I intervjuerna har det framkommit flera exempel på att verkningsfulla metoder saknas för att arbeta med hela den faktiska grönstrukturen. Exempelvis finns i Lund har Blomberg⁴ ambitionen att styra bevarandet av äldre trädgård i detaljplanen men denna metod har inte fått någon större effekt. I Västerås stad har kommunen observerat den faktiska grönstrukturen i grönplanen men Åkerman² beskriver att informationen är svår att hantera. I intervjuerna framkom dock en metod som Lund funnit verkningsfull, vilket är att informera privata markägare om värdena på sin mark och därigenom framkalla ett informellt skydd. Att vidareutveckla arbetsmetoder ytterligare för hur grönstrukturplaneringen ska förhålla sig till privat mark kan vara ett ämnesområde för framtida studier och forskning.

Redovisning av fakta i siffror

Boverket (1994, 1999, 2007) ger råd om distanser till och ytmått för parker och naturområden i form av siffror. Men intervjuerna visar att siffror går att använda i fler sammanhang. Johansson⁸ använder siffror som ett retoriskt instrument för att göra kommuninvånarna medvetna om hur mycket park och naturmark de har

¹ Poa Collins landskapsarkitekt på Tekniska kontoret i Täby kommun, intervju den 4 oktober 2007

² Gunilla Åkerman landskapsarkitekt på Stadsbyggnadskontoret i Västerås stad, intervju den 4 september 2007

³ Mats Wirén kommunekolog på Gatukontoret i Malmö stad, intervju den 25 september 2007

⁴ Per Blomberg projektsamordnare på Park- och naturkontoret, Tekniska förvaltningen i Lunds kommun, intervju den 26 september 2007

⁵ Karin Åkerblom stadsträdgårdsmästare i Uppsala kommun, intervju den 31 augusti 2007

⁸ Lars Johansson stadsträdgårdsmästare i Göteborgs stad, intervju den 27 september 2007

att tillgå. Böhme⁶ understryker hur värdefull beräknad fakta är som information och argumentation för stadens hälsa. Wirén³ använder sig av statistik i grönplanen för att åskådliggöra förhållanden inom den biologiska mångfalden i staden. Åkerman² uttrycker att måttangivelse för parker och naturområden är viktiga i en exploateringsdiskussion. Siffror används med stöd av intervjuerna som ett retoriskt verktyg för dialog och diskussion. Collins¹ betonar också vikten av att beskriva grönskans sinnlighet i bilder i dialogen med andra aktörer. Det illustreras genom Åkerman² som även använder bilder i presentationer. Slutsatsen vi kan dra av intervjuerna och litteraturen är att framtagande av fakta och riktlinjer i form av siffror är ett mycket användbart komplement till kartmaterial och annat visuellt material i diskussion och argumentation. Johansson⁸ poängterar emellertid att rena avståndsanalyser vissa fall är missvisande. Ståhle (2005) visar att människor upplever parktillgången olika beroende på var de bor i staden och inte beroende på den faktiska tillgången av grönområden. En medvetenhet bör därför finnas om att kvantitativa måttangivelser inte tar hänsyn till människors upplevelse av grönstrukturtillgången. Exempelvis visas inte hinder för rörlighet och användande av grönstrukturen i sådana analyser. En fara med måttangivelser är att de inte tar hänsyn till den specifika platsen och dess karaktär. Riktlinjer i mått kan till och med utgöra ett hot mot grönstrukturen på platser där parktillgången överstiger de rekommenderade måtten. Det är av största vikt att få en förståelse för och en kunskap om hur brukarna nyttjar grönområden vilket vi behandlar i temat brukare och brukande.

Arbetsprocessen

Samarbete över traditionella gränser

Grönska är stadsbyggnadselement skriver Lundgren Alm *et al.* (2004) och ser en fara i att arbeta med grönstrukturplanering separerat från övrig stadsplanering. Flera intervjuer uttrycker tankar kring och exempel på hur grönstrukturplaneringen kan integreras i stadsplaneringen (Böhme⁶; Rudin⁷; Johansson⁸; Åkerblom⁵). Ett sätt vore att planerare för grönstrukturen skulle ta för sig mer säger Böhme⁶. Han ser förebilder i Tyskland där fler aspekter utöver själva grönstrukturen kan arbetas in i grönplanen och på så sätt öka det interdisciplinära arbetet. Åkerblom⁵ ser ett behov

² Gunilla Åkerman landskapsarkitekt på Stadsbyggnadskontoret i Västerås stad, intervju den 4 september 2007

³ Mats Wirén kommunekolog på Gatukontoret i Malmö stad, intervju den 25 september 2007

⁴ Per Blomberg projektsamordnare på Park- och naturkontoret, Tekniska förvaltningen i Lunds kommun, intervju den 26 september 2007

⁵ Karin Åkerblom stadsträdgårdsmästare i Uppsala kommun, intervju den 31 augusti 2007

⁶ Lars Böhme landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret i Strängnäs kommun, intervju den 3 oktober 2007

⁷ Eivor Rudin landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret/Plankontoret i Eskilstuna kommun, intervju den 9 oktober 2007

⁸ Lars Johansson stadsträdgårdsmästare i Göteborgs stad, intervju den 27 september 2007

av att grönstrukturplanering och byggnadsarkitektur tar mer hänsyn till varandra. I dagsläget upplever hon hänsynen som enkelriktad där grönstrukturplanering tar mer hänsyn till bebyggelse än tvärtom. Rudin⁷ har arbetat över gränserna genom att själv fördjupa sig i vattenfrågor som intresserade henne även om ansvaret traditionellt sätt ligger hos VA-avdelningen på kommunen. Johansson⁸ tycker att samverkan mellan tjänstemän och allmänhet är givande och ordnade därför releaseparty för grönplanen för att öka dess uppmärksamhet hos båda parter. Slutsatsen blir att arbete över traditionella organisationsgränser tillför grönplanen mycket. Collins¹ tycker dock att det är viktigt att poängtera för politiker att grönplanen är ett sektorsintresse även om många aktörer får yttra sig i processen.

Information

Boverket (2007) menar att information om grönplanen bör riktas både till kommuninvånarna och till den egna kommunala verksamheten. Det sammanfaller med vad flera intervjupersoner uttrycker. Positiva effekter av att informera om grönplanen för kommuninvånarna exemplifieras av Blomberg⁴ som ser att kulturmiljöer kan få informellt skydd om information ges om dess värden. Böhme⁶ upplever också att det blir lättare att få igenom förslag som kan förbättra stadens hälsa om kommuninvånarna görs medvetna om vilka åtgärder som krävs. Även Åkerblom⁵ uppfattar att information om förklarar varför vissa åtgärder görs i en kommun kan mildra upprörda protester från kommuninvånare. Information som riktas till den egna kommunala verksamheten kan få bra respons vilket både Johansson⁸ och Rudin⁷ uttrycker. Pedagogisk information kan hjälpa andra aktörer att komma med nya idéer eftersom de får chans att förstå vilka problem som finns. Vår slutsats är att välriktad information är en viktig del av arbetet med grönplanen.

Ha kontakt med brukare

Vårt tillägg av temat brukare och brukande stöds förutom av Lundgren Alm *et al.* (2004) och Boverket (2007) även i flera intervjuer. Brukarnas lokala kunskap och enskilda expertkunskaper kan komma samlas för användning i grönplanen genom enkätundersökningar, samråd och möten visar Wirén³, Blomberg⁴ och Johansson⁸.

¹ Poa Collins landskapsarkitekt på Tekniska kontoret i Täby kommun, intervju den 4 oktober 2007

³ Mats Wirén kommunekolog på Gatukontoret i Malmö stad, intervju den 25 september 2007

⁴ Per Blomberg projektsamordnare på Park- och naturkontoret, Tekniska förvaltningen i Lunds kommun, intervju den 26 september 2007

⁷ Eivor Rudin landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret/Plankontoret i Eskilstuna kommun, intervju den 9 oktober 2007

⁸ Lars Johansson stadsträgårdsmästare i Göteborgs stad, intervju den 27 september 2007

Budget

Lundgren Alm *et al.* (2004) beskriver att budget framförallt kopplas till grönplaner som innehåller konkreta platsspecifika förslag. Både Boverket (2007) och intervjuer med Johansson⁸ och Blomberg⁴ visar på möjligheten att koppla en budget till en grönplan som bara innehåller övergripande mål. De övergripande målen kan rangordnas och delas upp på årsbudgetar. De ger riktlinjer för insatserna under året och säkerställer att riktlinjerna kommer till praktisk användning. Slutsatsen är att en relation till kommunens budget kan göras även då grönplanen behandlar en övergripande nivå av planeringen med riktlinjer och strategier.

Diskussion

Vi har under våra studier av grönplaner inte funnit två stycken likadana. Varje grönplan är unik, på samma sätt som förutsättningarna för att planera är unika i varje tätort, stad och kommun. Grönstrukturplaneringen måste anpassas till de egna förutsättningarna, vilket kommer att resultera i att planer för grönstrukturen kommer att se fortsatt olika ut. Vi vill med detta examensarbete hjälpa framtida grönstrukturplanerare att ta fram en, för den egna kommunen anpassad grönplan. Vi gör det genom att systematisera och sammanställa kunskap om grönstrukturens funktioner och därefter beskriva hur systematiken och den sammanställda kunskapen kan tillämpas i en grönplan.

Systematisering

Vår utgångspunkt är Boverkets rapport Stadens parker och natur (1994) och de funktioner som grönstrukturen tillskrivs där. Stadens parker och natur är en 13 år gammal rapport som trots sin ålder är en god förebild för systematisering av grönstruktur och ofta använd inom grönstrukturplanering. Utifrån rapportens funktionsindelning har vi format sex teman. Vi har under arbetes gång valt att omformulera vissa av rubrikerna för att tydliggöra det vi anser vara väsentligast i respektive tema. Rubriken Rekreation, vardagsfritid och hälsa har omformulerats till: Rekreation, pedagogik och hälsa. Rubriken Grönska och stadsbyggnad har omformulerats till: Grönska i stadsbyggnadshistorien. Vi har även valt att lägga till ett ytterligare tema: Brukare och brukande vilket stöds av Boverket (2007) samt Lundgren Alm *et al.* (2004). Genom att göra detta tillägg vidgar vi temana till att innefatta även den sociala funktion grönstrukturen har samt de kvaliteter som brukarmedverkan bidrar till.

⁴ Per Blomberg projektsamordnare på Park- och naturkontoret, Tekniska förvaltningen i Lunds kommun, intervju den 26 september 2007

⁸ Lars Johansson stadsträgrädmästare i Göteborgs stad, intervju den 27 september 2007

Den kritik som riktats mot Boverket (1994) från Lundgren Alm *et al.* (2004) är att grönstrukturen bör ses som ett stadsbyggnadselement som utgör en del av en helhet och inte bara funktioner som lyfts ur sitt sammanhang. Detta poängteras även av oss exempelvis i temat Grönska i stadsbyggnadshistorien. Vi har valt att utgå från en funktionsindelning trots kritiken, då indelningen är flitigt använd och spridd bland praktiker och ständigt återkommande i grönplaner. Men vi har även kompletterat funktionsindelning genom vårt tema Brukare och brukande där exempelvis sociotopbegrepp kan utgöra ytterligare en klassificering av grönstrukturen.

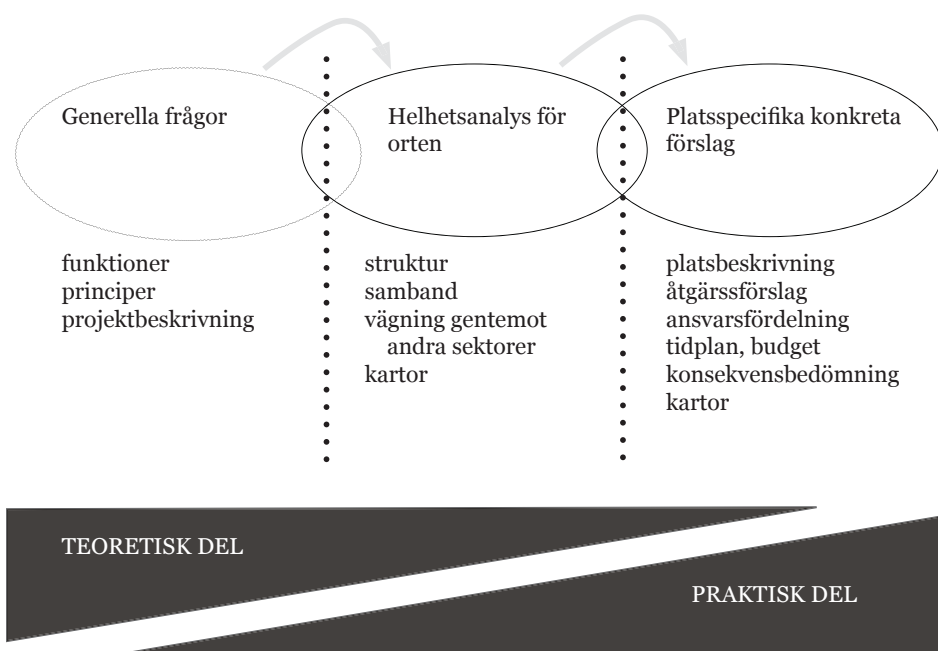

Fig. 19 En grönplans möjliga delar (Lundgren Alm *et al.* 2004).

Vi har funnit att angivna teman förhåller sig till varandra på flera olika sätt och några överlappar varandra i viss utsträckning. Tema Grönska i stadsbyggnadshistorien kan i många avseenden kopplas till temat Kulturell identitet. I dessa båda teman är den historiska kopplingen viktig. Temat Grönska i stadsbyggnadshistorien behandlar emellertid fysiska strukturer i utemiljön, till skillnad från Tema Kulturell identitet som beskriver människors identifiering med de fysiska strukturerna.

Innan vi utförde intervjuerna till Stadens hälsa och Biologisk kommunalteknik uppfattade vi att skillnaderna mellan respektive tema var betydande. Stadens hälsa hanterade grönstrukturens påverkan på stadsklimatet det vill säga luftmiljön, temperatur, luftfuktighet. Biologisk kommunalteknik

behandlade grönstrukturens möjligheter att nyttjas som försörjningssystem för vatten, avfall och avlopp. Vi fann under våra intervjuer att försörjningssystemen för avlopp och avfall inte hanteras inom den kommunala sektorn som hanterar grönstrukturfrågor. Däremot anser vi att det är viktigt med en dialog mellan förvaltningar som ansvarar för grönstrukturfrågor och VA, exempelvis kan frågor kring dagvattenhantering ses behandlas som en stadsklimatfråga. De båda temana Biologisk kommunalteknik och Stadens hälsa kan slås ihop till ett, med den gemensamma benämningen Stadens hälsa.

Vi hade tidigare lyft ut temat Analys och planering från Stadens parker och natur (Boverket 1994) men efter studier av Täby kommuns grönplan (Täby kommun 2005) och intervju med dess projektledare Poa Collins angående Analys och Planering insåg

vi emellertid att det snarare behandlade hur grönplanarbete och grönstrukturens funktioner kan sammanvägas och analyseras. Därför kom detta tema istället att behandlas i examensarbetets inledande kapitlet Vad är en grönplan? samt i den generella analysen.

Lundgren Alm *et al.* (2004) påpekar även att en aspekt som försörjning kan utgöra ett tema. Med försörjning menas de positiva ekonomiska effekter som grönska har för en stad genom att exempelvis vara mål för turism. Försörjning skulle vara intressant att utveckla som ett tema.

De grönplaner vi har studerat och de råd vi ger riktar sig framförallt till grönstrukturplanering på en övergripande nivå. De grönplaner vi studerat kan relateras till den vänstra delen i figuren 19 (Lundgren Alm *et al.* 2004). Detta innebär att de generella frågorna och helhetsanalyserna för kommunens grönstruktur ges mest utrymme i grönplanerna. Önskar kommuner en högre detaljeringsgrad i sin grönplan kan vi ge några rekommendationer. En ökad detaljeringsgrad förutsätter att större vikt läggs vid direkta kopplingar till åtgärder och praktiska lösningar på specifika platser. När grönplanen utökar sin praktiska del (närmare sig den högra delen i figur 19) kan ytterligare ett tema läggas till: Förvaltning. Detta tema kan vara tydligt kopplad till kommunens skötselplan, tidplan och budget. I en mer detaljerad grönplan inriktad mot förvaltning kan det även vara värdefullt att avgränsa grönplanen till den kommunalt förvaltade marken och inte behandla den faktiska grönstrukturen.

I de grönplaner vi har studerat har inte något använt sig av Boverkets (1994) systematisering fullt ut. Ofta koncentreras krafterna på någon eller några funktioner. Därför har de grönplaner vi studerat som goda exempel inte behandlat alla funktioner, som vi föreslår ska behandlas i en, på ett exemplariskt sätt. Därutöver har vi funnit helt andra angreppssätt för grönstrukturplanering. Göteborgs stads parkprogram (2007) och Boverkets Bostadsnära natur (2007) har använt sig av strategier respektive kvaliteter istället för funktioner för att systematisera grönstrukturplanering. Göteborg stad utgår från formulerade strategier för grönstrukturen och Boverket utgår från dess kvaliteter. Genom denna indelning berörs flera av de teman som vi systematiserar i vårt examensarbete. Det vi ser som positivt med både Göteborgs stads (2007) och Boverkets (2007) angreppssätt är att syftena med grönstrukturplaneringen framgår tydligare. Exempelvis uttrycker

Göteborgs stad en strategi som benämns nåbarhet och på så sätt visas kommunens vilja att uppnå någonting med sin planering, nämligen nåbarhet. I vår systematisering kan samma typ av strategier behandlas men våra temans namn och förhållningssättet är mer neutral då den inte direkt uttrycker grönstrukturplaneringens intentioner. Att vi ändå valt att rekommendera våra funktionsinriktade teman grundar sig i att vi anser att hänsyn bör tas till alla grönstrukturens funktioner innan strategier liknande Göteborgs och kvaliteter liknande Boverkets kan formuleras. Vår systematisering utmynnar i mer faktabakgrund och kan på så sätt ge starka argument i en diskussion. I en grönplan, som utgår från strategier eller kvaliteter bör dessa vägas mot en faktabaserad diskussion kring dessa teman i någon del av processen.

Till varje tema har vi valt att göra en visuell kommentar som ska ge en idé för diskussion på respektive tema. De har inte någon ambition att vara en heltäckande redovisning av respektive tema utan de ska ge en reaktion som kan väcka ett engagemang. De ska även vara ett uttryck för kraften i att använda visuella hjälpmedel.

Prioriteringar

Vårt examensarbete och dess systematisering ska underlätta arbetet med att utforma mål och riktlinjer som anses avgörande för grönplanen i en kommun. Vad vi är medvetna om och fått bekräftade genom våra intervjuer är dock att tiden och resurserna inom den kommunala verksamheten ofta är knapp. Detta motiverar oss att tydliggöra en prioritering över vilka teman och vilka råd, som vi efter våra resultat, anser vara av allra största vikt. De råd som måste vara en grund i varje grönplanearbete är anpassningen till kommunens egna förutsättningar och formulerandet av mål och visioner för den egna grönstrukturplaneringen. För att grönplanen ska ha någon verkan måste dokumentet vara pedagogiskt. Då inbjuds allmänheten till delaktighet. Kontakten med brukarna är av vikt i alla steg i processen.

De goda exemplens relevans

Temana i de grönplaner vi studerat är olika omfattande vilket har påverkat vår möjlighet att utreda alla teman lika ingående. Temat Rekreation, pedagogik och hälsa är ofta ett stort och omfattande tema i kommuners grönplaner. Även om Åkerman² var mycket insatt inom sitt område var det svårt att utreda temat fullständigt. Temat Biologisk mångfald är också ofta omfattande i de grönplaner vi studerat. Vi

² Gunilla Åkerman landskapsarkitekt på Stadsbyggnadskontoret i Västerås stad, intervju den 4 september 2007

lyckades emellertid hitta metoder för att tillämpning av temat genom att Malmös grönplans på ett utförligt sätt beskrivit sitt förhållningssätt. Dessutom var vår intervjuperson Wirén³ utvecklare av Malmö stads inventerings- och analysmetod och mycket insatt i ämnet. I motsats till dessa två mer omfattande teman återfinns de som är väl avgränsade i grönplan såsom Stadens hälsa och Biologisk kommunalteknik. De båda temanans mindre omfattning underlättade det utredande arbetet.

För varje tema kunde de studerade grönplanerna och intervjupersonerna bidra med olika mängd relevant information. Svårast att få grepp om var arbetsprocessen i Lunds kommun eftersom största delen av de medverkande hade slutat arbete på kommunen vid intervjutillfället. Blomberg⁴ kunde visserligen bidra med relevant information men var inte lika insatt i de historiska frågorna i Lund kommuns grönplan, vilket gjorde att intervjun blev mindre väsentlig. Lund kommuns grönplan gav dock en bild av hur temat Grönska i stadsbyggnadshistorien kan behandlas. Intervjun med Åkerblom⁵ på Uppsala kommun var vår första och det låg ett visst fokus på att få rutinerna för intervjutekniken att fungera vilket resulterade i att intervjun inte blev fullt lika innehållsrik som de övriga.

Det faktum att varje intervju gjordes på ett specifikt tema hade både för- och nackdelar för resultatet. Den tematiska indelningen utgjorde en urvalsmetod för intervjupersonerna eftersom varje person skulle vara kopplade till de goda exempel vi funnit på varje tema. Det utvalda temat utgjorde även ett sätt att fokusera den relativt korta intervjun och skapade en på så sätt möjlighet att dra vissa slutsatser utifrån varje intervju utifrån temats bakgrund. Nackdelen med vår fokusering var att vi under intervjuerna vid ett flertal tillfällen var tvungna att styra tillbaka intressanta utsvävningar om grönstrukturplanering generellt för att återgå till temat. De finns en skillnad i hur mycket tid de olika intervjupersonerna pratade om grönstrukturplanering generellt och det kan ha påverkat våra resultat.

Klimatförändringar och grönplaner

En högaktuell fråga i den svenska politiska debatten då vårt examensarbete skrivs är hur Sverige kommer att påverkas av klimatförändringarna och att anpassningen till dem bör påbörjas redan idag. En slutsats som Klimat- och sårbarhetsutredningen (SOU M2007:60) drar i sitt slutbetänkande är att kommuner måste bli medvetna om klimatförändringarnas betydelse för olika regioner och samhällssektorer. Hur

³ Mats Wirén kommunekolog på Gatukontoret i Malmö stad, intervju den 25 september 2007

⁴ Per Blomberg projektsamordnare på Park- och naturkontoret, Tekniska förvaltningen i Lunds kommun, intervju den 26 september 2007

⁵ Karin Åkerblom stadsträdgårdsmästare i Uppsala kommun, intervju den 31 augusti 2007

kommuner kan arbeta med dess frågor illustreras av Rudin⁷ och Böhme⁶. Båda har tidigt sett att klimatförändringarnas påverkan och betydelse kan integreras i det egna planeringsarbetet. Rudin⁷ betonar behovet av att reservera mark för dagvattnet då regnmängden förväntas öka i regionen. Böhme⁶ arbetar för att trädens positiva inverkan på stadsklimatet ska kunna synliggöras i en grönplan och därmed öka medvetenheten både inom kommunen och hos kommuninvånarna. Vi ser en möjlighet att utveckla grönplanens roll i arbetet med att möta en klimatförändring. Fler praktiska metoder för förberedelser för förändrade klimatförutsättningar borde kunna utvecklas.

Urval av goda exempel

De kommuner vi besökt ligger i Sydvästsverige och Mälardalsregionen vilket kan ha påverkat resultatet. Vi har däremot inte kunnat avläsa något i intervjuerna som är direkt kopplat till kommunens geografiska placering. Kommunerna i vårt urval är alla expansionskommuner vilket har inneburit att samtliga grönplanerna hanterar någon form av exploateringstryck.

Intervjuer

Två av intervjupersonerna bad att få intervjufrågorna i förväg och gav mer förberedda svar. Om vi skulle göra om intervjuerna hade vi givit alla intervjupersoner möjlighet till denna föreberedelse. En av intervjupersonerna önskade att inte bli inspelad på band vilket gjorde att det blev svårare för oss att återge den intervjun. Alla intervjupersoner vars intervju återges i en löpande text har fått möjlighet att revidera den. Av dem har sex av sju återkommit med kommentarer. Återkopplingen ger resultaten en ökad tillförlitlighet.

Behov och originalitet

Under vår studie kom Boverket ut med rapporten Bostadsnära natur (2007) som både har likheter och olikheter med vårt examensarbete. Rapporten har liksom vi intervjuat ett antal kommuner angående grönstrukturplanering och kommit fram till generella råd. Den fokuserar dock bara på den bostadsnära naturen och svarar inte på syftet om hur en grönplan kan utformas utan beskriver den bostadsnära naturen utifrån begreppen kvalitet, närbarhet och tillgänglighet. Om Boverket (2007) utkommit innan vi lagt upp vårt arbetssätt och vår utformning av den generella intervjuguiden kan det vara möjlighet att vi ändrat grundfrågorna så att de mer utgått från rapportens råd och riktlinjer.

⁶ Lars Böhme landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret i Strängnäs kommun, intervju den 3 oktober 2007

⁷ Eivor Rudin landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret/Plankontoret i Eskilstuna kommun, intervju den 9 oktober 2007

Arbetet med vårt examensarbete startade i en fråga om hur Danderyds kommun ska utforma sin grönplan över de närmaste åren. Under arbetets gång insåg vi att svaret på den frågan inte fanns nära tillhands och arbetet utvecklades därför till att studera hur en grönplan generellt kan arbetas fram. Den systematik vi redovisar och den praktiska kunskap vi tillvaratar från planerare runt om i landet ger råd och riktlinjer för hur grönstrukturplanering kan gå tillväga. Vi hoppas vara en hjälp både för Danderyds kommun och för andra kommuner i deras grönplanearbeten.

Referenser

Asker, B. (1986). *Stockholms tekniska historia 2. Stockholms parker. Innerstaden*. Stockholm: LiberFörlag.

Berggren-Bärring, A.-M. & Grahn, P. (1995). *Grönstrukturens betydelse för användningen.*: Sveriges Lantbruksuniversitet, Ultuna & Alnarp. (Rapport 95:3).

Berglund, U. (1996). *Perspektiv på stadens natur; om hur invånare och planerare ser på utemiljön i staden*. Diss. Stockholm: KTH.

Berglund, U. & Jergeby, U. (1989). *Uteliv. Med barn och pensionärer på gård och gata i park och natur*. Stockholm: Byggeforskningsrådet (T10:1989).

Boverket. (2007). *Bostadsnära natur – inspiration & vägledning*. Karlskrona: Boverket (Rapport augusti 2007).

Boverket. (1999). *Gröna områden i planering*. Tallhage Lönn, I. (red.) Karlskrona: Boverket.

Boverket. (1994). *Stadens parker och natur*. Tallhage Lönn, I. (red) Karlskrona: Boverket (Rapport 1994:12).

Bäckström E. (2006). *The surface energy balance and climate in an urban park and its surrounding*. Examensarbete 20p, Uppsala: Uppsala Universitet, Civilingenjörsprogrammet i miljö- och vattenteknik..

.
CBM - Centrum för biologisk mångfald. Hemsida [Online] (2007-10-02) Tillgänglig: <http://www.cbm.slu.se/biodiv.htm> [2007-11-07]

Dunér, S. & Dunér, K. (2001). K. *Den gyllene trädgården. Trädgårdskonstens idé- och kulturhistoria från Adam till örtagård*. Värnamo: Bokförlaget Prisma.

Ekerö kommun. (u.å). *Ekerö informerar om kompostering*. Miljö och Hälsoskyddskontoret. Tillgänglig: <http://www.ekero.se/upload/Avfall/Dokument/Information/kompostinformation.pdf> [2007-10-12]

Frank, G (red). (2005). *Spelet om staden*. Forskningsrådet Formas, Stockholm.

Grahn, K. (2003) *Grönplanens betydelse för hållbar stadsutveckling*. C-uppsats i miljövetenskap, Malmö högskola Teknik och samhälle.

Häkli, J & Paasi, A. (2003). "Geography, space and identity". In Öhman, J. & Simonsen, K. (red.) *Voices from the North: New Trends in Nordic Human Geography*, Aldershot: Ashgate, s 141-155.

Johansson, B. (2003) *Biologisk mångfald*. Stockholm: Tryckindustri Information.

Johanson, B. (red) (2007). *Biologisk mångfald – resultat från trettion forskningsprojekt*. Forskningsrådet Formas och Vetenskapsrådet. Halmstad: Printografen AB.

Kardell, L. (2003). *Rörligt friluftsliv på Bogesundslandet 1969-2001*. Institutionen för skoglig landskapsvård, SLU.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lundgren Alm, E ., Korhonen, P., Castell, P., Tornberg, J. & Malbert, B. (2004). *Grönstrukturens synliggörande; en förutsättning för integration av kunskaper om grönstrukturen i stadsplaneringen*. Tema Byggd miljö och Hållbar utveckling, Göteborg: Chalmers tekniska högskola, Arkitektursektionen.

Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. The M.I.T Press.

Länsstyrelsen i Stockholms län. (2003).. *Mängden skadliga partiklar i luften måste minska*, Stockholm (Faktablad 2003:02).

Lönngren, G. 2001. *Vatten i dagen – exempel på ekologisk dagvattenhantering*. Stad och Land nr 165. AB Svensk Byggtjänst, Movium.

Lövré, K. (2003). *Det gröna som identitetsskapande stadsbyggnadselement – objekt, koncept och struktur*. SLU, Alnarp.

Murakawa S. Sekine T. & Narita K-I. (1990/91): Study of the effects of a river on the thermal environment in an urban area. *Energy and buildings*, 15-16, sid 993-1001

Meriam, B. S. (1994). *Fallstudier som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur,.

Miljömålsportalen. Hemsida [Online] (2007-05-24) Tillgänglig: http://www.miljomal.nu/om_miljomalen/alla_mal.php [2007-10-21]

Naturvårdsverket. (2007a). Hemsida [Online] (2007-08-28) Tillgängligt: <http://www.naturvardsverket.se/sv/Arbete-med-naturvard/ Detta-ar-naturvard/Biologisk-mangfald/Definitioner-pa-biologisk-mangfald/> [2007-11-07]

Naturvårdsverket. (2007b). Hemsida [Online] (2007-03-19) Tillgängligt: <http://www.naturvardsverket.se/sv/Klimat-i-forandring/Att-anpassa-samhallet/> [2007-11-12]

Nolin, C. (1999). *Till stadsbornas nytta och förlustande. Den offentliga parken i Sverige på 1800-talet*. Stockholm: Byggförlaget.

Nolin, C. (2002) *Konsten 1890-1915. Signums svenska konsthistoria band 11*. Lund: Signum.

Nordström, M. (1994). *Vårt behov av grönska. Några aktuella miljöpsykologiska forskningsresultat*. Stockholm: Byggeforskningsrådet. (R14:1994).

Novotny, C. & Persson B. (1988). *Ulla Bodorff – Landskapsarkitekt 1913-1982*. Lund: Stiftelsen Arkus.

Nowak D.J., McHale P.J., Ibarra, M., Crane, D., Stevens, J., and Luley, C. (1998). *Modeling the effects of urban vegetation on air pollution. Air Pollution Modeling and Its Application XII*. (S.Gryning and N. Chaumerliac, eds) Plenum Press: New York, sid 399-407.

Olsson, T. (red) (1998). *Människans natur – det grönas betydelse för vårt välbefinnande*. Stockholm: Byggeforskningsrådet.

Palmstierna A. (2006) *Regional utvecklingsplanering och grönstruktur – en studie av de gröna kilarna i Stockholms län*. Examensarbete 20p, Ultuna: SLU, Landskapsarkitektprogrammet.

Reiter, O. (2007). *Grön stad – klimatsäker stad*. Moviums nätupplaga. Hemsida. [Online] (2007-07-05) Tillgänglig: www.movium.slu/Ledare/lasmer.cfm?50 [2007-10-09].

SOU M 2007:60. (2007). *Sverige inför klimatförändringarna – hot och möjligheter*. Miljödepartementet, (Statens offentliga utredningar M 2007:60).

Stockholms stad. (2002a). *Dagvattenstrategi för Stockholms stad*.

Stockholms stad. (2002b). *Östermalms parkplan: Plan utveckling och skötsel av stadsdelsområdets park och friytor*. Stockholm: Östermalms stadsdelsförvaltning & Gatu- och fastighetskontoret.

Stähle, A. (2005) *Mer park i tätare stad*. Lic.-avh. Stockholm: KTH Arkitektur.

SBK 2003:2. (2003) *Sociotophandboken- planering av det offentliga rummet med stockholmarna och sociotopkartan*. Stockholm.

Svensson, A. & Lundberg, K. (red) (1996). *Kultur som resurs*. Stockholm: Kommunförbundet.

Townsend, C. R., Begon, M. & Harper, J. L. (2003) *Essentials of ecology, Second edition*. Oxford: Blackwell publishing,

Trost, J.(2005). *Kvalitativa Intervjuer*. Lund: Studentlitteratur,.

Twigger-Ross, C., Uzzell, D. (1996). "Place and Identity Processes." *Journal of Environmental Psychology*, 16, sid 205-220.

Villarreal-Gonzalez, E.L. (2005). *Beneficial Use of Stormwater - Opportunities for urban renewal and water conservation*. Lund: Lunds tekniska universitet, Avdelningen för teknisk vattenresurslära.

Vägverket. (2004). *Vägars och gators utformning*. VGU, (publikation 2004:80).

Wirén, M. (1994). *Fauna och vegetation i stadens parker*. Stockholm: Byggeforskningsrådet. (Rapport 18:1994).

Studerade goda exempel:

Eskilstuna kommun. (2006). *Grönstrukturplan för stadsbygd i Eskilstuna kommun*.

Göteborgs Stad - Park och naturförvaltningen (2007). *Ge rum för landskapet!*

Lunds kommun. (2006). *Grönstruktur- och naturvårdsprogram för Lunds kommun*.

Malmö stad. (2003). *Grönplan för Malmö*.

Strängnäs kommun. (2007). *Grönplan för Strängnäs kommun*.

Täby kommun. (2005). *Halva Täby grönt - Grönplan för Täby kommun*.

Uppsala kommun. (2002). *Uppsalas parkprogram*.

Västerås stad. (2004). *Grönstrukturplan för Västerås tätort, rekreation – biologisk mångfald*.

Muntliga referenser:

Collins, Poa (2007-10-04). Landskapsarkitekt på Tekniska kontoret i Täby kommun

Blomberg, Per (2007-09-26) Projektsamordnare, Park- och naturkontoret, Tekniska förvaltningen i Lunds kommun. Intervju.

Böhme, Lars (2007-10-03) Landskapsarkitekt på Samhällsbyggnadskontoret i Strängnäs kommun. Intervju.

Johansson, Lars (2007-09-27). Stadsträdgårdsmästare i Göteborgs stad. Intervju.

Wirén, Mats. (2007-09-25) Kommunekolog på Gatukontoret i Malmö stad. Intervju.

Rudin, Eivor. (2007-10-09) Landskapsarkitekt på Samhällsbyggnad/plankontoret i Eskilstuna kommun. Intervju.

Åkerman, Gunilla. (2007-09-04). Landskapsarkitekt på Stadsbyggnadskontoret i Västerås stad. Intervju.

Åkerblom, Karin. (2007-08-31) Stadsträdgårdsmästare i Uppsala kommun. Intervju.

Fotografier:

Samtliga helsidesfotografier är tagna av Marianne Randers och Maija Tammela

Bilaga 1

Intervjuguide

Intervjuperson:

Datum:

Presentation av oss och rutinerna för intervjun.

Presentation av Marianne Randers och Maija Tammela

Vi är två landskapsarkitektstuderande på SLU, Ultuna och arbetar med vårt examensarbete vars syfte är att undersöka och beskriva hur en grönplan kan upprättas.

Presentation av intervjun

En av oss kommer huvudsakligen att vara ansvarig för frågorna och den andra är åhörare och antecknar.

Vi spelar in intervjun på bandspelare och vi kommer att använda intervjun som arbetsmaterial som ligger till grund för vårt examensarbete.

Får vi använda ditt namn i vårt examensarbete?

Intervjun beräknas ta 30-40 minuter och vi har huvudsakligen tre större frågor som rymmer några mindre att resonera kring.

Beskrivning av ex-jobbet och kopplingen till temat.

Examensarbetet är kopplat till Danderyds kommun som skall upprätta en grönplan under de närmsta två åren. Vi gör ett underlag för denna där vi resonerar kring hur en grönplan kan upprättas och rekommendationer till Danderyd utifrån detta. Vi utgår från Boverkets Stadens parker och natur som är en ständigt återkommande referens i grönplanarbeten.

Denna är indelad i olika teman som vi vill kritisera, uppdatera och applicera på Danderyd. Vi tar hjälp av i huvudsak en granskade skriftlig källa och sen intervjuer med personer relaterade till respektive tema.

1. Hur kommer det sig att ni berör temat på det sätt ni gör i ert grönplanedokument? (Förebilder? Kompetenser? Initiativ? Urval? Historiska kopplingar?)

2. Vad skulle ni ge för råd till andra som ska utreda detta tema i en GP?

3. Hur är användningen av dokumentet idag?

(Styrkor? Svagheter? Skillnad mot förväntad användning?)

4. Lämpliga andra kontakter på detta tema eller på grönplan?